አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የድኅረ ምረቃ መርሐ ግብር

መሣል- ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በአንፃኪያ ገምዛ ወረዳ

በ

ብርሃኑ ቦጋለ

ADDIS ABABA UNIVERSITY
ILS LIBRARY

በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ እና ፎክሎር ክፍለ ትምህርት
ለኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሑፍ

አዲስ አበባ
ሰኔ 2003 ዓ.ም

መሣል- ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በአንፃኪያ ገምዛ ወረዳ

በ

ብርሃኑ ቦጋለ ተስፋዬ

በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ እና ፎክሎር ክፍለ ትምህርት

ለኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ጽሑፍ

ADDIS ABABA UNIVERSITY
ILS LIBRARY

አማካሪ

ዘሪሁን አስፋው

በሰብዓዊ ሳይንስ ፋኩልቲ

የኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ክፍለ ትምህርት

አዲስ አበባ

ሰኔ 2003 ዓ.ም

አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

የድኅረ ምረቃ መርሐ ግብር

መሣል- ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ

በ

ብርሃኑ ቦጋለ ተስፋዬ

ADDIS ABABA UNIVERSITY
ILS LIBRARY

የፈተና ቦርድ አባላት

-------------------------------- ------------------------------

አማካሪ ፊርማ

-------------------------------- ------------------------------

ፈታኝ ፊርማ

ሙዳዬ ቃላት

ሆሣ	መጥፎ፣ የማይበጅ
መመጀን	በሳቸው ይሁንብህ፣ መመካት
መርሃባ	ይቀበለን፣ ይሳካ
መቅቡል	ተሰሚ
መዓና	ከአላህ የተሠጠ ልዩ ኃይል፣በተለይ እውነተኛ ህልም ከማየት አንጻር
መጀን	ይሁን
መጅዱድ	የተሳካለት፣ ያማረበት፣አዋቂ
ማግረር	መሸሽ፣ መሸፈት፣ አለመስማማት፣ ማስፈራራት
ምኸ፣ራጥ	ጦር
ሸሪፍ	ለትልልቅ ሰዎች የሚሰጥ መጠሪያ፣በሙስሊሞች ዘንድ የአዋቂ(የትልልቅ) ሰዎች ዝርያ መጠሪያ ነው
ቅሬ	እድር
በሌ	መሀላ፣ ቃለ መሀላ፣ አንድን ነገር ዳግመኛ ላለማንሳት የሚደረግ መሀላ
ቱፍታ	ምርቃት፣ ቅድስና
ኃላል	የተባረከ እርድ
ኃራም	የተከለከለ፣ ኃጢያት
ኃጃ	ፋላጎት፣ ሃሳብ
ነድ	ሠንደል
አዱንያ	ዓለማዊ ህይወት
አድሩስ	እጣን
አጅር	ምንዳ፣ ጽድቅ
አፈር ያልረጩ	በነገሩ የሌሉበት፣ በግድያው ያልተሳተፉ
እረከቦት	ሸህ፣ ሸሆች፣ የመሣል ሸህ፣ ጌታ
እሩሃንያ	በዓይን የማይታይ አንዳች ኃይል
ከስብ	ሥራ፣ መተዳደሪያ
ከይር	መልካም፣ ጥሩ ነገር

ኩፍር	መጥፎ፣ ክፉ
ካዳም	አስተናጋጅ፣ አጋዥ
ኮርማ	ያልሸና ፍየል
ወሲላ	መመጀን፣ መሳል
ወከስ	ልጅ እግር
ውድላ	ጎረምሳ
የይናፍ	ሚስቴ ላይ ይገሾዋለሁ
ጀለቢያ	የሶላት ልብስ(ቀሚስ)
ጀባታ	ግለሰቦች ወይም አማኞች ለእምነት ቦታ(ለኃይማኖት አባቶች) የሚሰጡት ስጦታ
ጉማ	ካሳ፣ የደም ካሳ
ጋዝ	የማይታይ ኃይል፣ መንፈስ፣ የመሣል ጋዝ
ፈሰደ	ነገሩ ደረቀ፣ ጸዳ
ፋቲሃ	ለሟች ግለሰብ በአላህ ስም የሚደረግ ዱዓ(ጸሎት)

አጠቃሎ

ይህ ጥናት "መሣል- ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በአንያኪያ ገምዛ ወረዳ" በሚል ርዕስ የቀረበ ነው፡፡ የግጭት አፈታቱን አጠቃላይ ገጽታ እና ባላጋራዎች ሊዳኙ የቻሉበትን ምክንያት ለማወቅ መረጃዎችን በወረዳው ውስጥ ከሚገኙ ሽሆች፣ ካዳሞች፣ ሽማግሌዎች፣ በተቋሙ ከተዳኙ ግለሰቦች፣ ወንጀል መርማሪ ፖሊሶች እና ከፍርድ ቤት ዳኞች ተሰብስቧል፡፡ የመረጃ ስብሰባውም ተፈጥሮአዊ እና ቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼቶችን በመጠቀም በቃለ መጠይቅ እና በምልከታ የተከናወነ ሲሆን፣ መረጃዎችም በቪዲዮ፣ በፎቶ፣ በጽሁፍ እና እና በመቅረጸ ድምጽ ተይዘዋል፡፡

የተገኙ መረጃዎች በገላጭ እና በይዘት ትንተና ስልት ተተንትነዋል፡፡ በዚህ መሰረት ከተራ ጠብ እስከ ግድያ ያሉ የግጭት አይነቶች እንደሚፈቱ የጥናቱ ግኝት ያመለክታል፡፡ በተጠናው አካባቢ የሚከሰቱትም የግጭት አይነቶች ከንብረት ጋር የተያያዙ (መሬት፣ ድንበር፣ የግጦሽ ቦታ፣ የመስኖ ውኃ፣ ከብት ዝርፊያ፣ ቤትና ሰብል ቃጠሎ፣ አትክልት እና ሰብል መቁረጥ)፣ የቤተሰብ ጠብ (ከጋብቻ፣ ከልጆች እና ከውርስ)፣ ወንጀል (ግድያ፣ ድብደባና ስድብ)፣ ተራ ወንጀሎች (ስርቆትና ማታለል፣ ቤት ድብደባና ክህደት) እና የቡድን ጠብ (የብሔረሰብ) መሆናቸውን ጥናቱ አሳይቷል፡፡ ለግጭቶቹ መፈጠር ምክንያት የሚሆኑት ማኅበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ ችግሮች፣ እለታዊ ጠብ እና ቂም በቀል እንደሆኑም ጥናቱ አመልክቷል፡፡

መሣል በማስማማት፣ በባላጋራዎች ምርጫ እና እምነት ላይ የተመሰረተ እርቅ ስለሚያደርግ ለሃሰት ቦታ የማይሰጥ መሆኑ የአካባቢው ህዝብ እንደሚመርጠውም በጥናቱ ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡ እርቁ ሥርዓታዊ በሆነ መንገድ መከወኑ ለመታመኑና ለመከበሩ አስተዋጽኦ ያለው መሆኑም ተረጋግጧል፡፡ ከእርቅ በኋላም በሌ፣ የእርቅ ሰነድ እና የተለያዩ ውሳኔዎች መሰጠታቸው፣ በተጨማሪም እርቁን በሚያፈርስ አካል ላይ ማኅበራዊ እገዳዎች አስቀድመው መደንገጋቸው እና ከፍትህ አካላት ጋር መስራቱ ለዘላቂ ሠላም አስተዎጽኦ ያለው መሆኑን ጥናቱ ያሳያል፡፡ በተቋሙ ስር በሌ እና ቤቱ ይፍታው ስልቶች ድብቅ እና ስውር ለሆኑ የግጭት አይነቶች የሚያገለግሉ ሲሆን፣ በተቋሙ ለእርቅ ማጽኛነት የሚውሉ ቁሶች ትዕምርታዊ ፋይዳ ያላቸው መሆናቸውን ጥናቱ አሳይቷል፡፡

በመጨረሻም የባህላዊ ተቋሙ የግጭት መፍቻ ፋይዳ ከግንዛቤ ውስጥ በማስገባት፣ በተቋሙ ያሉ ጠቃሚ ነጥቦች በባለሙያ እየተጠኑ በፖሊሲዎች እና በህጎች ውስጥ ቢካተቱ፣ አስታራቂዎች እና የፍርድ ቤት ዳኞች በየጊዜው እየተገናኙ ልምድ ቢለዋወጡ፣ ለአስታራቂዎች የሞራል ድጋፍ፣ እውቅና እና ጥቅማጥቅም ቢሰጣቸው፣ ተቋሙ ቀጣይነቱ እንዲረጋገጥ በህግ ማዕቀፍ ቢካተት እና የተቋሙና የዘመናዊ የፍትህ ሥርዓት ያላቸው ግንኙነት ተጠናክሮ ቢቀጥል የሚሉ ሀሳቦች በአጥኚው ተሰንዝረዋል፡፡

ምስጋና

- ጥናቱን እንዴት ማካሄድ እንዳለብኝ በማመልከት፣ ከትልመ ጥናት እስከ ፋፃሜው ድረስ በማረምና ገንቢ ሃሳቦችን በመስጠት ድጋፍ ላደረጉልኝ አማካሪየ ለዘሪሁን አስፋው፤ እንደዚሁም ሙያዊ ሀሳብ ለሰጡኝ ለአቶ አብርሃም ዓለሙ፣
- ለጥናቴ የሚሆነኝን መረጃ በቅንነትና በሙሉ ፋላጎት ለሰጡኝ ለቁልፍ መረጃ አቀባዮቼ ለሸህ አብዱቃድር ሰይድ፣ ለሸህ መሐመድ ሰይድ፣ ለአቶ አሰን አባተ፣ ለአቶ የሱፍ ተሰማ እና ለአቦ አህመድ እንዲሁም ከቁልፍ መረጃ አቀባዮቼ ባልተናነሰ መረጃ ለሰጡኝ ለአቶ ሰይድ ይማም፣ ለመሐመድ አልዩ፣ ለያሲን ፈለቀ፣ ለአቦ አማከለው አየለ፣ ለሙሳ አሊ እና ለሌሎችም፣
- የትምህርት ወጪን ስፖንሰር ላደረገኝ መዳወላቡ ዩኒቨርሲቲ እና ይህን ጥናት ማካሄድ እንድችል የገንዘብ ድጋፍ ላደረገልኝ ለአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የድኅረ ምረቃ መርሐ ግብር፣
- ገንቢ ሃሳቦችን በመስጠት፣ ረቂቁን በማረምና የአርትኦት ሥራ በማከናወን ለረዱኝ ጓደኞቼ አረፋይኔ ተገኝ እና ከድር እንድሪስ፣ እንደዚሁም በመስክ ስራው አብረውኝ በመሆን ለተባበሩኝ ለአብዱ ከበደ እና እንድሪስ ፈንታው፣ ከጥናቱ ጋር ተያያዥነት ያላቸውን መጻሕፍት እና ኮፒዎችን በመስጠጥ ለተባበረኝ ለስለሺ አባተ፤ በአጠቃላይ ጠቃሚ መረጃዎችንና ሃሳቦችን በመስጠት ለረዱኝ ሁሉ ከፍ ያለ ምስጋና አቀርባለሁ፡፡

ማውጫ

አርዕስት **ገጽ**

ሙዳዩ ቃላት i
አጠቃሎ iii
ምስጋና iv
ማውጫ v
1. መግቢያ 1
1.1 የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት 2
1.2 የጥናቱ ዓላማ 2
1.3 የጥናቱ አስፈላጊነት 3
1.4 የጥናቱ ወሰን 3
1.5 የጥናቱ ዘዴ 4
1.5.1 መረጃ የመሰብሰቢያ ዘዴዎች 4
1.5.1.1 ምልከታ 4
1.5.1.2 ቃለ መጠይቅ 5
1.5.1.3 ተተኳሪ የቡድን ውይይት 6
1.6 ችግሮች መፍትሄዎች እና የመስክ ገጠመኝ 6
1.6.1 በጥናቱ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች 6
1.6.2 በጥናቱ ወቅት ላጋጠሙ ችግሮች የተወሰዱ መፍትሔዎች 7
1.6.3 የመስክ ገጠመኝ 7
2. የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ አጠቃላይ ገጽታ 13
2.1 መልክዓ ምድራዊ ገጽታ 13
2.1.1 የመሬት አቀማመጥና የአየር ሁኔታ 13
2.1.2 የመሬት አጠቃቀምና መተዳደሪያ 14
2.2 ቋንቋና ኃይማኖት 15
2.3 የመሣል ጥንተ አመጣጥና ስያሜ 15
2.3.1 የመሣል መውሊድ በዓል 20
2.4 መሠረተ ልማት 23

2.5 አስተዳደራዊ ገጽታ 25
3. ክለሳ ድርሳን 28
3.1 ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት 28
3.1.1 የግጭት ብያኔና ትወራዊ ቅኝት 28
3.1.2 የግጭት መነሻ ምክንያቶችና አይነቶች 30
3.1.2.1 የግጭት መፍቻ ስልቶች 32
3.1.2.2 የባህላዊ የግጭት መፍቻ ስልቶች ጠቀሜታ 35
3.1.2.3 የግጭት አፈታት ከኢትዮጵያ የሕግ ሰነዶች አንፃር 36
3.1.3 ክዋኔ 38
3.2 የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት 39
3.2.1 በኢትዮጵያ ስነ ጽሑፍና ፎክሎር የትምህርት ክፍል
የተደረጉ ጥናቶች ክለሳ 39
3.2.2 በሶሻል አንትሮፖሎጂ የትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች 48
3.2.3 በህብረ ባህላዊ እና ልሳነ ብዙ ትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች 50
3.2.4 በትያትር ጥበባት ትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች 51
4. ግጭት በአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ 53
4.1 የባህላዊ (የመሣል) የግጭት አፈታት መዋቅር 53
4.1.1 በተቋሙ የሚፈቱ ግጭቶች የእርቅ ሂደት 55
4.1.1.1 ቅድመ እርቅ 56
4.1.1.2 የእርቁ እለት 58
4.1.1.3 ድኅረ እርቅ 67
4.1.2 የግጭት አይነቶች እና የተሰጡ ውሳኔዎች 69
4.1.2.1 የተሰጡ ውሳኔዎች 71
4.1.2.2 የግድያ አይነቶች 74
4.1.3 የግጭት መፍቻ ስልቶች 76
4.1.3.1 በሌ 76
4.1.3.2 ቤቱ ይፍታው 78
5. የትዕምርቶች ምንነት እና ፋይዳ በባህላዊ ተቋሙ 81
6. በባህላዊ የፍትህ ሥርዓት እና በመደበኛው የፍትህ ሥርዓት መካከል ያለ ግንኙነት .. 85
6.1 የመሣል ፋይዳዎች 88

6.2 ማጠቃለያ.. 91
6.3 ይሁንታ 94
የተጠቀሱ ምንጮች.. 96
አባሪዎች

1. መግቢያ

ግጭቶች ማኅበራዊ ክስተቶች በመሆናቸው እንደማንኛውም አካባቢ በአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ ውስጥ ይከሰታሉ፡፡ ግጭቶች የመከሰታቸውን ያህል መፍትሄ የሚያገኙበት ስልት አላቸው፡፡ ስለሆነም በወረዳው የሚከሰቱ ግጭቶች በመደበኛ እና በባህላዊ የፍትህ ሥርዓት እልባት ያገኛሉ፡፡ ይህ ጥናት ግጭቶች ከሚፈቱባቸው ዘዴዎች ውስጥ ባህላዊውን መሠረት በማድረግ "መሣል- ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ" በሚል ርዕስ የተካሄደ ነው፡፡ ማኅበረሰቡ በባህላዊ ተቋሙ ለመዳኘት የመረጠበትን ምክንያት መመርመር እና በባህላዊ ተቋሙ ላይ ምንም አይነት ጥናት አለመጠናቱ ጥናቱን ለማድረግ አነሳስቶኛል፡፡

ጥናቱ በስድስት ምዕራፎች ተከፋፍሎ የቀረበ ነው፡፡ የመጀመሪያው ምዕራፍ የጥናቱ መግቢያ አካል ሲሆን በውስጡም የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት፣ የጥናቱ ዓላማዎች፣ የጥናቱ አስፈላጊነት፣ የጥናቱ ወሰን፣ መረጃ የመሰብሰቢያ ዘዴዎች፣ የጥናቱ ዘዴ እና በጥናቱ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች፣ የተወሰዱ መፍትሄዎች እና የመስክ ገጠመኝ የሚሉትን ጉዳዮች አካቷል፡፡

በሁለተኛው ምዕራፍ የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ አጠቃላይ ገፅታ የሚል ዓቢይ ርዕስ ይዞ የወረዳውን መልክዓ ምድራዊ ገፅታ፣ የመሬት አቀማመጥና የአየር ሁኔታ፣ የመሬት አጠቃቀምና መተዳደሪያ፣ ቋንቋና ኃይማኖት፣ የመሣል ጥንተ አመጣጥና ስያሜ፤ የመሣል መውሊድ በዓል፣ መሠረተ ልማቶች እና አሥተዳደራዊ ገጽታ የሚሉት ጉዳዮች ተዳሰዋል፡፡

በሦስተኛው ምዕራፍ የግጭት ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት እና የተዛማጅ ጥናት ስራዎች ተካተዋል፡፡ በንድፈ ሃሳባዊ ቅኝቱ የግጭት ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት፣ የግጭት አይነቶች እና መነሻ ምክንያቶች፣ የግጭት አፈታት ስልቶች፣ የስልቶቹ ጠቀሜታ እና የግጭት አፈታት ከኢትዮጵያ የሕግ ሰነዶች አንጻር ታይተዋል፡፡ ከዚህ ቀደም በመስኩ የተሰሩ በኢትዮጵያ ስነ ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል፣ በሶሻል አንትሮፖሎጂ ትምህርት ክፍል፣ በህብረ ባህላዊ እና ልሳነ ብዙ ትምህርት ክፍል እና በትያትር ጥበባት ትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች ምን መልክ እንዳላቸው ተዳሰዋል፡፡

በአራተኛው ምዕራፍ ደግሞ የባህላዊ ተቋሙ የግጭት እሳቤ፣ የአፈታት መዋቅር፣ የእርቅ ሂደት፣ የግጭት ምክንያቶች፣ የግጭት አይነቶች እና የተሰጡ ውሳኔዎች፣ የግድያ አይነቶች እና የግጭት መፍቻ ስልቶች ተዳሰዋል፡፡ ከዚህ በተጨማሪ ማኅበረሰቡ ለተቋሙ ያለው እምነት፣ አመለካከት እና ተቋሙን ምርጫ ያደረገበት ምክንያት በስፋት ተገልጿል፡፡

አምስተኛው እና ሥድስተኛው ምእራፍ የትዕምርቶች ምንነት እና ፋይዳ፣ በባህላዊ የፍትህ ሥርዓት እና በመደበኛው የፍትህ ሥርዓት መካከል ያለው ግንኙነት እና የተቋሙ ፋይዳዎችን አካተዋል፡፡ በአጠቃላይ ጥናቱ የባህላዊ ተቋሙን ጥንተ አመጣጥ እና አጠቃላይ ገፅታ መግለጽ የሚል ዓቢይ ዓላማ ሲኖረው፣ የባህላዊ ተቋሙ መዋቅር፣ የእርቅ ሂደት፣ የግጭት አይነቶች እና የተሰጡ ውሳኔዎች፣ ትዕምርታዊ ምንነት እና ፋይዳ መግለጽ የሚሉ ዝርዝር አላማዎች አሉት፡፡ በመጨረሻም የጥናቱ ማጠቃለያ፣ ይሁንታ፣ የተጠቀሱ ምንጮች ሲቀርቡ፣ በአባሪው ስር ፎቶዎች፣ ካርታዎች፣ የእርቅ ሰነዶች እና የቁልፍና የተባባሪ መረጃ አቀባይ መግለጫ ተካተዋል፡፡

1.1 የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት

በአንፆኪያ ገምዛ ወረዳም ሆነ በአጎራባች ዞኖች ማለትም በኦሮሚያ ልዩ ዞን፣ በደቡብ ወሎ እና በሰሜን ዞን ኗሪዎች ዘንድ በከባድ ዘረፋና ክህደት ምክንያት በሚፈጠር አለመግባባት "መሣል ሄጄ አስራለሁ ወይም እወስዳሃለሁ/ሻለሁ" ማለት የተለመደ አነጋገር ነው፡፡ ይህንም ሲሉ ለባህላዊ ተቋሙ አቤቱታ አቀርባለሁ እንደማለት ነው፡፡ አንድ ግለሰብ ግጭት ውስጥ ገብቶ ከመሣል መጥሪያ ደርሶታል ከተባለ ሳይውል ሳያድር ቦታው ላይ ቀርቦ ቃሉን ይሰጣል፡፡ በመሆኑም ማኅበረሰቡ በዚህ ባህላዊ ተቋም ለመዳኘት የመረጠበትን ምክንያት መመርመር አንደኛው ምክንያት ሲሆን፣ በዚህ ባህላዊ ተቋም ላይ ምንም አይነት ጥናት አለመጠናቱ ሌላው ምክንያት ነው፡፡ የመጨረሻው ምክንያት የባህላዊ ተቋሙን አጠቃላይ ገፅታ የማወቅ ፍላጎት ነው፡፡

1.2 የጥናቱ ዓላማ

የጥናቱ ዓቢይ ዓላማ የመሣልን መዋቅር፣ የግጭት አፈታት ሂደቱን እና አጠቃላይ ገፅታ መግለጽ ሲሆን፤

- የባህላዊ ተቋሙን የግጭት መፍቻ ስልቶችን መለየት፣
- በባህላዊ ተቋሙ የሚፈቱ የግጭት አይነቶች እና የሚሰጡ ውሳኔዎችን መግለጽ፣
- በተቋሙ ጥቅም ላይ የሚውሉ ልዩ ልዩ ትዕምርቶችን ምንነት እና ፋይዳ መተንተን፣

- በመደበኛው የፍትህ ሥርዓት እና በባህላዊው የፍትህ ሥርዓት መካከል ያለውን ግንኙነት ማሳየት፤ የሚሉ ዝርዝር ዓላማዎች አሉት፡፡ ከዚህ ጋር በተያያዘም ጥናቱ የሚከተሉትን ጥያቄዎች ይመልሳል፤
- የመሣል ምንነት እና ጥንተ አመጣጥ ምን ይመስላል?
- ለግጭት መፈጠር ምክንያት የሆኑ ጉዳዮች ምን ምን ናቸው?
- የወረዳው ህዝብ በመሣል መዳኘትን የሚመርጥበት ምክንያት ምንድነው?
- የመሣል ፋይዳ እና የእርቅ ማጽኛዎች ምን ምን ናቸው?

1.3 የጥናቱ አስፈላጊነት

ይህ ጥናት የሚከተሉት ጠቀሜታዎች ይኖሩታል፡፡

- ጥናቱ የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ ህዝብ በማኅበራዊ የኑሮ ግንኙነት በተለያዩ ምክንያቶች የሚከሰቱ አለመግባባቶችን ለማስወገድ ወደ ፍትህ አካላት ከመሄድ ይልቅ በባህላዊ ሥርዓት መዳኘት ስለሚመርጥበት ምክንያት ግንዛቤ ይሰጣል፡፡ በተጨማሪ ህዝቡ ስለ ግጭት አፈታት ያለውን አመለካከት፣ እምነትና ፍልስፍና ለማወቅ ያስችላል፡፡
- የባህላዊ ተቋሙ ስልት ለዘመናዊ የፍትህ ሥርዓት ባለሙያዎችና ለጸጥታ እና ፍትህ አካላት የበኩሉን አስተዋጽኦ ያደርጋል፣
- የተቋሙ የእርቅ ሥርዓት ያለውን ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ አስተዳደራዊና ስነ ልቦናዊ ፋይዳዎች ለፖሊሲ አውጭዎች እና በባህላዊ የግጭት አፈታት ዙሪያ ጥናት ለሚያጠኑ የመነሻ ሃሳብ ይሰጣል፡፡

1.4 የጥናቱ ወሰን

በወረዳው ውስጥ በሚኖሩ ህዝቦች የሚተገበሩ ሌሎች ባህላዊ ደንቦችና ሥርዓቶች መኖራቸው ግልፅ ቢሆንም፣ የዚህ ጥናት ትኩረት ግን በመሣል ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት ተቋም ላይ ብቻ ነው፡፡ ጥናቱ በተቋሙ የእርቅ ሂደት፣ የሚፈቱ የግጭት አይነቶች በተለይ የግድያ፣ የተቋሙ ስልቶች እና የሚሰጡ ውሳኔዎች ላይ ትኩረት ያደርጋል፡፡ ከቦታም አንፃር በወረዳው ከሚገኙ አስራ ሰባት ቀበሌዎች ውስጥ አራት ቀበሌዎች ላይ ያተኮረ ሲሆን፣ እነዚህም መቅደሳ፣ አጥቆ፣ መኮይ እና አፍሶ ቀበሌዎች ናቸው፡፡ እነዚህ ቀበሌዎች የተመረጡበት ምክንያት ስለመሣል ቁልፍ የመረጃ አቀባዮች የሚገኙባቸው በመሆናቸው፣ ለትራንስፖርት በአንጻራዊነት የተሻሉ በመሆናቸው እና አብዛኛዎቹ የእስልምና እምነት

ተከታዮች በመሆናቸው ነው፡፡ ተጠኚዎቹም የቦታው ሽሆች፣ አገልጋዮች፣ ካዳሞች፣ የአገር ሽማግሌዎች እና የፍትህ አካላት ናቸው፡፡

1.5 የጥናቱ ዘዴ

ይህ ጥናት በአንፃኪያ ገምዛ ወረዳ በሚገኘው መሣል ባህላዊ የግጭት መፍቻ ተቋም ላይ የተመሰረተ ሲሆን፣ ገላጭ የምርምር ዘዴ ተከትሎ የተደረገ ጥናት ነው፡፡ ገላጭ የምርምር ዘዴ ገለጻን፣ ትንታኔን አተረጓጎምን መሰረት የሚያደርግ እና አንድን ድርጊት በመግለጽ ላይ የተመሰረተ ነው (አለም፣ 148፣ Abiy etal, 30)፡፡ በመሆኑም በጥናቱ ገላጫዊ (descriptive study) እና ይዘት ትንተና (content analysis) የጥናት ዘዴዎችን የተጠቀምኩበት ምክንያት፣ ጥናቱ በማኅበረሰቡ ባህል ላይ እና የትርጉም መረጃ ላይ ያተኮረ በመሆኑ አይነታዊ ገላጭ የምርምር ዘዴን ተከትሏል፡፡

1.5.1 መረጃ የመሰብሰቢያ ዘዴዎች

ጥናቱ የምርምር ጥያቄዎች እና ዓላማችን ለመመለስና ለማሳካት ቀዳማይ እና ካልዓይ የመረጃ ምንጮችን ተጠቅሟል፡፡ በቀዳማይ መረጃነት የቦታው ሽሆች፣ ካዳሞች፣ ሽማግሌዎች፣ ግጭታቸው በተቋሙ የተፈታላቸው ግለሰቦች፣ የቀበሌና የመንግሥት አካላትን ተጠቅሟል፡፡ በካልዓይ መረጃነት ከጥናቱ ጋር ተዛማጅነት ያላቸውን መጻሕፍት፣ ጆርናሎች፣ የጉባኤ ህትመቶች፣ መዝገበ ቃላት፣ የሕግና የኃይማኖት መጻሕፍት፣ የእርቅ ሰነዶች እና መንግሥታዊ ሰነዶች በዋና ምንጭነት ተዳሰዋል፡፡ ቀዳማይ መረጃን ለመሰብሰብ ሦስት የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎችን ተጠቅሜያለሁ፡፡ እነዚህም ምልከታ፣ ቃለ መጠይቅ እና ተተኳሪ የቡድን ውይይት ናቸው፡፡ እነዚህ ዘዴዎች እንደ አስፈላጊነታቸው ጥቅም ላይ ውለዋል፡፡ ይህንንም እንደሚከተለው እናያለን፡፡

1.5.1.1 ምልከታ

ምልከታ የአንድን ድርጊት ወይም ሁኔታ ቅደም ተከተል ለመግለጽ እና ለመመዝገብ ያስችላል፡፡ ዋና አላማውም ምን እንደሚካሄድ (እንደሚከናወን) መመልከት ነው፡፡ የተቋሙን የእርቅ ሥርዓት አውድ (Context) እና የተለያዩ ሁኔታዎችን ለማስተዋል ያስችላል፡፡ በጥናቱ ሁለቱ የምልከታ አይነቶች ጥቅም ላይ ውለዋል፡፡ በተሳትፏዊ ምልከታ ከማኅበረሰቡ ጋር አብሮ በመኖር፣ በመብላትና በመጠጣት ተሳትፌያለሁ፡፡ እንደዚሁም የእርቁ እለት በመገኘት

የሚበሉትን በመብላት፣ የሚጠጡትን በመጠጣት እና ዱዓ ሲያደርጉ በዱዓው በመሳተፍ፤ ሲመርቁ አሜን በማለት በድርጊቱ ቀጥተኛ ተሳታፊ በመሆን መረጃውን ለመሰብሰብ ችያለሁ።

በኢ-ተሳትፏዊም ቢሆን ሽማግሌዎች ሲያስታርቁ በጽሞና በመሆን፣ የሚያደርጉትን ድርጊት በማየት ብቻ መረጃውን ለመሰብሰብ ችያለሁ። በዚህም ጊዜ ድርጊታቸውን፣ እንቅስቃሴያቸውን፣ አቀማመጣቸውን፣ አለባበሳቸውን እና አጠቃላይ የእርቁን አውድ በጽሁፍ፣ በፎቶ እና በቪዲዮ ሰብስቤያለሁ።

በመስክ ጥናት ላይ ሦስት አይነት የመቼት (አውድ) አይነቶች አሉ። እነሱም ተፈጥሮአዊ መቼት፣ ቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼት እና አርቲፊሻል መቼት ናቸው (Goldstein 80-90)። በጥናቱ ሁለቱን የመቼት አይነቶች ተጠቅሜያለሁ።[1] የቤተሰብ ግጭትን በተፈጥሮዊ እና የግድያን በቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼት ለመሰብሰብ ችያለሁ። እነዚህም አውዶች በፎቶ እና በሁለት የ50 እና የ60 ደቂቃ ሲዲዎች በቪዲዮ ተቀርጸዋል። በፎክሎር መረጃ አሰባሰብ ወቅት ከመረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያዎች አንፃር በኤሌክትሮኒክስ መሳሪያዎች መጠቀም አስተማማኝ የሆኑ መረጃዎችን ለመሰብሰብ ማስቻሉን Tolekene ጽፈዋል(359)።

1.5.1.2 ቃለ መጠይቅ

ጥናቱ ሁለት አይነት የቃለ መጠይቅ ቴክኒኮችን ተጠቅሟል። እነዚህም በጥንቃቄ የተዋቀሩ እና ያልተዋቀሩ የቃለ መጠይቅ አይነቶች ናቸው። እያንዳንዱን መረጃ ወይም ጥልቅ መረጃ ለመሰብሰብ ክፍት ቃለ መጠይቆችን የተጠቀምኩ ሲሆን፣ ይህንንም በመቅረጸ ድምፅ ሰብስቤያለሁ። እንዲሁም መደበኛ እና ኢ-መደበኛ ቃለ መጠይቅ ተጠቅሜያለሁ። በመደበኛ ቃለ መጠይቅ ቁልፍ የመረጃ አቀባዮችን ቀጠሮ በመያዝ እና ዝግጁ ቃለ መጠይቅን በመጠየቅ ለመሰብሰብ ችያለሁ። እንደዚሁም በኢ-መደበኛ ሁኔታ የተለያዩ አጋጣሚዎችን በመጠቀም ሰብስቤያለሁ። በአጠቃላይ በእነዚህ የቃለ መጠይቅ ቴክኒኮች በአሥር ባለ 60 ደቂቃ ካሴት የቃለ መጠይቅ መረጃ ከአምስት ቁልፍ የመረጃ አቀባይና ከአሥራ አምስት ተባባሪ መረጃ አቀባይ በድምሩ ከሃያ መረጃ አቀባዮች ተሰብስቧል።

---

[1] በዚህ ጉዳይ ላይ Goldstien. A Guide for Field Workers in Folklore (1974 pp 80-90.) እና ፈቃደ አዘዘ። የሥነ ቃል መምሪያ (2002፣ 120-124) ይመልከቱ።

በቃለ መጠይቅ የተገኙትን መረጃዎች ትክክለኛነት ለማስረገጥ ሁለት ስልቶችን ተጠቅሜያለሁ፡፡ አንደኛው አንድን ጥያቄ የተለያዩ መረጃ አቀባዮችን በመጠየቅ ሲሆን፣ ሁለተኛው አንዱን ጥያቄ በተለያየ መንገድ በመጠየቅ የመረጃውን አግባብነት ለማስረገጥ ነው(Goldstein 113-4)፡፡ ከነዚህ የመረጃ መሰብሰቢያ ውጪ በሦስተኛነት የተጠቀምኩት ተተኳሪ የቡድን ውይይት ነው፡፡ ይህም የራሱ የሆነ ዓላማና ጠቀሜታ አለው፡፡ ይህንንም እንደሚከተለው እናያለን፡፡

1.5.1.3 ተተኳሪ የቡድን ውይይት

በቡድን ውይይት ብዙ ጊዜ የሚሰበሰበው መረጃ የመረጃ አቀባዮች በቀረበላቸው ቃለ መጠይቅ እርግጠኛ ያልሆኑበት እና ለትንተና ወሳኝ ናቸው የምንላቸውን ጉዳዮች ለመሰብሰብ ነው፡፡ ይህ ዘዴ በቃለ መጠይቅ ጊዜ መረጃ አቀባዮች "እንደዚያ ይባላል"፣ "እንደዚያ ይላሉ" የሚሉ መልሶችን ለማስረገጥ የምንጠቀምበት ዘዴ ነው፡፡ በዚህ ዘዴ የመረጃውን ትክክለኛነት እና ጥራት ለመመዘን ያስችላል፡፡ በመሆኑም በመረጃው ላይ ትክክለኛነት እና አግባብነት ያስገኛል፡፡ በአጠቃላይ መረጃውን ለማስረገጥ ተደጋጋሚ ቃል መጠይቅ እና የተተኳሪ የቡድን ውይይት ዘዴን ተከትያለሁ፡፡

የናሙና አወሳሰዱ ካሉት የመረጃ አቀባዮች በተቋሙ ላይ ስላላቸው የተሻለ መረጃ እና ግንዛቤ መሰረት በመምረጥ የተከናወነ ነው፡፡ በቡድን ውይይት ጊዜም ከሰባት እስከ አሥር የመረጃ አቀባዮችን በማሳተፍ ስለእርቅ ማጽኛው ምንነት፣ ፋይዳ፣ ማኅበረሰቡ በተቋሙ ለመዳኘት የመረጠበት ምክንያት፣ አመለካከት፣ እምነት እና ትዕምርታዊ ምንነቶችን በክፍትና በዝግ ቃለ መጠይቅ መረጃውን ለመሰብሰብ ተችሏል፡፡

1.6 ችግሮች መፍትሄዎች እና የመስክ ገጠመኝ

1.6.1 በጥናቱ ወቅት ያጋጠሙ ችግሮች

የጥናቱ አካባቢ እንደልብ የትራንስፖርት አገልግሎት አለመኖር እና መልክዓ ምድራዊ አቀማመጡ ለእግር ጉዞ አመቺ አለመሆን ጊዜየን በአግባቡ ለመጠቀም እንቅፋት ሆኖብኛል፡፡ የመረጃ አቀባዮች በተለያዩ የባህል ተጽእኖ ምክንያት ለመቅረጸ ድምጽ ፍቃደኛ አለመሆን፣ በተፈለገው ጊዜ እና ቦታ ለማግኘት አለመቻል፣ ካለኝ የመስክ ጊዜ አንፃር ተጽእኖ የፈጠረብኝ ሲሆን፣ ቁልፍ መረጃ አቀባዮቼ እንደአጋጣሚ መስክ በወጣሁበት ወቅት የመሣል መውሊድ

በዓልን የሚያከብሩበት ጊዜ በመሆኑ፣ በሥራ በመጠመዳቸው እንደልብ ሳገኛቸው አለመቻል የሚጠቀሱ ችግሮች ናቸው።

1.6.2 በጥናቱ ወቅት ላጋጠሙ ችግሮች የተወሰዱ መፍትሄዎች

ያጋጠሙ ችግሮችን በትዕግስትና በጽናት መቋቋም እና አማራጭ የትራንስፖርት አገልግሎት መጠቀም የመጀመሪያው መፍትሄ ሲሆን፣ የጥናቱን ዓላማ በግልጽ በማስረዳት እና በማሳመን፤ በተጨማሪም ከዚህ በፊት የቀረጽኳቸውን የመረጃ አቀባዮች በመንገር እና ድምጻቸውን በማሰማት መፍትሄ ተወስዷል። መረጃ አቀባዮችን በስልክ ቀጠሮ በመያዝ፣ የሚመቻቸውን ጊዜ በማመቻቸት እና በመነጋገር፣ መልካም ግንኙነት በመፍጠር(Rapport)፣ ቁልፍ የመረጃ አቀባዮችን ከበዓሉ በፊት በመገኘት እና ከበዓሉ በኋላ ለቃለ መጠይቅ ቀጠሮ በመያዝ እንደዚሁም በወረዳው ተሰሚነት ባላቸው ግለሰቦች አማካይነት ችግሩን ለመፍታት ጥረት ተደርጓል።

1.6.3 የመስክ ገጠመኝ

ማንኛውም ተመራማሪ የጥናት አካባቢ ወይም መስክ ሄዶ ጠቃሚ መረጃዎችን ሊሰበስብ ይችላል። ነገር ግን በመስክ መርምር ስነ ዘዴ መሰረት አጥኚው ጥናቱ መጀመር ያለበት በቤተ መጻሓፍትና በአርካይብ በመገኘት ነው(Mac Donal 407)። እናም ጥናቱን ከግብ ለማድረስ በቤተ መጻሓፍት ንባብ አድርጌ ነው ወደ መስክ ያመራሁት።

በመስክ ላይ አርባ አንድ ቀን የቆየሁ ሲሆን በነዚህ ቀናት ሦስት ተግባራትን አከናውኛለሁ። ከቁልፍ እና ከተባባሪ የመረጃ ምንጮች በመቅረጽ ድምጽ፣ በፎቶ፣ በቪዲዮ እና በጽሁፍ መረጃ መሰብሰብ የመጀመሪያው ሲሆን፣ የተሰበሰበውን መረጃ ወደ ጽሁፍ መቀየር ሁለተኛው ተግባር ነው። የተሰበሰበውን መረጃ መተንተን እና የማቀናጀት ተግባር ሌላው ነው።

ከሁሉም በላይ አንድ ተመራማሪ ወደ መስክ ከመሄዱ በፊት መስክ ሄዶ ስለሚያጠናው ርዕስ ጉዳይ እና ስለአካባቢው መጠነኛ ዕውቀት ሊኖረው ይገባል። በተለይም ጥናቱ ስለሚካሄድበት አካባቢ የአየር ሁኔታ ደጋ፣ ወይናደጋ፣ ቆላ፣ በረሃ መሆን አለመሆኑን መጠነኛ ግንዛቤ ተረድቶ ቢሄድ ይመረጣል። ይህም ከወዲሁ (አስቀድሞ) ምን ዓይነት አልባሳት መያዝ እንዳለበት እንዲወስን ይረዳዋል። በካባቢው ምግብ (ሆቴል) ቤቶች፣ መኖር

አለመኖራቸውን፣ መዝናኛዎች፣ ተላላፊ በሽታዎች፣ መርዘኛ ነፍሳት፣ ንፁህ የመጠጥ ውኃ መኖር አለመኖራቸውን ቀደም ብሎ ማጣራት ይኖርበታል፡፡ ቀደም ብሎ ማወቁም አስፈላጊውን ዝግጅት አድርጎ እንዲንቀሳቀስ እና ከማኅበረሰቡ ጋር መልካም ግንኙነት ለመፍጠር ያስችለዋል (Dorson 443; Goldstein 37)፡፡

ከዚህ በላይ የቀረቡትን ዓቢይ ነጥቦች በመረዳት ለዋናው ወደ መስክ ከመውጣቴ በፊት ስለአካባቢው እና ስለማኅበረሰቡ ምንነት በምልከታና በቃለ መጠይቅ አማካይነት የፓይለት ጥናት (pilot study) አካሄጃለሁ፡፡ ፓይለት ጥናቱ የተከናወነውም ከጥር 3፣2003 ዓ.ም እስከ ጥር 5፣2003 ዓ.ም ባሉት ሦስት ቀናት ነው፡፡ በሦስት ቀን ቆይታም ስለ ቦታው ሁኔታ (አቀማመጥ፣ የሚገኝበት አካባቢ)፣ ሆቴሎች፣ የፍትህ አካላት፣ የወረዳውን አስተዳደር ጽ/ቤቶች እና በገበያ ውስጥ በመገኘት የህዝቡን ሁኔታ ለማስተዋል ችያለሁ፡፡

ከፓይለት ጥናቱ በኋላ ከትምህርት ክፍሉ ያፃፍኩትን የትብብር ደብዳቤ ይዤ ያመራሁት ወደ ደብረብርሃን ባህልና ቱሪዝም ቢሮ ነው፡፡ የቢሮው ኃላፊ የሆኑት አቶ አመነሸዋ ንጉሴ በእለቱ እንደገለጹልኝ በመሃል ክብረ በዓል ላይ ዶክመንተሪ ፊልም እንዳለ እና ለጊዜው መረጃው ከአቶ ንጉሴ ደሳለኝ ጋር መሆኑን ገልጸውልኛል፡፡ የእሱንም ስልክ ቁጥር ሰጥተውኝ ለመገናኘት ችያለሁ፡፡ የቢሮው ኃላፊም ለወረዳው ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት የትብብር ደብዳቤ እና ለወረዳው አስተዳደር ጽ/ቤት ግልባጭ ጽፈውልኛል፡፡ በተጨማሪም በስልክ ለወረዳው ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት እንደሚነግሩ ገልጸውልኛል፡፡ ደብረብርሃን ላይ ከሚያዝያ 3፣2003 እስከ 4፣2003 ዓ.ም ሁለት ቀን ቆይቼ ወደ አዲስ አበባ ተመልሻለሁ፡፡

በመቀጠል ሚያዝያ 6፣2003 ዓ.ም ወደ ኮምቦልቻ አመራሁ፡፡ ኮምቦልቻም እስከ 10፣2003 ዓ.ም የተለያዩ ዝግጅቶችን አድርጌ በ11፣2003 ዓ.ም ወደ ወረዳው አመራሁ፡፡ በመስኩም ከሚያዝያ 11፣2003 ዓ.ም እስከ ግንቦት 16፣2003 ዓ.ም ቆይቻለሁ፡፡ መስኩ ቤተሰቦቼ ካሉበት ቅርበት ያለው በመሆኑ በማደርና በመመላለስ አሳልፌአለሁ፡፡ የመስኩ አጠቃላይ ውሎ (ዋና ዋና) የምላቸውን እንደሚከተለው ተገልጸዋል፡፡

ማክሰኞ ዕለት ሚያዝያ 11፣2003 ዓ.ም ወደ ወረዳው አመራሁ፡፡ የከተማው አስተዳደር እንደሄድኩ ስብሰባ ላይ መሆናቸውን ስሰማ ወደ ወረዳው ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት አመራሁ፡፡ ጽ/ቤቱም አቶ አብዱ እንድሪስ እና አቶ አህመድ ሀሰን አገኘኋቸው፡፡ እነሱም ከዚህ በፊት ከዞን ደውለው ነግረዋቸው ስለነበር ደብዳቤውን ስሰጣቸው ምንም አይነት ገለፃ

አላስፈለጋቸውም ነበር፡፡ ከእነሱም ጋር ከአንድ ሰዓት በላይ ውይይት አደረኩ፡፡ ውይይቱም በመሣል ዙሪያ እና ስለአስታራቂዎቹ ሁኔታ ነበር፡፡

ሽምጋዮቹ በጣም ግልጽና እንግዳ ተቀባይ መሆናቸውን ነገሩኝ፡፡ በዚህም ጊዜ ትልቅ ሽክም የወረደልኝ መሰለኝ ምክንያቱም ከዚህ በፊት ስለመሣል የሚወራውና አንዳንድ ሁኔታዎች በውስጤ ትልቅ ጭንቀት ፈጥሮብኝ ነበር፡፡ በተለይ አቶ አብዱ ከዚህ በፊት መሣል ሄደው የተደረገላቸውን አቀባበል በነገሩኝ ጊዜ በውስጤ ሀሴትን ፈጥሮልኛል፡፡ ምክንያቱም በሌላ ነገር ተመልክተውት ፈቃደኛ ባይሆኑስ የሚለው ሃሳብ በተደጋጋሚ በውስጤ ያቃጭል ስለነበር፡፡ አቶ አብዱ እና አቶ አህመድ በመሣል ላይ የተጻፉ መጽሔቶች እና በራሪ ወረቀቶችን ስለሰጡኝ በዚህ ዙሪያ የተሻለ ግንዛቤ እንዲኖረኝ አስችሎኛል፡፡ የጽሁፎች ትኩረት ስለመሣል ምንነት፣ ታሪካዊ አመጣጥ እና አጠቃላይ ገጽታ የሚገልጹ ናቸው፡፡

በዕለተ ማክሰኞ 18፣2003 ዓ.ም ወደ መኮይ የሄድኩት ከአቶ አረፍይኔ ተገኝ ጋር ነበር፡፡ ከእሱም ጋር ለመሄድ የፈለኩት ፎቶ በማንሳት እንዲተባበረኝ እና ከዚህ በፊት በከተማው የማስታወቂያ ስራ ሰርቶ ስለነበር የአስተዳደር አካላትም ሆኑ ሌሎች የሚያውቁት በመሆኑ ነው፡፡ ከሱም ጋር የአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ አስተዳደር ዋና ኃላፊ ከሆኑት ከአቶ በለጠ አባተ ጋር ተገናኘን፡፡ እሳቸውም ከዞን ባህልና ቱሪዝም ያጻፍኩትን ደብዳቤ ካነበቡ በኋላ ለሚመለከተው አካል የትብብር ደብዳቤ ፃፉልኝ፡፡ ደብዳቤውም ለወረዳ ጸጥታ ጉዳዮች ጽ/ቤት እና ለልማትና ዕቅድ ዝግጅት ዋና የስራ ሂደት የተመራ ነው፡፡

መጀመሪያ የሄድኩት ከልማትና ዕቅድ ዝግጅት ጋር ሲሆን እዚያም ስለወረዳው አጠቃላይ ገፅታ የሚያሳይ መረጃ (የጽሁፍ እና የሶፍት ኮፒ) ሰጡኝ፡፡ በመቀጠል የወረዳው ጸጥታ እና ፍትህ ጉዳዮች ጽ/ቤት ዋና ኃላፊ ከሆኑት ከአቶ ሙሳ አሊ ጋር አመራሁ፡፡ ከሳቸውም ጋር ለአንድ ሰዓት ያህል ቃል መጠይቅ አደረኩ፡፡ የቃለ መጠይቁም ትኩረት ዘመናዊው የፍትህ ሥርዓት ከባህላዊው የፍትህ ሥርዓት ባላቸው ግንኙነት ላይ የተመሰረተ ሲሆን፣ ቃለ መጠይቁንም በመቅረጸ ድምጽ ቀርጫለሁ፡፡

ቃለ መጠይቁን ከጨረስኩ በኋላ ከአገር ሽማግሌዎች ጋር ያላቸውን ግንኙነት እና ከመሣል የፍትህ ሥርዓት ጋር ያላቸውን ግንኙነት ለመረዳት የአገር ሽማግሌ ከሆኑት ከአቶ አሰን አባተ ጋር ተገናኘሁኝ፡፡ ለአቶ አሰን አባተ ባቀረብኩላቸው ጥያቄ መሰረት ከወረዳው

የፍትህ እና ጸጥታ ጉዳዮች ጽ/ቤት ጋር ያላቸውን ግንኙነት ገልጸውልኛል፡፡ ለአቶ አሰን አባተ የምታስታርቁት እርቅ አለ ወይ ብየ በጠየኳቸው መሰረት ረቡእ ሚያዚያ 19፣2003 ዓ.ም ከጧቱ አራት ሰዓት ላይ የቤተሰብ ግጭትን እንደሚያሥታርቁ ነገሩኝ፡፡ በዕለቱ ተገኝቼም እርቁን በመከታተል በፎቶና በቪዲዮ ለመቅረጽ ችያለሁ፡፡

ከዚህ በፊት ሚያዝያ 13፣2003 ዓ.ም የአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት ኃላፊ ከሆኑት ከአቶ አብዱ እንድሪስ ጋር ቀጠሮ በያዝኩት መሰረት አርብ እለት (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም) ወደ መሣል (ላይኛው መሣል) ለመሄድ አራት ሰዓት ላይ በጽ/ቤቱ ተገናኘን፡፡ የወረዳው ጽ/ቤት መኪና ፈቅዶላቸው ስለነበረ ወደ ቦታው አመራን፡፡ እኔ ከአጋገፔ ከአቶ አብዱ ከበደ ጋር ስሆን፣ እነሱ ደግሞ (አቶ አብዱ እና አቶ አህመድ) የጀኔነተር ቴክንሽያን ከሆነው ባልደረባቸው ጋር ተጓዝን፡፡

ወቅቱ የመሣል መውሊድ በዓል የሚከበርበት ዋዜማ ስለነበር የባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት ባልደረቦች ከዚህ በፊት በቦታው እየተገኙ የተለያዩ አገልግሎቶችን ይሰጣሉ፡፡ እቦታው በመገኘት ቀረጻ ማካሄድ፣ ድምፅ ማጉያ የማመቻቸት፣ የእንኳን ደህና መጣችሁ ፓስተሮችን የመለጠፍ ስራዎችን ይሰራሉ፡፡ የቦታው አቀማመጥ ተራራማ ስለሆነ እና መንገዱ አስቸጋሪ በመሆኑ እቦታው ከግማሽ ሰዓት በኋላ ደርሰን፡፡

ከዚህ በፊት አቶ አብዱ እብራሂም በእኔ ጉዳይ ለሸህ አብዱቃድር ሰይድ ነግሯቸው ስለነበር ያለአንዳች ችግር በቀላሉ እና ደስ የሚል አቀባበል አደረጉልኝ፡፡ የምሳ ሰዓት ደርሶ ስለነበረ የቀረበልንን ከተመገብን በኋላ ቡና ቀርቦ ጠጣን፡፡ ትንሽ እንደቆየን ወጥተን አካባቢውን ቃኘን፡፡ በቅኝታችንም የመስገጃ ቦታውን፣ እንግዳ መቀበያውን እና መውሊድ ማውጫውን የሳር ቤት (ጎጆ ቤት)፣ የተለያዩ ቁሳቁሶችን ማለት ጥንታዊ ምኸራጥ፣ ሙስበሃ፣ ድቤዎች፣ ጥንታዊ ቁርአኖች እና እጣን ማጨሻ (ጋቻ) ተመልክተናል፡፡ ከዚህ በተጨማሪም አማኞች ያሰቡት እንዲሳካላቸውም ሆነ የበደላቸውን ሰው “ቤቱ ይፍታው” በማለት ከዘንግ ላይም ሆነ ከቋሚ እንጨት ላይ የሚያስሮአቸውን የተለያዩ እስሮች ተመልክተናል፡፡ እነዚህንም በፎቶ ግራፍ አንስቻለሁ፡፡

በመቀጠል ለቃለ መጠይቅ እንደምፈልጋቸው በካዳሚው በኩል አናግረን በሳቸው መሪነት ወደ እንግዳ መቀበያ አመራን፡፡ ከዚያም የቃለ መጠይቁን አላማ እና የጥናቱ አጠቃላይ ገጽታ ተጨማሪ ገለጻ ካቀረብኩላቸው በኋላ ወደ ጥያቄው አመራሁ፡፡

ያቀረብኩላቸውም ጥያቄዎች ዝግጁ እና ኢ-ዝግጁ ቃለ መጠይቆች ናቸው፡፡ ቃለ መጠይቁ ትኩረት ያደረገው በመሣል ስያሜና ጥንተ አመጣጥ፣ የተቋሙ የፍትህ ሥርዓት ሂደት፣ ፋይዳ እና ከወረዳው የፍትህ ሥርዓት (ከዘመናዊ ህግ) ጋር ያላቸውን ግንኙነት እና ትብብር ላይ ያጠነጠነ ነበር፡፡ ያቀረብኩትም ቃለ መጠይቅ ከጨረስኩ በኂላ ፎቶ ለመነሳት ፍቃደኝነታቸውን አግኝቼ አንስቻለሁ፡፡

በዚህ ዕለት ሁለት ነገሮችን አስተውያለሁ አንዱ ሰዎቹ ያላቸው እንግዳ አክባሪነት ሲሆን፣ በዚህም የኢትዮጵያዊነት የእንግዳ ተቀባይነት በሰዎቹ ላይ አስተውያለሁ፡፡ በዚህም ሳላመሰግን እና ሳላደንቅ አላልፍም፡፡ ምክንያቱም እዚህ ቦታ ከመምጣቴ በፊት ያለኝ አመለካከት ከዚህ የተለየ ስለነበር፡፡ ሁለተኛው ጉዳይ እኔ ተወልጄ ባደኩበት አካባቢ (ደቡብ ወሎ) ለቦታው ያላቸው አመለካከት ሲሆን፣ ይህም አመለካከት መሣልን ከጥንቆላ ጋር አያይዞ ወይም የጠንቋይ ቦታ ነው ብሎ የመፈረጁ እሳቤ ነው፡፡ በዚህ ጉዳይ ለሸህ አብዱቃድር እና ለሌሎች የአገር ሽማግሌዎች ባደረኩላቸው ቃለ መጠይቅ ምንም አይነት የጥንቆላ ተግባር እቦታው ላይ እንደማይፈጸም ገልጸውልኛል፡፡ እናም ዋና ተግባራቸው ዱዓ (ጸሎት)፣ ጸበኞችን የማስታረቅ እና በሌ የማስገባት ተግባር ነው፡፡

ሰኞ ማታ (ሚያዚያ 24፣2003 ዓ.ም) ሁለት ሰዓት ላይ ለአቶ አሰን አባተ ስልክ ደውየ ማክሰኞ አራት ሰዓት አካባቢ ቀጠሮ እንዲይዙልኝ ፈቃደኝነታቸውን ጠየኳቸው፡፡ በጥያቄም መሰረት ፍቃደኛ ስለሆኑ በዚያው ተስማማን፡፡ በማግስቱም ማለት ማክሰኞ ሚያዚያ 25፣2003 ዓ.ም መጀመሪያ የፍትህ ጉዳዮች ጽ/ቤት በመሄድ የካልአይ መረጃዎችን (የወንጀል ጉዳዮችን) ለማግኘት ረዳት ኢኒስፔክተር ሰይድ ይማም እና ምክትል ሳጅን ጌታባለው ወርቁን የመሣል መውሊድ ላይ (ሚያዚያ 23፣2003 ዓ.ም) ተገናኝተን በያዝነው ቀጠሮ መሰረት የምፈልገውን መረጃ ሰጡኝ፡፡ መረጃዎቹም በወንጀል ዙሪያ የቀረቡ የተለያዩ ካልዓይ መረጃዎች ሲሆኑ፣ እነዚህም በወረዳው የሚከሰቱ የተለያዩ የግጭት አይነቶች እና መንስኤያቸውን የሚገልጹ ናቸው፡፡

አርብ እለት ሚያዚያ 28፣2003 ዓ.ም ለሰኞ ከመረጃ አቀባዮቼ ጋር ቀጠሮ ይዤ ነበር፡፡ ነገር ግን እሁድ ዕለት ስልክ ደውየላቸው ሰኞ በዓባይ ግድብ ዙሪያ የድጋፍ ሰልፍ መኖሩን ነገሩኝ፡፡ በመሆኑም ቀጠሮው ለማክሰኞ ተላለፈ፡፡ ማክሰኞ እለትም አመራሁ፡፡ የመረጃ አቀባየን ከሰዓት በኂላ ስለቀጠርኳቸው ከጧታ ታችኛው መሣል ከሸህ መሐመድ ሰይድ ጋር አመራሁ፡፡ እለቱ ማክሰኞ በመሆኑ ባለጉዳይ በመብዛቱ እሳቸውን ማነጋገር አልቻልኩም፡፡

የሳቸውን ካደም አነጋግሬ ለሐሙስ ቀጠሮ ያዝኩ። በአጠቃላይ ቀዳማይ መረጃዎችን የሰበሰብኩት የመረጃ አቀባዮች የሚመቻቸውን ጊዜ በማመቻቸት እና ቀጠሮ በመያዝ ነው።

2. የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ አጠቃላይ ገጽታ

በዚህ ርዕስ ስር የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ አጠቃላይ ገጽታ ይዳሰሳል። በዚህም የወረዳው መልክዓ ምድራዊ ገፅታ፣ የመሬት አቀማመጥና የአየር ሁኔታ፣ የመሬት አጠቃቀምና መተዳደሪያ፣ ቋንቋና ኃይማኖት፣ የመሣል ጥንተ አመጣጥና ስያሜ፣ የመሣል መውሊድ በዓል፣ መሠረተ ልማቶች እና አሥተዳደራዊ ገጽታ ይዳሰሳሉ። እነዚህንም እንደሚከተለው እናያለን።

2.1 መልክዓ ምድራዊ ገጽታ

የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ ከ39° 54-39° ምስራቅ ኬንትሮስና 10° 42-10 60° ሠሜን ኬክሮስ መስመር ውስጥ የሚገኝ ነው። በአማራ ክልል በሰሜን ሸዋ ዞን ከሚገኙ ሃያ አራት ወረዳዎች አንዱ ሲሆን ከዞኑ ርዕስ ከተማ (ደብረብርሃን) በስተሰሜን በ215 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል።

ወረዳውን በምስራቅ የኦሮሚያ ዞን ደዋ ጨፋ፣ አርጡና ፍርሲ ወረዳዎች፣ በምዕራብ ግሼ ራቤልና መንዝ ጌራ ወረዳዎች፣ በሰሜን ደቡብ ወሎ ዞን አልብኮ ወረዳና ግሼ ራቤል፣ በደቡብ ደግሞ ኤፍራታ እና ግድም ወረዳዎች ያዋስኑታል። የቆዳ ስፋቱም በገንዘብና ኢኮኖሚ ልማት ቢሮ የጥናት ውጤት መሰረት 374.73 ሄ/ር የሚሸፍን ሲሆን፣ በአስራ አምስት የገጠርና የሁለት የከተማ ቀበሌዎች ተደራጅቷል (የአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ የአምስት ዓመት ስትራቴጂክ ዕቅድ፣ ገጽ 1)። መኮይና ማጀቴ በከተማ ቀበሌነት የሚያገለግሉ ሲሆኑ፣ ካሉት አስራ ሰባት ቀበሌዎች ውስጥ እነዚህ ቀበሌዎች በአሁኑ ሰዓት የጠጠር መንገድ፣ የኃይድሮ ኤሌክትሪክ ኃይል የስልክ (መደበኛ እና ተንቀሳቃሽ ስልክ) እና የውኃ አገልግሎት ተጠቃሚ ሲሆኑ የብድርና ቁጠባ ተቋሞች ይገኙባቸዋል።

2.1.1 የመሬት አቀማመጥና የአየር ሁኔታ

ወረዳው ከባህር ጠለል በላይ ከ1600-3400 የሚደርስ ከፍታ ያለው ሲሆን የመሬት አቀማመጡም 43 በመቶ ሜዳማ፣ 46.7 በመቶ ተራራማ፣ 2 በመቶ ገደላማ ሲሆን፣ ወጣገባና ሌሎች 8.3 በመቶ ይሸፍናሉ። አግሮኢኮሎጂ ስናይ ደጋ 20.22 በመቶ፣ ወይናደጋ 43.66 በመቶ እና 36.12 በመቶ ሲሸፍን አማካኝ የሙቀት መጠን ከ20-27°c ሲሆን አመታዊ የዝናብ መጠን ደግሞ ከ700-2000 ሚ.ሜ እንደሚሆን ይገመታል።

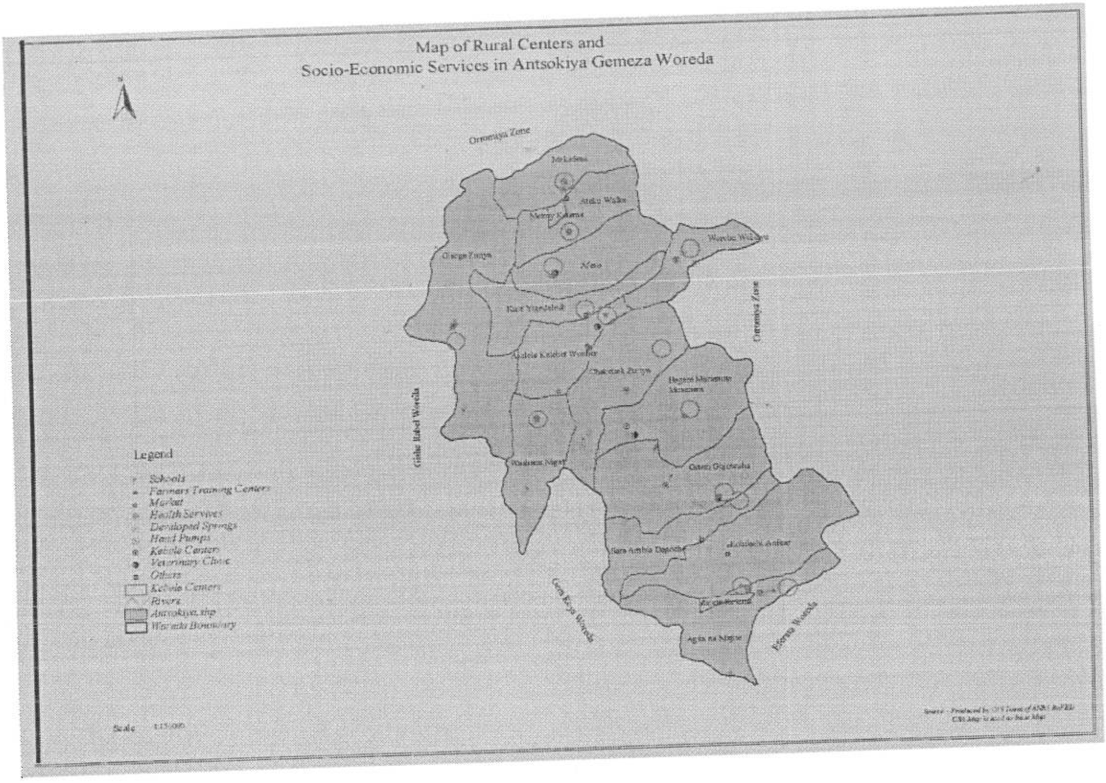

Figure 1. Source: Antsokiya Gemeza Woreda GIS Team

2.1.2 የመሬት አጠቃቀምና መተዳደሪያ

በግብርና ገጠር ልማት ጽ/ቤት መረጃ መሰረት ከወረዳው ጠቅላላ መሬት 31.79 በመቶ (11915 ሄ/ር) በእርሻ፣ 110.46 በመቶ (3919.95 ሄ/ር) በግጦሽ፣ 19.87 በመቶ (74446.25 ሄ/ር) በተፈጥሮ እና ሰው ሰራሽ ደን፣ 8.78 በመቶ (3292.59 ሄ/ር)፣ ቁጥቋጦ 29.08 በመቶ (10899.28 ሄ/ር) እና ቀሪው መሬት በሌሎች የመሬት አጠቃቀም እንደተሸፈነ መረጃዎች ያሳያሉ(የአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ የአምስት ዓመት ስትራቴጂክ ዕቅድ፣ ገጽ 1)። የመሬቱ ሽፋን በአብዛኛው ሊታረስ በሚችልና በደንና ቁጥቋጦ የተሸፈነ ሲሆን ሰፊ የሆነ የውሃ አዘል መሬት ያለበት ነው።

ከሚኖረው ህዝብ 95 በመቶ በግብርና (እርሻ እና እንስሳት እርባታ) ላይ የተመሰረተ ነው። በሌላ በኩል ወረዳው ከኦሮሚያ ብሔረሰብ ዞን እና ከሌሎች ዞኖች ጋር በሰፊው

ስለሚዋሰን በመሬትና በተፈጥሮ ሃብት አጠቃቀም ምክንያት የግጭት መፈጠር ሁኔታዎች አልፎ አልፎ ስለሚታይበት ችግሩን በህግ ፊት ዘላቂነት ባለው መንገድ የወልና የግል መሬት የድንበር ምዝገባና ካርታ በሰፊው ሊሰራ እንደሚገባ መረጃዎች ይጠቁማሉ (የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ የአምስት ዓመት ስትራቴጂክ ዕቅድ፣ ገጽ 2)።

2.2 ቋንቋና ኃይማኖት

በ2001 ዓ.ም በተደረገው የትንበያ መረጃ መሰረት በወረዳው ወንድ 41493 ሴት 42332 ሲሆን፣ በጠቅላላው 83825 ህዝብ ይኖራል። ከወረዳው ጠቅላላ ህዝብ 41.7 በመቶ የሚሆኑት እድሜያቸው 14 ዓመትና ከዚያ በታች ሲሆኑ፣ ከ65 ዓመትና ከዚያ በላይ ደግሞ 4.4 በመቶ ይሸፈናሉ። የወረዳውን የኃይማኖት እና የቋንቋ ተናጋሪ ምጣኔ ተናጋሪ ስናይ 70 በመቶ የኦርቶዶክስ፣ 27 በመቶ የእስልምና 3 በመቶ የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች ሲሆኑ፣ 97.5 በመቶ የአማርኛ የቋንቋ እና 2.5 በመቶ የኦሮምኛ ቋንቋ ተናጋሪዎች ይኖራሉ (ፍሮት፣ ገፅ 20)።

2.3 የመሣል ጥንተ አመጣጥና ስያሜ

መሣል ከአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ ዋና ከተማ ከሆነው ከመኮይ በስተሰሜን ምዕራብ አምስት ኪ.ሜ ርቀት ላይ የሚገኝ ሲሆን፣ የወይናደጋ የአየር ንብረት ባለው ተራራማ ቦታ በሰፈረው የመቅደሳ ቀበሌ አንዱ ጎጥ ነው። የመሣል መንደር የቀድሞ ስሙ ቀርሳ ሲሆን ይህን ስያሜ ያገኘው ለጎጡ መመስረት ቅድሚያ የሚሰጣቸው ሼህ እንድሪስ ኡመር መሳል እቦታው ላይ መኖር ከጀመሩ በኋላ ነው። የመሣል ስያሜ ምንነት ሼህ አብዱቃድር ሰይድ ሲገልጹ (ቃለ መጠይቅ ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም)፤

> መሣል ይች የምትባለው በፊት ቀርሳ ነበር። በኋላ መሣል የተባለችው የኛ አያት ወደዚህ ቦታ ከ200 ዓመት በፊት ከመጡ በኋላ ነው። መሣል ማለት ስለት ማለት ነው። የሚቆርጥ ነገር ማለት ነው። ወይም ጎራዴ ነው። አንድ ጎራዴ አለ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ አሁንም የምናርድበት፤ የምንሰዋበት ነው። እስከ አሁን ድረስ ተስሎ አያውቅም። ሌላው የመሣል ትርጉም ከስለት ጋር የተያያዘ ነው። ለተሳለው ሰው ፈጥኖ ደራሽ ነው። በቦታውም ሆነ በአያታችን ለተሳለ ፈጥኖ ያደርሳል። መጥፎ ለሰራም ቆራጭ ነው።

በማለት ገልጸዋል። ከዚህ በተጨማሪ "መሣል መሳል ተብሎ ሊሰየም የቻለው ከዛሬ ሁለት መቶ ዓመት በፊት በቦታው ከአያት ቅድመ አያቶቻቸው ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ እስከ ዛሬ ድረስ ተስሎ ወይም ተሞርዶ የማያውቅ ስለቱ የማይበርድ ጎራዴ ስለት የተነሳ ቦታው መሣል ሊባል ችሏል" በማለት አቶ የሱፍ ተሰማ (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም) ገልጸውልኛል። እሳቸው

የገለጹት የመሣልን አንዱን ፍቺ ነው። ለአማኞች ስለት ፈጥኖ አድራሽነት ያለውን ትርጉም እና ስለት ከሚለው ቃል ላይ ‹ስ›ን ስናጠብቀው የምናገኘውን ፍች አልገለጹም።

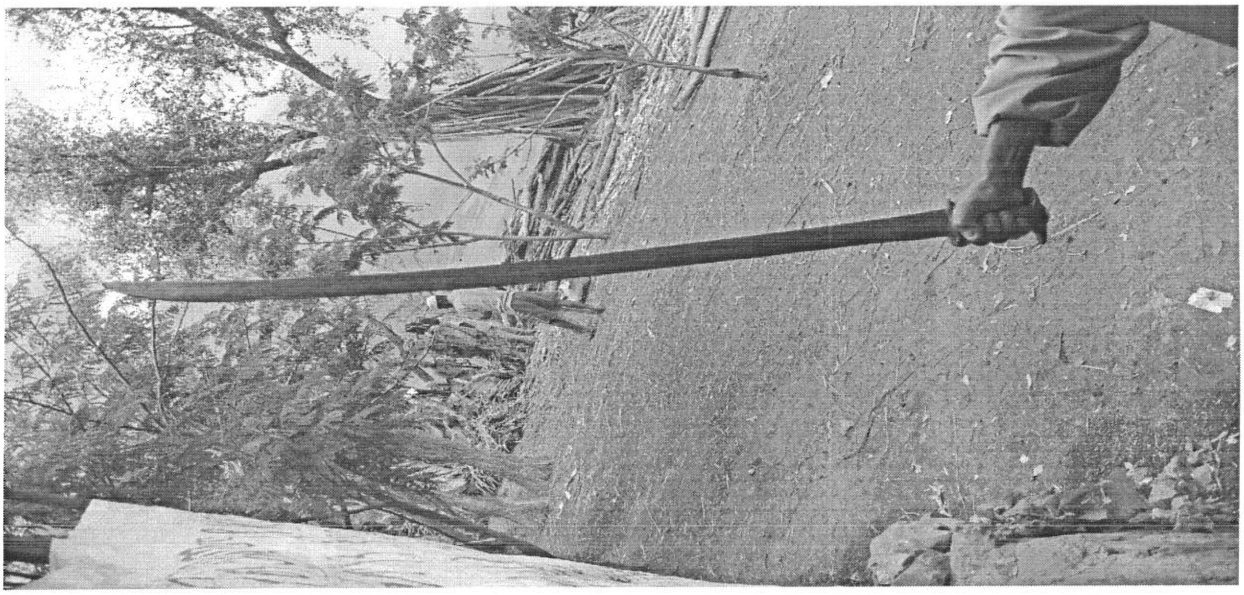

ፎቶ 1፤ መሣል የሚባለው ሥለቱ የማይበርድ ጎራዴ፣ ሚያዚያ 21/2003 ዓ.ም

ይህ ጎራዴ ከዚያን ዘመን ጀምሮ እስካሁን ድረስ ለመስዋዕትነት የሚመጡ የተለያዩ የእንስሳት አይነቶችን (ከዶሮ እስከ በሬ) ለማረድ ሲያገለግል ቆይቷል። አሁንም እያገለገለ ይገኛል። በማኅበረሰቡ ዘንድ ጎራዴው (ማረጃው) ደም በነካ ጊዜ እየተሳለ (እየተሞረደ) ይሄዳል የሚል እምነት አለ። ለዕርድ የሚመጡት እንስሳት ከዚህ ማረጃ ውጪ በሌላ አይታረዱም። ሚያዝያ 23፣2003 ዓ.ም በተከበረው የመሣል መውሊድ በዓል ላይ በቦታው ተገኝቼ እንዳየሁት ለእርድ የሚቀርቡት እንስሳት የታረዱት በዚሁ መሰዊያ ነው። እርዱንም የሚፈጽመው የመሣል ዘር ያለው (ልጃቸው ሸህ አብዱልቃደር) ነው። ከሱ ውጪ ምንም ዓይነት እርድ አይፈጸምም (አይካሄድም)። በሱ ታርዶ የሚፈሰው ደም ለአማኞች ትልቅ ፈውስ ነው። በደሙ ቁስል ካለ ይቀቡታል፣ ሆዱ ህመምም ሆነ ሌላ እርኩስ መንፈስ ያለባቸው ይጠጣሉ፤ ይህም እንደ ፈውስ ወይም እንደ መድኃኒት እንደሚቆጠር ከበዓሉ ተሳታፊዎች የተገኘ መረጃ ያሣያል[2]።

መሣል ከጥንት ጀምሮ ከአያት ቅድመ አያት ሲወርድ ሲዋረድ የቆዩ ትላልቅ ዱቤዎች፣ ቀንዲል፣ ምኸራጥ፣ ሙስበሃ፣ ጥንታዊ የሸክላ እቃዎች፣ ጎራዴ (ስለቱ

---

[2] ወ/ሮ በላይነሽ አደም፣ (ቃለ መጠይቅ ሚያዚያ 23/2003 ዓ.ም)፣ አቶ ሻምበል በቀለ (ሚያዚያ 23/2003 ዓ፣ም)

የማይበርድ)፣ ቀለም ከሚበሉ ቀጫጭን ሸንበቆዎች የተሰሩ መጋረጃዎች፣ ጥንታዊ ቁርዓን እና ለየት ያለ የግድግዳ ሰዓት እና ሌሎች ለአብነት ሊጠቀሱ የሚችሉ ቅርሶች አሉት።

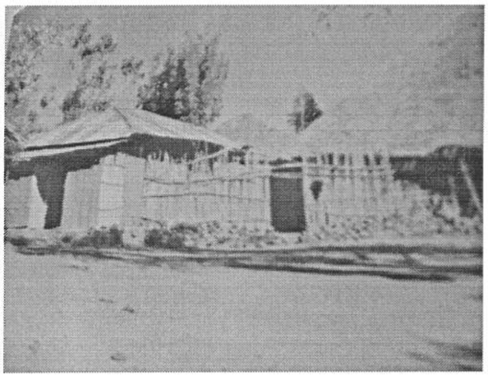

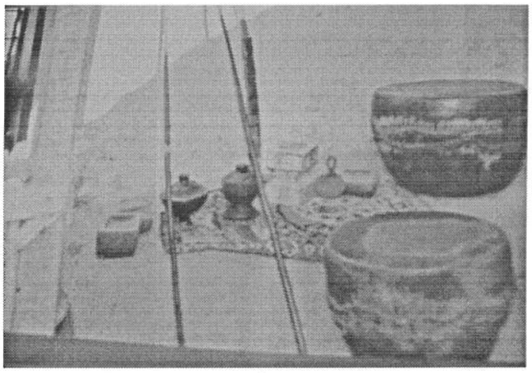

ፎቶ 2፤ የመሣል ቤቶች እና ጥንታዊ ቁሶች
ሚያዚያ 15/2003 ዓ.ም

ዛሬም መሣል ከተለያዩ የሃገሪቱ ክፍሎች እርስ በርስ የተጣሉ፣ የተካካዱ፣ አንዱ ባንዱ ላይ የተወነጃጀሉ ጠበኞችን ይሸመግላሉ፤ ያስታርቃሉ። ለእርቅና ለመተማመን ፍቃደኛ ያልሆኑትን ያማምላሉ። በመሆኑም ግጭቶች እንዳይስፋፉም ሆነ እንዳይባባሱ በዚሁ ታሪካዊ የእምነት ቦታ የእምነት ዳኝነት በማከናወን ለማኅበረተሰቡ አገልግሎት በመስጠት ላይ ይገኛል (የአንጾኪያ ገምዛ 2003 ንግድ ትርኢትና ባዛር መጽሄት ፣ገፅ 37)።

ከዚህ በተጨማሪም በቦታው የማስታረቅ ስራ ካልሆነ በስተቀር ሌላ የጥንቁልና ሥራ እንደማይካሄድ መረጃ አቀባዮች ነግረውኛል። በዚህ ጉዳይ የሰነድም ሆነ የቃለመጠይቅ ከዚህም አልፎ እቦታው ተገኝቼ እንዳስተዋልኩት የዚህ አይነት ተግባር አይካሄድም። ከዱዓ እና ከስግደት በስተቀር። አንዳንድ ሰዎች በቦታው ላይ ወይም በሸሆቹ (ስለት፣ መሀላ ገብተው) ሊሆን ይችላል፣ ከሚያዩት ተዓምር አንፃር የሚሰጡት የራሳቸው አሉታዊ አመለካከት አለ። ይህም አመለካከት ከጥንቆላ ጋር የተያያዘ ነው። በዚህ አመለካከት ላይ የሚሳተፍ በእምነቱ በተቃራኒ የቆሙና ስለ ቦታው በቂ ግንዛቤ የሌላቸው ግለሰቦች እንደሆኑ የመረጃ አቀባዮቼ ገልጸውልኛል።[3] ሰዎቹም ሆኑ ቦታው እንደማንኛውም የእስልምና

[3] አቶ ሠይድ ይማም፣ አቶ የሱፍ ተሠማ (የአገር ሽማግሌ ሲሆኑ የነአብዱቃድር ዘመድም ናቸው። በመሆኑም የመካደምም የማሸማገልም ስራ ይሰራሉ) ፣ቀን ሚያዝያ 21-22/2003 ዓ.ም

ኃይማኖት መሪ (ሸሆች) ሲሆኑ፣ በታውም በሌሎች አካባቢ እንደሚደረገው የመውሊድ ማውጫ ቦታ ነው፡፡ ከሌሎች የሚለየው በግጭት እና በማስታረቅ ዙሪያ ከጥንት ጀምሮ መስራታቸው ነው፤ ስራየ ብለው፡፡ ይህ ደግሞ የራሳቸው የሆነ አፈ ታሪክ አላቸው፡፡

በመሣል ዙሪያ የሚተረኩ የተለያዩ አፈ ታሪኮች አሉ፡፡ አፈታሪኮቹም በስያሜው፣ በአመታጣጣቸው፣ በተዓምራቸው እና በሌሎች ጉዳዮች ላይ የሚያተኩሩ ናቸው፡፡ መሣል የሚለው ቃል ከአራት ጉዳዮች ጋር ተዛማጅነት አለው፡፡ እነሱም ጎራዴ፣ ጎጥ፣ ሠዎቹ(ሸሆቹ) እና ስለት ናቸው፡፡ ቃሉ ለነዚህ ጉዳዮች በስያሜነት እና በመጠሪያነት ያገለግላል፡፡ ለሸሆቹም ባላቸው ልዩ ኃይል አማካይነት ስያሜው ተሰጥቷቸዋል፡፡ መንደሩም ከዚህ በፊት ቀርሳ ሲባል እሳቸው ከመጡ በኋላ መሣል የሚለውን ስያሜ አግኝቷል፡፡ ከዚህ በተጨማሪ ብዙ ጊዜ "መሣሎች መጀን"፣ "የመሣል እረከቦት መጀን"፣ "የመሣል ጌታ መጀን" እያሉ የማኅበረሰቡ አባላት ይመጀናሉ፡፡ ስለዚህም ከዚህ መረዳት የሚቻለው ቃሉ አንድም ለቦታው በሌላ በኩል ለሸሆቹ በስያሜነት ወይም በመጠሪያነት የሚያገለግል መሆኑን ነው፡፡

ሌላው ከዚህ በፊት ለመግለጽ እንደተሞከረው መሣል የሚለው ቃል ከስለት ጋር የተያያዘ ፍች አለው፡፡ በቦታውም ሆነ በሸሆቹ የተመጀነ አማኝ ስለቱ ይደርስለታል፡፡ ምኞቱ ይሳካለታል፡፡ ሙራዱ ይሞላለታል፡፡ በዚህም የማኅበረሰቡ አባል እንኳን ለሸሆቹ ለቦታው ላቅ ያለ ክብርና ፍራቻ እንዲሁም እምነት አለው፡፡ መሣል ቀርቦ ተንኮልም ሆነ ሐሰት ለመስራት የሚያስብ የለም፡፡ እንደ መረጃ አቀባዮቹ ገለፃ እቦታው ተገኝቶ ወይም በስማቸው ሐሰት የሚል ወይም ቀጥፎ አልቀጠፍኩም የሚል በራሱም ላይ ሆነ በቤተሰቡ ላይ "መዓት" እንደሚደርስ እርግጠኛ ናቸው፡፡ ይህንንም በተለያየ መልኩ ከህይወት ልምዳቸው ያረጋገጡት ጉዳይ ነው፡፡ የተለያዩ ሁኔታዎችንም አብነቶችን እያቀረቡ መተረክ ይችላሉ፡፡ ለዚህም "እረከቦት ምሥጢር ገላጭ ነው" የሚለው ምሳሌያዊ አነጋገር አንዱ ምሳሌ ነው፡፡

አቦ አህመድ አሰን (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም) ስለመሣሎች አመጣጥና ተሰጦ እንደተናገሩት እሳቸው (የቦታው መስራች) የመጡት ከጎጃም ነው፡፡ የአመጣጣቸውም ምክንያት 'የሰው ሹም ያለበት ሳይሆን የአላህ ሹም ያለበት ነው የምኖረው' ብለው እንደመጡ ገልጸውልኛል፡፡ እንደ አፈታሪክ መረጃ እሳቸው በነበሩበት ጊዜ የተለያዩ ተዓምሮችን ይሰሩ ነበር፡፡ በጣም ባለከራማ ነበሩ፡፡ እሩሃንያው እና ጋዙ ሦስት መቶ ሰማኒያ ነው፡፡ ምታ ሲሉት ይመታል፡፡ እሳቸው ሲቆጡ አብሮ የሚቆጣ ነገር አለ፡፡ ሲስቁ አብሮ የሚስቅ ነገር አለ፡፡ ሁሉን ነገር ሌሊት በመናባቸው ያያሉ፡፡ በተለይ ተንኮል ወይም ሸር ያሰበ ካለ በመናባቸው

ያዩታል፡፡ አማኙም ቀበሮ አዱኒያዎቼን እንዳይበላብኝ ለመሣል ጌታ ሰጥቻለሁ ይላል፡፡ ዘሩን ሲዘራ ሰላቢ እንዳይነካብኝ ብሎ ይሳላል፡፡ አፈሩን ከቦታው ወስዶ እየረጨ ይሳላል፤ የተዘራው እንዲያሽት፡፡ ስለቱንም እያመጣ ይፈታል፤ ሃጃየ ሞልቶልኛል ብሎ፡፡ ከዚህ በተጨማሪ ሰው እና ሰው መጣላቱን ቀልባቸው ካወቀ መልክተኛ ልከው እንዲታረቁ ያደርጋሉ፤ ሰላም ወዳድ ናቸው ብለው ገልጸውልኛል፡፡

ከቀዳሚው የመሣል ጌታ ቱፍታ የተቀበሉት ሸህ ሰይድ ሱለይማን ናቸው፡፡ ሸህ ሰይድ በአባታቸው እና ከጌታ ተመርቀዋል የሚል እምነት በማህበረሰቡ ዘንድ አለ፡፡ እንደ አፈ ታሪክ መረጃ "ለይህ[sic] አገር አንተን አቁመናል ፣ደም ለሚፈልግ በገንዳ አድርግ የአማራ አገር ሰው የኩፍር አገርም ቢሆን 'ጣይና ጨረቃም ክፉ ነው ላገሩ' የኩፉም አገር ቢሆን ሁሉም ላንተ ይግባ" ተብለው እንደተመረቁ የመረጃ አቀባዮቼ ገልጸውልኛል፡፡[4] ይህን ሁሉ የምገልጸው ማኅበረሰቡ በተቋሙ እንዴት ሊዳኝ እና በነሱ ታርቆ ወደ ጉዳዩ ሊገባ የቻለበትን ምክንያት እግረ መንገዴን ለማያያዝ በማሰብ ነው፡፡

በመሣል እርቅ በጉልህ የተጀመረው በጣሊያን ጊዜ ጀምሮ ነው፡፡ በዚያን ጊዜ አንጸኪያ፣ በትሆና እና መቅደሳ ይዋጉ ነበር፡፡ በተለይ በትሆና መቅደሳ ይጋደሉ ነበር፡፡ በአጠቃላይ የሽፍታ አገር ነበር፡፡ እሳቸው በጋብቻ እና በተለያየ መንገድ ላማስታረቅ ይጥሩ ነበር፡፡ በወቅቱ የዱዓ ቦታ እና ኃላል ማድረጊያ ቦታ ሲጠይቁ ከባላባቶች ጋር ተጣልተው አጼ ኃይለሥላሴ ጋር ሄዱ፡፡ ኃይለሥላሴም ምንድነው? ቢሏቸው ጸሎት የማደርግበት ቦታ ብለው ሲጠይቁ ታስታርቁ የለም ወይ? ብለው ሲጠይቋቸው አጀንዳቸውን አውጥተው ይህን ያህል ሰው አስታርቄያለሁ ብለው አሳዮአቸው፡፡ ኃይለሥላሴም መሳሪያም ቦታም እንዲሁም ወታደርም ይሰጣቸው ተብለው በወቅቱ ፈቃድ ያገኙ መሆናቸውን የቃለ መጠይቅ መረጃ ያስረዳል፡፡ ይህ ሁኔታ በአሁኑ ወቅትም ከመንግስት ጋር በትብብር እንደሚሰሩ የመረጃ አቀባዮቼ ገልጸውልኛል፡፡[5]

---

[4] ይህን መረጃ የሰጡኝ የሰባ አምስት ዓመት እድሜ ባለጸጋ የሆኑት አቦ አህመድ አሰን ናቸው፡፡ በአሁኑ ወቅት ቦታው ላይ በመካደምና በማሽማገል ላይ ይገኛሉ፡፡ አቦ የሚለውም በማኅበረሰቡ የሚጠሩበት መጠሪያ ነው፡፡ መረጃውንም ሚያዚያ 21/2003 ዓ.ም ነው የነገሩኝ፡፡

[5] አቦ አህመድ አሰን (ሚያዝያ 21/2003 ዓ.ም)፣ አቶ ሙሳ አሊ (ሚያዚያ 18/2003 ዓ.ም)፣ አቶ ሰይድ ይማም (ሚያዚያ 22/2003 ዓ.ም)፣ አቶ ጌታባለው ወርቁ (ሚያዚያ 22/2003 ዓ.ም)

ሸህ ሰይድ መሳል በ1978 ዓ.ም ህዳር 12 አዲስ አበባ አለፉ፡፡ ልጅ ግርማ ወደ ትውልድ ቀያቸው አርብ ዕለት አመጣቸው፡፡ ቅዳሜና እሁድን ውለው ሰኞ ተሰተሩ፡፡[6] ሸህ ሰይድ መሳል ሁለት ወንድ ልጆችን አፍርተዋል፡፡ እነሱም ሸህ አብዱልቃድር ሰይድ እና ሸህ መሐመድ ሰይድ ናቸው፡፡ ሁለቱም የአባታቸውን ምግባር ይዘው መውሊድ እያወጡ፣ ባለጉዳይ እያስተናገዱ፣ የተጣሉ እያስታረቁ እና እቦታው ላይ ዱዓ እያደረጉ ይገኛሉ፡፡ አባትየው ደሃ እንዳይገፋባቸው አደራ ብለው እና ለልጆቻቸው ቱፍታ ሰጥተው ነው ያለፉት፡፡ እናም ቦታው የቀድሞ ክብሩን እንደያዘ ነው፡፡ እሳቸው እያሉ የሚያደርጉት ድርጊት አሁንም በልጆቻቸው ይደረጋል፡፡ ዛሬም መሣል የተሳለ ነው፡፡ ውሸታም ይቆረጣል፡፡ ያመነን ያምናል፤ ያድናል፡፡ የመዓና ዘበኛ አለው፡፡ ሁሉን ነገር ያውቀዋል፡፡ በተለይ በሽምግልና መልክ ማንኛውም ሰው ቦታው ላይ መጥቶ በሌ ገብቶ ከታረቀ መሀላውን አያፈርስም፡፡ ቢክዳ እንኳን በራሱ ላይም ሆነ በቤተሰቡ ላይ ችግር እንደሚደርስበት ሸህ አብዱልቃድር ሰይድ (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም) ገልጸውልኛል፡፡ በመሆኑም በመሣል የተፈጸመ እርቅ እርቁ እርቅ ነው፡፡

መሣል በፊት አንድ ጎጥ ነበር፡፡ የቀድሞው የመልክዓ ምድሩ አቀማመጥ ተራራማ ስለ ነበር አባትየው ሰው እንዳይቸገርብኝ ብለው ዛሬ ታችኛው መሣል የሚባለውን ቦታ ተጨማሪ መሰረቱ፡፡ በአሁኑ ሰዓት የቀድሞውን ሸህ አብዱልቃድር ሲገኙበት የታችኛውን ሸህ መሐመድ ሰይድ ይገኙበታል፡፡ ሁለቱም ጋር ተመሳሳይ ተግባሮች ይከናወንባቸዋል፡፡ ባለ ጉዳይ ይስተናገድባቸዋል፡፡ መውሊድ ይወጣባቸዋል (ይደረግባቸዋል)፡፡ ሽምግልና እና እርቅ ይካሄድባቸዋል፡፡

2.3.1 የመሣል መውሊድ በዓል

መሣልን ታሪካዊ የሚያደርጉት ጉዳዮች አሉት፡፡ ቦታው ከዛሬ ሁለት መቶ ዓመት በፊት በቦታው ይኖሩ የነበሩትን የኃይማኖት መሪዎች አማካይነት ዚያራ ሲደረግ የነበረበት ሲሆን ዛሬም እየተደረገበት ያለ ቦታ ነው፡፡ ቦታው ላይ ብዛት ያላቸው አማኞች ከመላው የአገሪቱ ክፍል ይመጣሉ፡፡ በተለይ ከሰሜን ወሎ፣ ከደቡብ ወሎ፣ ከአፋርና ኦሮሚያ ክልል ይመጣሉ፡፡

[6] ሻምበል በቀለ (ሚያዚያ 23/2003 ዓ.ም) ይህን መረጃ የሰጡኝ ሲሆን፣ ለሃምሳ ዓመታት በመውሊድ በዓሉ ላይ የተሳተፉ የ89 ዓመት የእድሜ ባለፀጋ ናቸው፡፡

መሣል ላይ ብዛት ያለው ህዝብ የሚሰበሰብበት ጊዜ በመውሊድ በዓል ሲሆን፣ ለየት ባለ ሁኔታ በሚያዚያ ወር በተለይም በዳግሚያ ትንሳኤ እለት ነው። በእለቱ ከአምስት ሺህ እስከ ሰባት ሺህ ቁጥር ያላቸው የእምነቱ ተከታዮች በቦታው ይገኛሉ (የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ የንግድ ትርኢትና ባዛር መጽሄት፣ ገጽ 37)። የመውሊዱ በዓል ተሳታፊዎች ልመናቸው ሰምሮላቸው የተሳካ ኑሮ እየኖሩ ያሉ፣ ስለት ለመግባት እና ቦታውን ለመጎብኘት የሚመጡ አማኞች እና ግለሰቦች ናቸው። በመውሊዱ እለት ከ40-60 የሚደርሱ በሬ፣ ላም፣ ፍየል እና በግ ይታረዳሉ። የታረዱትም በቦታው ለታደሙት ይከፋፈላል። ለነዲያንም ይመጸወታል።

በእርዱ እለት እቦታው ተገኝቼ እንዳስተዋልኩት አማኞች ደም ለመጠጣትም ሆነ ለመቀባት ባይሆንላቸው እንኳ ደሙን ለማየት የሚያደርጉት ጥረት እና ሽሚያ ከፍተኛ ነው። እኔ ከዚህ በፊት እንደዚህ አይነት ትእይንት አይቼ አላውቅም፣ በወሬ ከመስማት ውጪ። የመውሊዱን እለት የምገልጸው ከመስቀል ደመራ ጋር በማዛመድ ነው። ያየሁት ትእይንት ተማሪ እያለሁ ለመስቀል ደመራ ጊዜ እሳት፣ አመድ፣ ካመቼም እንጨቱን ከጓደኞቼ ጋር ወደቤታችን ይዘን ለመሄድና አመዱን ለመቀባት የምናደርገው ሽሚያ ጋር ነው፤ ያመሳሰልኩት፤ በእለቱ የነበረውን አጠቃላይ ሁኔታ። እርዱ የሚከናወነው ከ3-4 ሰዓት ባለው ጊዜ ነው።

ከበዓሉ ታዳሚዎች መካከል የተወሰኑትን ደሙ ለናንተ ምን ጠቀሜታ አለው? ለደሙ ያላቸውን እምነት ምን እንደሆነ በጠየኳቸው መሰረት "ደሙ ለኛ ፈውሳችን ነው አሁን እንኳን ጠጥተን ካየነው ከላያችን ላይ ያለው ጅን (ሊጋንንት) ወይም እርኩስ መንፈስ ይለቀናል" የሚል ምላሽ ሰጥተውኛል።[7] የቦታው መስራች የሆኑት ሸህ እንድሪስ ኡመር መሳል "አማራውም ጋላውም [sic] ላንተ ይግባ። ደም ለሚከጅል በገንዳ አድርግላቸው! በደሙም ይፈወስ፤ ይዳን የሚል ቃል" ተሰጥቷቸዋል የሚል አፈ ታሪክ እንዳለ የመረጃ አቀባዮች ገልጸውልኛል።[8]

---

[7] ወ/ሮ በላይነሽ አደም፣ (ሚያዝያ 23/2003 ዓ.ም) አቶ ሻምበል በቀለ (23/08/03 ዓ፣ም)

[8] ሸህ አብዱቃድር ሰይድ፣ አቶ አህመድ አሰን (አቦ አህመድ እየተባሉም ይጠራሉ፤ የ75 ዓመት የእድሜ ባለጸጋ ናቸው። እቦታው ላይ በመካደም እና በማሽማገል ቆይተዎል) ፣ቃለ መጠይቅ የተደረገበት ቀን ሚያዝያ 21፣2003 ዓ.ም ነው።

ከታዳሚው ሰው በመውሊዱ ቀን ብቻ ከ60.000 ብር በላይ ጥሬ ገንዘብ በየዓመቱ ገቢ ይሆናል፡፡ በጀባታው ዙሪያ ለአብነት ያህል በ2001 ዓ.ም ሚያዚያ 25 ላይ በተከበረው በዓል ብቻ 57.701 ብር ጥሬ ገንዘብ እንደተገኘ ተረጋግጧል፡፡ ገንዘቡ ከሚገባው የእንስሳትና የእህል አይነት ውጪ ነው(የአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት)፡፡ በዕለቱ ተገኝቼ እንደተመለከትኩት ለጀባታ እና ለዚያራ ወደ እሳቸው የሚመጣው አማኝ ብዛት እና መጨናነቅ በጣም ከፍተኛ ነው፡፡ መጨናነቁም ከቅዳሜ ጧት እስከ እሁድ አዳር ባለው ጊዜ ውስጥ ነው፡፡ በዚህ ወቅት ሸህ አብዱልቃድርን ለግል ጉዳይ ለማግኘት ማሰብ ዘበት ነው፡፡ በመሧል መውሊድ በዓል ላይ ከሚባሉ ቃል ግጥሞች መካከል ከዚህ በታች የቀረቡት በምሳሌነት የሚጠቀሱ ናቸው፤

ፎቶ 3፤ የመሧል መውሊድ በዓል እለት አማኞች ጀባታ ሲሰጡ፣ ሚያዚያ 23/2003 ዓ.ም

መሧል አፋፉ ላይ የበቀለው ሙዝ፣
የሚበላም አይደል የሚወዘውዝ፡፡

የመሧሉ ጌታ ሸላየ ሸላየ፣
ፍሬሁን በልቼ ጥላሁ ማረፊየ፡፡

መሧል አፋፉ ላይ የፈሰሰው ጠጅ፣
ዘላለም ቢጠጡት አይልም እጅ እጅ፣

የባሰ የባሰ ይጣፍጣል እንጅ፣
ያንን የጠጣ ሰው ይሆናል መጅዱድ፣
እንጠጣውና የሆነው ይሁን፡፡

...

ወርቄ ሙጃሂዱ
ያጠፍ ይማር
የደሸየ ይክበር
ነው መሣሎች ግቢ
ያመመው ይሻር
ያላገባም ያግባ
ያረጀም ይጦር
እንዲሁም በቀብር
አሟቱም ይማር፡፡

እያሉ አቀንቃኙ ሲያወርድ ተቀባይ ደግሞ "የማማው የማማው ማሣል ነው ከተማው" እያሉ ያወድሳሉ፡፡ በመጨረሻም በመውሊድ በዓሉም ሆነ በቃል ግጥሞቹ ላይ ሌሎች አጥኝዎች ቢያጠኑት አንድ የጥናት አቅጣጫ ሊሆን እንደሚችል መጠቆም እፈልጋለሁ፡፡

2.4 መሠረተ ልማት

በዚህ ስር በዋናነት የሚዳሰሱት ጉዳዮች መሰረተ ልማቶች ናቸው፡፡ እነዚህም ትምህርት፣ ጤና፣ የገንዘብና የገጠር ብድር ሥርዓት፣ የግብይት ሥርዓት እና የንፁህ መጠጦች ውሃ አውታር ናቸው፡፡ በነዚህ ጉዳዮች ላይ እንደሚከተለው እውቂያ ይሰጣል፡፡

የወረዳውን የትምህርት ሽፍን ሲታይ ሰላሳ ዘጠኝ የመጀመሪያ ደረጃ ትምህርት ቤቶች፣ ሁለት አጠቃላይ ሁለተኛ ደረጃ፣ አንድ የመሰናዶ እና ሁለት የአጸደ ህጻናት ትምህርት ቤቶች ይገኛሉ፡፡ በ2002 ዓ.ም መረጃ መሰረት ንጥር የቅበላ ምጣኔ በሁለቱም ጾታ 98.8 በመቶ ሲሆን፣ ወንድ 98.6 በመቶ ሴት 98.5 በመቶ ነው፡፡ ይህም ከአንደኛ እስከ አራተኛ 115.3 በመቶ ሲሆን ወንድ 120.7 በመቶ ሴት 110.2 በመቶ ነው፡፡ ከአምስት እስከ ስምንት ወንድ 66.8 በመቶ ሴት እና 78.5 በመቶ ጥቅል ሽፍን አለው፡፡

አጠቃላይ የሁለተኛ ደረጃ (ከዘጠኝ እስከ አስር) ትምህርት ጥቅል ተሳትፎ ምጣኔ 51.39 በመቶ ሲሆን፣ ከዚህም ወንድ 51.99 በመቶ ሴት 50.79 የጥቅል ተሳትፎ ሽፋን ያህል ነው፡፡ በአማራጭ ትምህርት ፕሮግራም የተሳትፎ ጥቅል ምጣኔው በወንድ 5.57 በሴት 3.39 ሲሆን፣ በጠቅላላ 4.53 በመቶ ሽፋን ያህል ነው፡፡ የመጀመሪያ ደረጃ ንጥር ተሳትፎን ስንምለከተው ወንድ 84.04 በመቶ ሴት 86.29 በመቶ ሲሆን፣ በድምር 85.17 በመቶ ያህል ነው፡፡ ይህም በመጀመሪያ ሳይክል የተሻለ ሽፍን ያለው ሲሆን፣ በመጀመሪያ ደረጃ ሁለተኛ ሳይክል (ከአምስት እስከ ስምንት) 54.4 በመቶ ድርሻ አለው፡፡

በወረዳው አምስት ጤና ጣቢያዎች እና አስራ አምስት የጤና ኬላዎች አገልግሎት በመስጠት ላይ የሚገኙ ሲሆን፣ በዚህም አንድ ጤና ጣቢያ ለ16765 ህዝብ፣ አንድ ጤና ኬላ ለ5588 ህዝብ አገልግሎት ይሰጣሉ፡፡ የመከላከልና የህክምና ሽፍን አገልግሎቱን የባለሙያ እና ተገልጋይ ስብጥር (ጥምረት) አንድ የጤና መኮንን ለ42297፣ አንድ ነርስ ለ3384፣ አንድ ላብራቶሪ ቴክኒሽያን ለ14099 አገልግሎት የሚሸፍኑ ሲሆን፣ ይህም ከዓለም የጤና ድርጅት መስፈርት አንፃር የነርሶች ሽፋን በተሻለ ሁኔታ ላይ የሚገኝ ነው፡፡ የሃኪሞች ሽፍን ሲታይ ግን እጅግ ዝቅተኛ መሆኑን ያመለክታል፡፡ በመሆኑም የወረዳውን ጤና ተቋማት በሙሉ አቅማቸው አገልግሎት መስጠት እንዲችሉ የሰው ኃይል፣ የመድኃኒትና የቁሳቁስ እጥረትን ማቃለል ትኩረት የሚሰጠው ተግባር መሆኑን መረጃዎች ይጠቁማሉ(የአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ የአምስት ዓመት ስትራቴጂክ እቅድ፣ገጽ 15)፡፡

የገንዘብ ተቋማት ከገንዘብ ቆጣቢዎች (አበዳሪዎች) ገንዘብ ተቀብሎ በማስቀመጥ ለተበዳሪዎች ብድር በማመቻቸት አበዳሪውና ተበዳሪውን የሚያገናኙ ተቋማት ናቸው፡፡ ይህ ሂደትም መልካም እሴት ሆኖ እንዲያድግ በማድረግ ያለውን ትርፍ ገንዘብ ወደ እንቅስቃሴ እንዲገባ በማድረግ በአጠቃላይ ኢኮኖሚውን የማሳደግ ሚና አላቸው፡፡ ከዚህ አኳያ በወረዳው ምንም እንኳን የመንግሥትም ሆነ የግል ባንኮች ባይኖሩም እነዚህ ባንኮች የወረዳውን 95 በመቶ በላይ በግብርና ሥራ ላይ የተሰማራ ህብረተሰብ በቀጥታ ተጠቃሚ ስለሚያደርጉ ሊኖራቸው የሚችለው ድርሻ ውስን ነው፡፡ እነዚህ ተቋማት አነስተኛ ብድር የሚሰጡ ሲሆን ቡድን እንደዋስትና መያዣ ይጠቀማሉ፡፡ በመሆኑም በጥቃቅን አነስተኛ ስራዎች ለመሰማራት የተደራጀ የማኅበረሰብ ክፍሎች ብድር የማቅረብ ሚና እየተወጡ ናቸው፡፡ ምርቱ ከገበያ ጋር እንዲተሳሰር ከማድረግ አኳያ የህብረት ስራ ማህበራት ቁልፍ ሚና አላቸው፡፡ መሰረታዊ ማኅበራት በአከባቢው ያሉ ቢሆንም ግብዓትን ከማሳለጥና የሸቀጦችን ዋጋ ከማረጋጋት አንፃር

መጫወት የሚገባቸውን ሚና በመወጣት ረገድ ውስንነት እንደሚታይባቸው ከወረዳው የተገኘ የሰነድ መረጃ ያሳያል።

ወረዳው መጠነኛ አቅም ያላቸው ወንዞች ዳራጋ፣ ጎደብል፣ ሳል፣ ጃረና እና ሌሎች አነስተኛ ወንዞች ያሉት ሲሆን፣ ከመቶ የማያንሱ መጎልበት የሚችሉ ምንጮች እንዳሉ ይገመታል። በወረዳው ውኃ ሃብት ልማት መረጃ መሰረት እስከ አሁን በመንግሥትና በወርልድ ቪዥን ዘጠና ሥድስት የንፁህ መጠጥ ውሃ ተቋማት ተገንብተዋል። ከነዚህ ውስጥ ሰማንያ ሦስት የምንጭ ግንባታ፣ አሥር የእጅ ጉድጓድ፣ ሦስት የመካከለኛ ጥልቅ ጉድጓድ ስራዎች ሲሆኑ፣ ከነዚህ ውስጥ 65 በመቶ አገልግሎት በመስጠት ላይ ይገኛሉ። ከዚህም 55090 ህዝብ የንፁህ መጠጥ ውኃ ተጠቃሚ ሲሆን፣ የወረዳው የውኃ ሽፍንም 50.34 በመቶ ያህል ነው።

በመጨረሻም ታሪካዊና ባህላዊ የቱሪስት መስህቦችን በተመለከተ በወረዳው በተለያዩ አካባቢዎች የሚገኙ በቱሪስት መስህብነት ሊያገለግሉ የሚችሉ እንደ ገዳመ ጊወርጊስ፣ አንጾኪያ ሚካኤል፣ አሮሬሳ መስጊድ፣ መሣል፣ ዝግባት፣ ዞን አምባ ተክለ ኃማይኖት፣ አመደ ገብርኤል፣ ማጀቴ መድኃኒዓለም ያሉ ታሪካዊ እና ኃይማኖታዊ ይዘት ያላቸው መስህቦች ይገኛሉ።

2.5 አስተዳደራዊ ገጽታ

በወረዳው ያልተማከለ አስተዳደር እስከታችኛው የአስተዳደር እርከን በመዘርጋቱ ህዝቡ የራሱን ችግር በራሱ እንዲፈታ፤ የራሱን ጉዳይ በራሱ እንዲወስን፤ የአካባቢውን ልማት በዋናነት በራሱ ጥረትና የባለቤትነት ስሜት እንዲያለማ የማድረግ ሁኔታ አለ። በአሁኑ ሰዓት የቀበሌዎችን ችግር ሊፈታ በሚችል መልኩ በኅብረተሰቡ በተወካዮች አማካይነት እየተለዩ ቀበሌዎችን የማልማትና የማስፈጸም አቅም ባገናዘበ መልኩ አሳታፊ ሆኖ እንዲዘጋጅና በተግባር ላይ እንዲውል ለማድረግ የሚያስችል ሁኔታዎች አሉ ሲሆን፣ ይህም ኅብረተሰቡ በሚሰራው ስራ አምኖበትና በባለቤትነት ተቀብሎት ተሳታፊ እንዲሆን እያስቻለው ይገኛል።

በወረዳው አስተዳደራዊ ፓኬጅ ተዘጋጅቶ መመሪያዎችና ፎርማቶችን የማዘጋጀት፣ የቅሬታ ማስተናገጃ አሰራር ሥርዓት ተግባራዊ የማድረግ፣ በቀበሌ የኢንስፔክተር (ቡድን) የማቋቋም ሞዴል አርሶ አደሮችን የማፍራትና የማስፋፋት በእያንዳንዱ ቀበሌ የኮሚዩኒቲ ፖሊሲንግ አሰራር በመዘርጋት መሰል ስራዎች በመከናወን ላይ ይገኛል። ኮሚዩኒቲ ፖሊስንግ

ማለት ኀብረተሰቡን በማሳተፍ የቅድመ ወንጀል መከላከልን አጠናክሮ ለመስራት፣ የወንጀል መንስኤዎችን በማወቅ እና በመለወጥ የበለጠ ውጤታማና ብቃት ባለው መልኩ ወንጀልን መቆጣጠር፣ የወንጀል ስጋትን መቀነስ፣ የኀብረተሰቡን ህይወት ማሻሻል፣ የፖሊስን አገልግሎት፣ አሰጣጥና ህጋዊ አሰራርን ማጎልበትን ዓላማ ያደረገ ፖሊሲና እስትራቴጂ ሲሆን፣ በከፍተኛ ሁኔታ የፖሊስን አሰራር ለህዝቡ ተጠያቂ የሚሆንበትን ሁኔታ የሚያመቻች፣ በውሳኔ አሰጣጥ ኀብረተሰቡ ቀጥተኛ ተሳታፊነቱን የሚያረጋግጥበት፣ ለሰብአዊ መብቶችና ነጻነቶች ትልቅ ትኩረት የሚሰጥ ነው።[9] በአጠቃላይ ኀብረተሰቡ የቀበሌ ግጭት አስወጋጅ ኮሚቴዎችን አደራጅቶ በአንድ ጥላ ስራ በመሆን ወንጀልን በመከላከል እንዲሁም ግጭትን በማስወገድ ተግባር ተሳትፎ እያደረገ ነው። በዚህም በ2001 ዓ.ም አፈፃፀም አጠቃላይ ወንጀል ከ1998 ዓ.ም ከ44.73 በመቶ የቀነሰ ሲሆን፣ በ2002 ዓ.ም 9.3 በመቶ የቀነሰ መሆኑን ያሳያል። ይህም ወንጀሎች በአንፃራዊነት የቀነሱበት ሁኔታ መኖሩን ያሳያል።

በወንጀል ምርመራ የማጣራት አቅም በበጀት ዓመቱ 98 በመቶ ለማድረስ የተቻለ ሲሆን፣ የከሳሽ ተከሳሽ ምስክርነት አቀራረብን ሙሉ በሙሉ ከእቅዱ ለመፈጸም ተችሏል። ወረዳው በሌላ በኩል ከአጎራባች የብሔረሰብ ዞንና ወረዳ ቀበሌዎች ጋር ሰላምን ካመስጠበቅ አንፃር የትብብር ስራዎች በማከናወን ላይ ሲሆን፣ ከአጎራባች የብሔረሰብ ዞን ወረዳዎች ጋር የሚካለል ከመሆኑ ጋር ተያይዞ ድንበሮቹ ባለመከለላቸውና ተለይቶ ባለመታወቁ ውኃና የግጦሽ ሳር በመፈለግ ሂደት የአንዱ ወረዳ ነዋሪ ከሌላው የመሄድና ዝርፊያ የሚከሰትበት ሁኔታ በመኖሩ፣ ችግሩን ለመቅረፍ በየጊዜው በአጎራባች የወረዳ አመራሮች እና የሀገር ሽማግሌዎች የጋራ ውይይት በማድረግ ችግሮች እንዲፈቱ የተደረገበት ሁኔታ ያለ ቢሆንም ለአካባቢው ዘላቂ የሆነ ሰላምና መረጋጋት ለመፍጠር የድንበር መካለል ስራ መስራት አስፈላጊ መሆኑን መረጃዎች ይጠቁማሉ።

በአጠቃላይ ሲታይ አስተዳደርን የማስፈን ተግባራት በእቅድና በሚከናወኑ ተግባራት ማኀበረሰቡን የማሳተፍ፣ በእቅዱ ላይ ማወያየትና እውቅና ኖሮት በባለቤትነት እንዲሳተፍ የማድረግና የጋራ አስተሳሰብ በማስያዝ ረገድ የሚደረግ ጥረት ያለ ቢሆንም፣ በየደረጃው ያለ አመራርና ባለሙያ የአቅም፣ የቁርጠኝነትና የአመለካከት ችግር ያለበት በመሆኑ በባለሙያውና በአመራር ላይ የአመለካከት ችግሮችን መቅረፍና ኀብረተሰቡን ተገቢ የሆነ

---

9 "የኮሚዩኒቲ ፖሊሲንግ ማሠልጠኛ ማንዋል" ፖሊስ ኮሚሽን። መስከረም፣ 2002 ዓ.ም

ግልጋሎት የሚያገኝበትን እና ተጠቃሚ የሚሆንበትን ሥርዓት መዘርጋት እንደሚያስፈልግ መረጃዎች ይጠቁማሉ (የአንጾኪያ ገምዛ ወረዳ የአምስት ዓመት ስትራቴጂክ እቅድ፣ ገጽ 15)። ይህን በዚህ መልኩ ካየን በመቀጠል ክለሳ ድርሳንን እናያለን።

3. ክለሳ ድርሳን

በዚህ ምዕራፍ ሁለት ጉዳዮችን እናያለን፡፡ እነዚህም የግጭት ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት (የግጭት ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት፣ የግጭት አነሳሽ ምክንያቶችና ዓይነቶች፣ የግጭት አፈታት ስልቶች እና የግጭት አፈታት ከኢትዮጵያ የሕግ ሰነዶች አንፃር) እና የተዛማጅ ጥናቶች (በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል፣ በሶሻል አንትሮፖሎጂ የትምህርት ክፍል፣ በኅብረ ባህላዊ እና ልሳነ ብዙ ትምህርት ክፍል፣ በትያትር ጥበባት ትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች) ቅኝት ናቸው፡፡

3.1 ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት

በዚህ ንዑስ ርዕስ የግጭት ብያኔ ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት፣ የግጭት አነሳሽ ምክንያቶች እና ዓይነቶች፣ የግጭት አፈታት ዘዴዎች (ስልቶች) ከመስኩ ምሁራንና ከህግ ሰነዶች አንጻር ትንታኔዎች ቀርበዋል፡፡

3.1.1 የግጭት ንድፈ ሃሳባዊ ቅኝት

የማኅበራዊ ሳይንስ ምሁራን ግጭትን ውስን በሆነ ወይም በጠበበ መልኩ ማኅበራዊ ግጭት (Social Conflict) ብለው ይጠሩታል፡፡ ለዚህም የራሳቸውን ብያኔ ይሰጣሉ፡፡ በዚህም ማኅበራዊ ግጭት እሴቶችን፣ የስልጣን ይገባኛል ጥያቄን፣ ውስን የተፈጥሮ ሃብትን መሰረት አድርጎ የሚፈጠር፤ ከዚህም ባለፈ ባላንጣዎቻቸውን ዝም ማሰኘት (Neutralize)፣ አመለካከትን የመጫን እና ማጥፋትን አላማ አድርጎ የሚነሳ ነው በማለት ይገልፁታል፡፡[10]

Habtamu ማኅበራዊ ግጭትን ሲበይኑ አንዱ በአንዱ ላይ በሚስለው የተሳሳተ ግንዛቤ፣ በፍላጎትና በግብ መለያየት፣ አንዱ ሌላውን ለማሸነፍ ወይም ለማጥቃት በሚኖር ፍላጎት እና የተፈጥሮ ሀብትን ኢ-ፍትሃዊ በሆነ መንገድ ለመያዝ በሚደረግ ጥረት ሳቢያ የሚከሰቱ እንደሆነ ጽፈዋል(87)፡፡ ሌሎች ደግሞ በእሴቶች ላይ የሚደረግ ትግል፣ በውስን ደረጃዎች ላይ ስልጣንና ሀብትን፣ የተቃራኒዎችን ዓላማ ለመዓረር፣ የጋራ በሆኑ ተቃራኒ ጉዳዮች ላይ ጣልቃ የመግባት እና የይገባኛል ጥያቄ መሆኑን ይገልፃሉ(Assefa 52፣ Kolbo 123)፡፡

---

[10] Avruch, 241; Coser, 8; Deutsch, 450; Levinson and Ember, 24 እና Sills, 232.

እነዚህ የማኅበራዊ ሳይንስ ምሁራን ግጭትን ጠቅለል ባለ ሁኔታ ሰው ከሰው ጋር የሚኖረውን መስተጋብር መሰረት አድርገው በይነውታል፡፡ ከዚህም ባሻገር ሰው በማኅበር እስከኖረ ደረስ ግጭት እለታዊ ክስተት መሆኑን ያስረዳሉ፡፡ ለምሳሌ Habtamu "Conflict is a natural part of our daily lives and can not be avoided" [ግጭት ከእለታዊ ህይወታችን ውስጥ የማይጠፋ የምንግዜም ክስተት ነው] በማለት ሲገልጹት (87) በተመሳሳይ ሁኔታ ሌሎች በበኩላቸው "Conflict can not be excluded from Life [apervasive aspect of life]" [ግጭት ከማኅበራዊ ህይወት ሊነጠል አይችልም፤ አንዱ የህይወት ክስተት ስለሆነ] ብለዋል (Deutsch 451፤ Sills 23)፡፡

የራስን ፍላጎትና ጥቅም መጠበቅ የሰው ልጅ ተፈጥሮዊ ባህሪ ነው፡፡ ይህንን ባህሪ ሌሎች በአግባቡ መረዳት አለመቻላቸው ግጭትን ሊያመጣ እንደሚችል ግልጽ ነው፡፡ በዚህም የተለያየ አመለካከት መያዝ የሰው ልጅ ባህሪ ነው፡፡ Zertman ይህንኑ ጉዳይ ሲያጠናክሩ "Conflict is simply the result of a failure to communication" በማለት ግጭት የሠው ልጆች ካለመግባባት የሚመጣ እና ውጤቱም መሆኑን ገልጸዋል(10)፡፡

የህግ ባለሙያዎች ግጭት ከጠብ ጋር ተመሳሳይ መሆኑን አመልክተው ጠብን "ግጭት ወይም ጭቅጭቅ የይገባኛል ወይም የመብት ግጭት መብትን፣ ስልጣንን የማረጋገጥ፣ በተቃራኒው በኩል ያለን ስልጣን የመጠየቅን ወይም ደግሞ ሌሎችን መወንጀል" በማለት ይበይኑታል(Black 88)፡፡ የፖለቲካ ምሁራን ግጭት የተቃርኖ ግጭት ወይም ፍላጎት የህግጋት፣ የአመለካከት፣ የመመሪያዎች ወይም ፖለቲካዊ በሆኑ ሥርዓቶች መካከል የሚደረጉትን በርካታ ተራክቦዎች የሚያንፀባርቁ ፕሮግራሞችን ተቃርኖ እንደሆነ ገልጸዋል(Plano 77)፡፡

Schellenberg ግጭት በአራት ዓይነት መንገድ ሊጠና እንደሚችል ይገልፃሉ(13)፡፡

- ግለሰባዊ ባህሪ ተኮር ትውር (Individual Characterstics Theory)፡- ከአንድ ግለሰብ ሰብዕና እንዲሁም ከጠቅላላው የሠው ልጅ ባህሪ ጋር በተያያዥነት የሚያጠና ትውር ነው፡፡ የሠው ልጅ በባህሪው ቁጡ በመሆኑ ይህ ቁጡነቱ አብሮት የተፈጠረ ነው በሚል በግለሰቡ ባህሪ ላይ በማተኮር ግጭቱን የሚያጠና ትውር ነው፡፡
- ማኅበራዊ ሂደት ተኮር ትውር (Social Process Theory)፡- ግለሰቦች፣ ቡድኖች ጎሳዎች ከፍ ባለ ደረጃም አገሮች እርስ በእርሳቸው ከሚኖራቸው ማህበራዊ ግንኙነት አንፃር ግጭትን የሚመለከት ነው፡፡

- ማኅበራዊ መዋቅራዊ ተኮር ትውር (Social Structural Theory)፡- ማንኛውም ማኅበረሰብ በአስተዳደሩ ውስጥ ጎናዊና ተዋረዳዊ አወቃቀር አለው፡፡ በመሆኑም ይህ ትውር ግጭትን በዚህ ውቅር ውስጥ በማስገባት ለማጥናት የሚሞክር ነው፡፡
- ቅርፃዊ ትውር (Formal Theory)፡- የግጭቱን ደረጃ፣ አይነትና መነሻ ምክንያት በመለየት ግጭትን ለማጥናት የሚሞክር ትውር ነው፡፡ እዚህ ላይ Shellenberg አራት ትውሮችን ሲያቀርቡ እያንዳንዳቸው እራሳቸውን የቻሉ እና ፍጹም ናቸው የሚል ማጠቃለያ የላቸውም፡፡ ዋናው ጉዳይ ለአንደኛው ቅድሚያ ሰጥቶ በዚያው የማጥናትና በሌሎች የሚታገዝበት አጋጣሚ ያለ መሆኑን ነው፡፡

3.1.2 የግጭት መነሻ ምክንያቶችና አይነቶች

ግጭት ሁለት ቡድኖች በሚይዟቸው ጽንፈኛ ሃሳቦች ሳቢያ እንደሚፈጠር ከዚህ ቀደም ተገልጿል፡፡ በዚህ ስር የሚነሳው ነጥብ ተቃራኒ ሃሳቦች ወይም ጽንፈኛ አመለካከቶች በምን ምክንያቶች ይነሳሉ የሚለው ጉዳይ ነው፡፡

የሠው ልጅ ተፈጥሯአዊ ቁጡነትና የማኅበረሰቡ ሕገ ደንቦች በተቃርኖ መሞላት ለግጭት መፈጠር ምክንያት ይሆናል፡፡[11] Jeong ለማኅበራዊ ግጭት መነሻ ያሏቸውን ስድስት ነጥቦች ዘርዝረዋል፡፡ እነዚህም የሠው ልጅ ተፈጥሯዊ ቁጡነት ባህርይ (Proggrammed Aggressive Behavior)፣ ተስፋ መቁረጥ (Frustration)፣ ቤተሰብና ማኅበረሰብ የሚጥላቸው ክልከላዎች (Deprivation)፣ የመሰረታዊ ፍላጎቶች አለመሟላት፣ ግለሰቦች (ቡድኖች) ለራሳቸው ቅድሚያ መስጠት (Identity Formation) ናቸው(73)፡፡

Kuper በበኩላቸው "The Cause of Social Conflict" ብለው አንድን የተወሰነ ነገር የራስ ለማድረግ መጣር፣ የአላማ መለያየትና ያልተመጣጠነ ማኅበራዊ እድገት ግጭት ውስጥ እንደሚያስገቡ ገልጸዋል(124)፡፡ Habtamu ደግሞ ራስ ወዳድነትና ገደብ አልባ ፍላጎትን ለማሟላት መሞከር፣ የሥልጣንና ሌሎችን የመግዛት ፍላጎት፣ የሃብት ምንጮችን ለመቆጣጠር እና የሌሎችን መብት አለማክበር የግጭት መነሻዎች እንደሆኑ ገልጸዋል(87)፡፡ Coser "ግጭቶች የሚቀሰቀሱት በእሴቶች፣ በማኅበራዊ ደረጃ፣ በምጣኔ ሀብት ውስንነት በሚነሳ ጥያቄ እና በሚደረግ ትግል ሳቢያ ነው" ይላሉ(232)፡፡ ይህም አባባል የግጭት

---

[11] The new Encyclopedia Britannica p. 417

መንስኤው የሀብት ወይም የእሴት፣ የክብር ጥያቄ የሚያስከትለው ውዝግብና ቀውስ መሆኑን ያመለክተናል፡፡

Toure ሦስት የግጭት አይነቶችን ገልጸው በሥራቸውም የተለያዩ የግጭት አነሳሽ ምክንያቶችን ዘርዝረዋል (50-2)፡፡ እነዚህም፡-

- ከተፈጥሮ ሃብት ጋር በተያያዘ (ከመሬት፣ ከውሃ እና ከግጦሽ)፣
- ማኅበራዊ ፖለቲካዊ ግጭት (የጎሳዎች የውክልና ጥያቄ፣ የመናገር መብት፣ የመሠረታዊ መብቶች ጥሰ፣ የሕግ አወጣጥና አተገባበር ወዘተ.) እና
- የማኅበረ ባህላዊ ደንቦች ግጭት (የአንዱ ባህል የሌላውን ለመቆጣጠር መጣር፣ በነባሩ ባህላዊ ደንብ አልገዛም የማለት) እንደ ግጭት መነሻ እንደሚሆን ገልጸዋል፡፡

ከላይ በተጠቀሱት የግጭት ምክንያቶች የሚፈጠሩ ግጭቶችን በዓይነት የከፋፈሉ ምሁራን አሉ፡፡ አንዳንዶቹ ግጭት ውስጥ ከገቡ ሰዎች አንፃር እና ከርዕሰ ጉዳዩ ደረጃ በማየት ሰው ከራሱ ጋር፣ ግለሰብ ከግለሰብ፣ በቡድን ውስጥ፣ ቡድን ከቡድን፣ በአንድ አገር ውስጥ እና አገር ከአገር በማለት ይከፋፍላሉ፡፡[12] ሌሎች ደግሞ ግጭቱ ከሚያስከትለው ውጤት አንፃር አዎንታዊ እና አሉታዊ (Constractive and Destructive) በማለት ይከፍሉታል(Deutsch 437-49)፡፡ በዚህ ነጥብ ላይ የተወሰኑት ጠቀሜታውን አጉልተው ሲመለከቱ ሌሎች ደግሞ ጉዳቱን አብልጠው ይናገራሉ፡፡ አንዳንዶች ደግሞ ጥቅሙንና ጉዳቱን ጎን በጎን ይመለከታሉ፡፡ Toure አስረጂዎችን እየጠቀሱ አሉታዊ ገጽታውን ያሣያሉ፡፡

በሌላ በኩል የግጭትን ጠቀሜታ አጉልተው የጻፉም አሉ፡፡ "ግጭት በማኅበራዊ መስተጋብር ውስጥ መልካም እሴት ነው" በማለት Coser ይገልፃሉ(232)፡፡ ከዚህ በተጨማሪም የቡድኖቹንም ሆነ የአንድን አገር ህዝብ አንድነት ለማጠናከርና የጠበቀ ግንኙነት ለመፍጠር፣ ነባር የሆኑትን ማኅበራዊ ደንቦችን ከአዳዲስ አስተሳሰቦች ጋር ለማጣጣም፣ አዳዲስ ባህላዊ ደንቦችን ለመደንገግ፣ አዳዲስ የአስተሳሰብና የአሰራር ለውጥ ለማምጣት ሰበብ ይሆናል በማለት ገልጸዋል(Coser, <u>Function</u>, 34)፡፡ Habtamu በበኩላቸው ሰብአዊ መብትን ለማስከበር፣ ዴሞክራሲን ለማምጣት፣ እኩልነትን ለማስከበር፣ ፍትህን ለማስፈን እና የተሻለ ህይወትን ለማምጣት ታስበው የሚደረጉ ግጭቶች አዎንታዊ ጎናቸው የጎላ መሆኑን ጠቁመዋል(88)፡፡

---

[12] Assefa, "pastoralism", 36; Nader, 236; Woodhouse and Ramsbothan, 8-9.

ሁሉም የግጭት አይነቶች ሁለት ጽንፈኛ አመለካከቶች ያሏቸው መሆኑን አውስተው አዎንታዊነቱንና አሉታዊነቱን በትይዩ የገለጹ አሉ፡፡ Deutsch ግጭት ልዩነትን ስለሚያጎላ፣ ተፃራሪዎችን ለየብቻቸው እንዲኖሩ ስለሚያደርግ፣ ውድመትን (እልቂትን) ስለሚያስከትል እና ከአሉታዊ ጉዳዮች ጋር የተያያዘ በመሆኑ ስለራሳችንም ሆነ ስለባላጋራችን ማንነት እንድንረዳ በማድረጉ ጠቃሚ መሆኑን ይገልፃሉ(450)፡፡

Deusdendit ግጭትን ሰዎች በማኅበረሰቡ ውስጥ ያላቸውን ደረጃ መሠረት በማድረግ ጎናዊ (Horizontal) እና ተዋረዳዊ (Vertical) በማለት በሁለት ከፍለውታል(3)፡፡ ጎናዊ ግጭት በተመሳሳይ ደረጃ የሚገኙ ግለሰቦች በመሀከላቸው በሃብት እና በስልጣን የሚፈጠረውን ግጭት ይመለከታል፡፡ እነዚህ የግጭት አይነቶች ብዙውን ጊዜ ኢኮኖሚን መነሻ አድርገው የሚነሱ ናቸው፡፡ ተዋረዳዊ ግጭት የሚባለው ደግሞ ማኅበረ ፖለቲካዊ ደረጃቸው በተለያዩ ሰዎች መካከል የሚፈጠር ነው፡፡

3.1.2.1. የግጭት መፍቻ ስልቶች

ግጭትን መፍታት ማለት ላለመስማማት ምክንያት የሆኑትን እንከኖች አርግቦ ግጭት ውስጥ የገቡ አካላትን ከግጭቱ በፊት ወደ ነበሩበት ሁኔታ መመለስ ነው፡፡ ከዚህ በፊት ለመግለጽ እንደተሞከረው ግጭት የማኅበራዊ ህይወት አንዱ መገለጫው ነው፡፡ በማንኛውም ማኅበረሰብ ውስጥ የግጭት መፍቻ ሥርዓቶች እንዳሉ ምሁራን ይስማማሉ፡፡ ይህንን ጉዳይ Bohanna ሲገልጹ "…ያለግጭት ማኅበረሰብን ማሰብ እንደማይቻል ሁሉ መቆጣጠር ሳይቻል ማኅበረሰብን ማሰብ የከፋ ነው" ይላሉ(Xii)፡፡ ይህም ግጭትና ማኅበረሰብ ተነጣጥለው የማይታዩ የአንድ ሳንቲም ሁለት ገፅታዎች መሆናቸውን ይገልፃል፡፡

የግጭት አፈታት ስልቶች የተለያዩ ግጭቶችን ለማስቀረትም ሆነ ለመቆጣጠር የሚያስችሉ ዘዴዎች ናቸው፡፡ ከስልቶቹም ድርድር፣ ሽምግልና እና መስማማት ይጠቀሳሉ፡፡ በአብዛኛው ግጭትን ለመፍታት የተለያዩ ማኅበረሰቦች ድርድርን ይመርጣሉ፡፡ በዚህም ጊዜ በተደራዳሪዎች መሀከል ምንም አይነት የህግ መፍትሄዎች ጣልቃ አይገቡም(C.Ember 432)፡፡ ሁለት ቡድኖች ወይም ግለሰቦች ግጭት ውስጥ ገብተው ለሌላ ሦስተኛ ወገን ሲዳኙ ሽምግልና እንለዋለን፡፡ በዚህ ስልት ሦስተኛ ወገን ሆኖ የቀረበው አካል መደበኛ የሆነ የኃይል እርምጃ አይወስድም፡፡ ድርድር እና ሽምግልና የሚተገበሩት ግጭት ውስጥ የገቡት አካላት እኩል መብት እና ድርሻ አላቸው ብሎ ከሚያምን ማኅበረሰብ የሚመነጩ ናቸው፡፡

Ember ከዚህ በላይ ከቀረቡት የግጭት መፍቻ ስልቶች እርቅ፣ ይቅርታ እና መሀላዎች ተጠቃሽ እንደሆኑ ጽፈዋል(433)። ኦርዲል በዳይና ተበዳይ ለመለየት የፈጣሪን ሃያልነት በመጠቀም ጥፋተኛውን የመለያ መንገድ ነው። ከዚህ በላይ የቀረቡት መሀላ እና ኦርዲል[13] የሚተገበሩ የፈጣሪን ኃያልነት መሰረት በማድረግ ነው። እውነተኛው የሚለየው (የሚታወቀው) በፈጣሪ ምስክርነት ነው። ምስክርነቱም የሚረጋገጠው በጥፋተኛው (እውነተኛ ባልሆነው) ላይ በሚከሰተው ስቃይ ወይም መከራ ነው።

እንደ Lariviere ገለፃ Ordeal በተበዳይና በበዳይ መሀከል ምንም አይነት የሠውም ሆነ የሠነድ ማስረጃ በሌለበት ሁኔታ ተግባር ላይ እንደሚውልና ይህም አንዱ የፍርድ መንገድ መሆኑን ጽፈዋል(348)። በተያያዘም ይህ ዘዴ ብዙውን ጊዜ ከኃይማኖት ጋር የተያያዘ መሆኑን እና በብዛት በምዕራብ አፍሪካ፣ በህንድ እና በአውሮፓ ጥቅም ላይ እንደሚውል ገልጸዋል።

ከዚህ በላይ ከተጠቀሱት በተያያዘ የተለያዩ ምሁራን በግጭት አፈታት ዙሪያ የተለያዩ መንገዶች እንዳሉ ይጠቅሳሉ። Imobighe ሦስት የግጭት መፍቻ መንገዶች እንዳሉ ጽፈዋል። እነዚህም በህጋዊ አግባብ (Right Contest)፣ በእርቅ (Reconciliation) እና በኃይል (Power Contest)ናቸው(40-1)። የእርቅ ዘዴ ተቃራኒ ወገኖች ፊት ለፊት ተገናኝተው ጥላቻቸውን (አለመግባባታቸውን) ለዘለቄታው የሚያስወግዱበት በመሆኑ ተመራጭ መሆኑን ይገልፃሉ። እንደ ህጋዊው ዘዴ የሚታወቁ ደንቦችን ብቻ መሰረት የማያደርግና ማንኛውንም ሊያግባባ የሚችል ጉዳይ የሚወስድ መሆኑ ተመራጭ እንደሚያደርገው ይናገራሉ።

Jeong ግጭት በዋናነት ሰላማዊ በሆነ መንገድ የሚፈታባቸውን አራት ዘዴዎችን ጠቅሰዋል። እነዚህም ውይይት (Negotiation)፣ ድርድር (Mediation)፣ ግልግል (Arbitration) እና የፍርድ ውሳኔ(Adiudication) ናቸው(168-77)። በተለይም ከአራቱ በውይይትና በድርድር የሚካሄዱት በተሸማጋዮች በነ ፈቃድና በጋራ ስምምነት ላይ የተመሰረቱ በመሆናቸው ሰላምን በዘላቂነት ለማረጋገጥ ከሌሎቹ የተሻሉ እንደሆኑ ይገልፃሉ።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱትን ግጭትን መፍቻ ዘዴዎች ለመጠቀም የግጭቶችን አይነትና መንስኤ መረዳት ወሳኝነት እንዳለው የመስኩ ምሁራን ይናገራሉ(Schllenberg 13፣ Schierch 8)። አንድን የግጭት መፍቻ ስልት ተገቢ ባልሆነ መልኩ ለሌላው የግጭት አይነት

---

[13] Webster's Ordealን a primitive form of trial to determine guilt or innocent by subjecting the accused person to fire, poison, or others serious danger the result being regarded as a divine or preter natural judgment. p.1362.

ብናውለው የዜሮ ድምር ይሆናል። Woodhouse እና Ramsbothan "We may be using an excellence tool for fix the wrong problem, like the carpenter who tries to derive anial with ascrew driver" በማለት የግጭት መፍቻ ስልቱ ከግጭቱ አይነት ጋር መጣጣም እንዳለበት ያስረዳሉ(5)።

ከላይ ከተጠቀሱት የግጭት አፈታት ስልቶች በተለየ መልኩ Murithi እና Prendergast ባህላዊ ዘዴ (Cultural Conflict Resolution) እና ዘመናዊ ዘዴ (Modern Conflict Resolution) በማለት በሁለት ሲከፍሉ(1፣ 40)፣ Assefa በበኩላቸው ኃይማኖታዊ ዘዴ (Religious Conflict Resolution) ጨምሮ በሦስት ከፍለውታል(37-9)። ባህላዊ የግጭት መፍቻ የአንድ ማኅበረሰብ አባላት የሚገለገሉበት፣ ከትውልድ ትውልድ በቃልና በክዋኔ ተላልፎ የመጣ፣ የጽሁፍ መሰረት የሌለው፣ በመጤ ባህል ያልተበረዘ፣ አገር በቀል እውቀት ነው። በአንፃሩ ዘመናዊ የግጭት መፍቻ በህግ ባለሙያዎች የተረቀቀ፣ የተለያዩ አገሮች ልምዶች የተካተቱበት፣ በየአገሮቹ የበላይ ምክር ቤት የፀደቀ፣ ለተግባራዊነቱም በሙያው የሰለጠነ የሰው ኃይል የሚሰየሙበትና ለአንድ አገር ህዝብ የሚያገለግል ነው። በሌላ በኩል ኃይማኖታዊ (መለኮታዊ) ህግ ዓለምን የፈጠረ አምላክ ፍጥረታት በሙሉ በሥርዓት እና ቅንጅት ባለው መልክ እንዲኖሩ የሚያስችል የኃይማኖት ድንጋጌዎችን መሰረት ያደረገ ነው(አብዱልዋሲዕ 6)።

ባህላዊ የግጭት መፍቻ ስልት ከዘመናዊው የተሻለ እንደሆነ ምሁራን ይገልፃሉ። በዚህም Bendeman "Alternative dispute Resolution is often regarded as a better option than the conventional mechanisms, because of lower cost, greater speed inventional mechanisms, because of lower cost, greater speed involved, and as a potential of presenting amore successful and sustainable solution"(137) በማለት ገልጸዋል። አማራጭ የግጭት መፍቻ ስልቶች ከሕገ መንግሥታዊው የግጭት መፍቻ ስልት የተሻለ አማራጭ መሆናቸውን እና ለዚህም ምክንያቱ በዝቅተኛ ወጪ፣ በከፍተኛ ፍጥነት፣ ውጤታማና ዘላቂ መፍትሄ ማስገኘታቸውን ጽፈዋል።

Burton እንደሚሉት ባህላዊ ተቋማቱን የበለጠ ውጤታማ የሚያደርጋቸው ሁለት ወገኖች በጋራ ፈቃደኝነት ላይ የተመሰረተ እርቅ ማድረጋቸው ነው(50)። እንደዚሁም ከተቃራኒዎች አንዱ እርቁን ቢያፈርስ በማኅበረሰቡ ይሁን በተቋሙ የሚጣሉ ቅጣቶች ከባድ መሆናቸው ውጤታማነቱን ላቅ እንደሚያደርገው Kelemework ጠቅሰዋል(887)።

3.1.2.2 የባህላዊ የግጭት መፍቻ ስልቶች ጠቀሜታ

Webel እና Galtung በባህላዊ የግጭት መፍቻ ስልት የሚከተሉት ፋይዳዎች እንዳሉት ያስረዳሉ(54)፡፡

- በባላጋራዎች መካከል መተማመን ያለው መግባባትን ያዳብራል፣ ያጎለብታል፡፡
- ተሸማጋዮቹ የየባላንጣዎቻቸውን ሥሜት በውል እንዲረዱት ስለሚያደርግ ወደ ፊት በሚኖራቸው ግንኙነት ስሜታቸውን ጠብቀው ለመኖር ያስችላቸዋል፡፡
- የተደራዳሪ ወገኖች ሃሳብ ተቀባይነት ስለሚያገኝ በእኩልነት ተስተናግደናል የሚል ስሜት ያድርባቸዋል፣ በራስ የመተማመን መንፈስ ያበለጽጋል፡፡
- ከተደራዳሪ ወገኖች ጀርባ ያሉ ወገኖቻቸው (ዘመዶቻቸው) ጭንቀትና የግጭት ስሜት ስለሚቀንስ ሀሴት ይሰማቸዋል፡፡
- ከመደበኛው ፍርድ ቤት በተለየ መልኩ ውጤቱ ምክንያታዊና ፍትሃዊ ይሆናል በማለት ገልጸዋል፡፡ በዚህም ባህላዊ የግጭት አፈታት ከዘመናዊው በተሻለ ሁኔታ ተመራጭ ያደርገዋል፡፡

ከሦስተኛ ወገኖች ግጭትን የመፍታት ብቃት ጋር በተያያዘ ለባህላዊ አስታራቂዎች ቅድሚያ የሚሠጡ ምሁራን አሉ፡፡ ማንኛውም ግጭት ለመቆጣጠር የሚያስችል ስልት ወይም ዕውቀትና ልምድ በአብዛኛው ያለው ማኅበረሰቡ ውስጥ መሆኑን Haberli እና Bellwold ያስረዳሉ(2)፡፡ አሸማጋዮች የማኅበረሰቡ አካል በመሆናቸው የግጭቱን መነሻ ስለሚያውቁት፣ በአፈታቱም ሂደት ጉዳዩን እጅግ ግልጽ በሆነ መንገድ ስለሚይዙት፣ ውጤታማነታቸው ላቅ ያለ ነው (Kelemework 884፣ Assefa 51)

Sills ባህላዊ የግጭት መፍቻ ስልት ከትውልድ ትውልድ ሲተላለፍ በመጣ ተቋማዊ እምነት እና በተለምዶ የአፈጻጸም ሥርዓት የሚከናወን በመሆኑ ውጤታማነቱና ተቀባይነቱ የላቀ መሆኑን ያብራራሉ(241)፡፡ በሥርዓታዊ እርቅ ዙሪያ Lewellen “Ritual are not simple means of expressing feeling but also symbols that assert the priority of the system over the individual” ሥርአቶች ተራ የስሜት መገለጫ መንገዶች ሳይሆኑ ተቋሙ በግለሰቦች ላይ ያለውን የበላይነት ማሳያ ተምሳሌቶች መሆኑን ገልጸዋል(9)፡፡

በጠቅላላው በባህላዊ የግጭት አፈታት ሂደት ግጭቱን አውድ ውስጥ አስገብቶ ስለሚፈታ፣ በተደራዳሪዎች መልካም ፈቃድና ስምምነት ላይ የተመሰረተ ስለሚሆን እና

በአካባቢው ሠዎች ስለሚመራ ውጤቱ ያማረ ነው። Osaghae ከዚህ ውጭ ይፈታ ቢባል ግን ግጭቱን በማብረድ ፈንታ ሊያባብስ እንደሚችል ጠቁመዋል(201-2)።

በግጭት አፈታት ላይ ሃሳቸውን የሰነዘሩ ምሁራን በተለይም ባህላዊ እና ዘመናዊ በሚል ከፋፍለው የየፉት ባህላዊው የግጭት መፍቻ ዘዴ የተሻለ መሆኑን ቢያሳዩም ዘመናዊው የግጭት አፈታት አያስፈልግም የሚል ማጠቃለያ የላቸውም። ስለዚህም ውጤታማ የሆነ ስልት ሊመጣ የሚችለው ሁለቱ ተቀናጅተው ቢሰራባቸው የተሻለ እንደሆነ ጠቁመዋል። Murithi ይህን ጉዳይ "We have to create a framework that is a hybrid between in the human dignity" [የሰውን ክብር ወይም መብት ለማስጠበቅ ዘመናዊ ደንቦችንና አገር በቀል ልማዶችን አዋህዶ ማዋቀር ይገባናል] በማለት አስፈላጊነቱን ገልጸዋል(14)። ስለ ባህላዊ የግጭት መፍቻ ስልት ይህን ካልን በመቀጠል የግጭት አፈታትን ከኢትዮጵያ የሕግ ሰነዶች አንጻር እናያለን።

3.1.2.3 የግጭት አፈታት ከኢትዮጵያ የሕግ ሰነዶች አንፃር

በዘመናዊ መልኩ ፍርድ የሚሠጠው የመጀመሪያው ደንብ እ.ኤ.አ በ1930 እስኪወጣ ድረስ ኢትዮጵያ የምትተዳደር የነበረው በልማዶችና በባህሎች ነበር። ፍትሐ ነገስት እስከ አስራ አራተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ድረስ የተለያዩ ህግጋትን አካቶ ይዞ ኢትዮጵያ ስትተዳደርበት ቆይታለች። አሻራው ዘመናትን ተሻግሮ ዛሬም ድረስ በኢትዮጵያ የህግ መተዳደሪያ ላይ ይስተዋላል። ከፍትሐ ነገስት በተጨማሪ የተለያዩ ልማዶችም የቀድሞ የኢትዮጵያ ባህላዊ መተዳደሪያ ደንቦች አካል ነበሩ። ህዝባዊና ከወንጀል ጋር በተያያዘ የፍትህ ጉዳዮችን አስመልክቶ ንጉሠ ነገስቱ፣ አስተዳደሪዎችና ዳኞች እንደ ነበሩ Ibrahim በጥናታቸው አመልክተዋል(29)።

በ1923 ዓ.ም የተረቀቀው የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት ስምንት ምዕራፎችን ያካተተ ነው። ይህን ሕገ መንግሥት አስመልክቶ ፀሐይ "ይህ ሕግ የታወጀው ንጉሥ ኃይለሥላሴ ሥልጣን በያዙበት ማለትም ጥቅምት 23 ቀን 1923 ዓ.ም ነበር። የወንጀል ሕግና ከሌሎች ሕጎች ማለትም መንፈሳዊውን ከባህላዊው ሕግ ነጥሎ በማውጣት ራሡን የቻለ የመጀመሪያው ሕግ ነው" በማለት ይገልፃሉ(6)። ይሁን እንጂ በሕገ መንግሥቱ ባህላዊ የዳኝነት ሥርዓት ጋር በተያያዘ በአንቀጽና በቁጥር ተጠቅሶ የተቀመጠ ይዘት አለመኖሩን መገንዘብ አያዳግትም።

የ1948 ዓ.ም የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት ከ1923 ዓ.ም ሕገ መንግሥት ጋር ተመሳሳይ ርዕሰ ጉዳዮችን የያዘ ነው፡፡ ዓላማው የንጉሣዊ አገዛዝን ሥርዓት ለማስጠበቅ የተደነገገ ነው፡፡ ሥልጣን ከትውልድ ወደ ትውልድ እንዴት እንደሚተላለፍ እና የንጉሡን ሥልጣን የሚፃረረውን፣ ምን እንደሚጠብቀው ከማስቀመጥና ሌሎች ጉዳዮችን ከመጥቀስ ባለፈ በውስጡ ስለሃገረሰባዊ የዳኝነት ሥርዓት ትኩረት ያደረገ አይደለም፡፡ የ1949 ዓ.ም የወንጀለኛ መቅጫ ህግን ስንመለከት የፈረንሳይ የኮንቲኔንታል የሕግ ሥርዓትን የሚከተልና በአብዛኛው በሲዊዘርላንድ፣ ጀርመንና ጣሊያን ህጎች አስተዋጽኦ የረቀቀ ሕግ እንደሆነ ፀሐይ ገልጸዋል(6)፡፡ ይህ ሕግ ከሃምሳ አመታት በላይ ያገለገለና አሁንም በሥር ላይ ያለ ሕግ ቢሆንም ስለ ኢትዮጵያ ባህላዊ የፍትህ ሥርዓት እውቅና የሠጠ አይደለም፡፡

የ1952 ዓ.ም የኢትዮጵያ ፍትሐ ብሔር ሕግ ግን ስለማስታረቅ የሚደረግ ሙከራ አንቀጽ ቁጥር 676፣ 677 እንዲሁም ከጋብቻ ጋር በተያያዘ አንቀጽ ቁጥር 731 እስከ 733 ይጠቅሳል፡፡ የ1980 ሕገ መንግሥትም ዘመናዊና ከቀድሞዎቹ በተሻለ ሁኔታ ቢዘጋጅም በድንጋጌው የሃገሪቱን ባህላዊ የዳኝነት እሴቶች አገናዝቦ ያላካተተ ነው፡፡ በ1987 ዓ.ም ሥራ ላይ የዋለው ነጋሪት ጋዜጣ፣ በ1999 ዓ.ም በኢፌዲሪ የፍትህ ሚኒስቴርና የኖርዌይ መንግስት ትብብር ሰነዶች እና በመንበረ ፀሐይ ታደሰ በኅዳር 1999 ዓ.ም "የኢትዮጵያ ሕግና ፍትህ ገጽታዎች" የሚሉት ስራዎች ከዘመናዊ የፍትህ ሥርዓት ጋር ተያይዘው ከተነሱ ጉዳዮች በስተቀር ስለባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴ የሚደግፉ ሃሳቦች አልተካተቱበትም፡፡ ከዘመናዊ እና ከባህላዊ የግጭት መፍቻ ሥልት ውጪ ኃይማኖታዊ የግጭት መፍቻ ሥልት ተጠቃሽ ነው፡፡ ኃይማኖታዊ (መለኮታዊ) የግጭት መፍቻ ሥርዓት በተለይ በአፋርና በሶማሌ ክልሎች አንዱ የመፍቻ መንገድ መሆኑን Assefa ይገልፃሉ("Pastoralists" 39)፡፡

ከዚህ ከኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት ወጣ ስንል የምናገኘው የኃይማኖታዊ ጽንሰ ሃሳቦችን መሰረት ያደረገውን የሸሪዓ ሕግ ነው፡፡ ይህ ሕግ ሰው ሰራሽ ባለመሆኑ ከመለኮታዊ ሕግ የሚፈረጅ ነው፡፡ መለኮታዊ ህግ ከቃሉ ለመገንዘብ እንደሚቻለው ዓለምን የፈጠረ አምላክ ፍጥረታትን በሙሉ በሥርዓት፣ ቅንጅት ባለው መልክ (In harmony) እንዲኖር የሚስችል አጠቃላይ ድንጋጌ ነው፡፡ ይህ መለከታዊ ሕግ ሁለት ገጽታዎች ያሉት ነው፡፡ አንደኛው ፍጥረታት በሙሉ ያለውዴታቸው የሚከተሉት የተፈጥሮ ሕግ ሲሆን፣ ሁለተኛው ደግሞ መለኮታዊ ሕግ ለሠው ልጅ መልካም አኗኗር የሚበጅ መሆኑን የሚያውቅ ጌታ የሰው ልጅ እንዲማርበት ካዘዘ በኂላ የላከው ሕግ ነው (አብዱልዋሲዕ 6)፡፡

እንደ አህመድ ገለፃ የእስልምና ሸሪዓ (ኃይማኖታዊ ሕግ) ማለት፣ ሰው ከአላህ ጋር ወይም ከሌላ ሰው ጋር ያለውንና የሚኖረውን ግንኙነት ወይም በሰዎች መካከል የሚገኘውን ልዩ ልዩ ግንኙነት የሚመራ ወይም የሚገዛ የተለያዩ ድንጋጌዎችን አቅፎ በተከታታይ ከአላህ በነቢዩ ሙሐመድ አማካይነት ለሰው ልጅ በችሮታው የተሰጠ አጠቃላይ ሕግ መሆኑን ይገልፃሉ(31)። ምሳሌ የጋብቻ ሁኔታን በተመለከተ በቅዱስ ቁርዓን በምዕራፍ 2፤ ቁጥር 221-23፣ 227-32፣ 235-36 እና 240-41 ላይ ተገልጿል(22-2)። በሸሪዓ ሕግ የሸሪዓ የቤተሰብ ሕግ በሚለው ስር የጋብቻ ውል፣ የተከለከሉ የጋብቻ ዓይነቶች፣ የፍቺ ዓይነቶች፣ ቀለብ እና ሞግዚትነት የሚሉት ጉዳዮች ሲካተቱ የውርስ ሕግ በሚለው የውርስ ቅድመ ሁኔታ፣ የውርስ የማጣሪያ ሥርዓት፣ የሟች ንብረትን መወሰንና የማስከበር ሥርዓት፣ የወራሾች ማንነት እና የወራሾች ድርሻ የሚመለከቱ ሕጎች ተካተዋል(አብዱልዋሲዕ 69-120)። በአጠቃላይ ኢትዮጵያ ህዝቦቿን የምታስተዳድርበት በየዘመናቱ የተረቀቁ ዘመናዊ የህግ ሰነዶች ያሏት ብትሆንም፣ በተዳሠሡት የህግ ሰነዶች ውስጥ ግን ለባህላዊ የፍትህ ሥርዓት የሠጡት ትኩረት ዝቅተኛ እንደ ነበር ለመረዳት አያዳግትም።

3.1.3 ክዋኔ

አንድ ክዋኔ የሚቆምባቸው የራሱ መሠረቶች አሉት። እነዚህም የመከወኛ ምክንያት (occasion)፣ ታዳሚ (audience)፣ ከዋኝ (performer)፣ የከዋኔ አጋጣሚዎች (markers) የክዋኔ ቅንብብ (markers)፣ የክዋኔ ጠቅላላ አውድ (frames) ወዘተ. ናቸው። እነዚህ ጉዳዮች አንዱ ከሌላው ጋር የጠበቀ ቁርኝት ያላቸውና በክዋኔ ወቅት የማይነጣጠሉ ናቸው። በክዋኔ ንድፈ ሃሳባዊ ብያኔ ዙሪያ Marthan እንደሚከተለው ገልጸዋል።

> Performance is an expressive activity that requires participation, heightens out enjoyment of experience and inviteds response. In order for a performance to "happen," a recognized setting must exist (we have to know performance is taking place) and participants (performers and audience) must be present. The details of the setting and relationships between participants can be quite complex and fluid (128-29).

ከዚህ ጋር በተያያዘም Bauman; "The term 'performance' has been used to convey a dual sense of artistic action the doing of folklore on artistic event the performance situation involving performer, art form, audience and setting"(4) በማለት የክዋኔን ሁኔታና አስፈላጊነት ገልፀዋል።

በአጠቃላይ ክዋኔ አንድ ድርጊት ወይም ሁነት ለመረዳትም ሆነ ለመገንዘብ ላቅ ያለ ድርሻ አለው፡፡ በተጨማሪም ድርጊቱ ቀጣይነት ወይም ህልውና ይኖረው ዘንድ ከፍተኛ አስተዋጽዖ አለው፡፡

3.2 የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት

በዚህ ንዑስ ርዕስ ከባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት ጋር በተያያዘ የተሰሩ ጥናታዊ ጽሁፎች ይቃኛሉ፡፡ የቅኝቱ ዋና ዓላማም በባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት ላይ የተደረጉ ጥናቶችን ታሪካዊና ሂሳዊ በሆነ መንገድ መግለጽ ነው፡፡ ቅኝቱ በአራት የትምህርት ክፍሎች የተጠኑ እና በተለያዩ ጉባኤዎች ላይ የቀረቡ ስድስት ጥናቶች ላይ የተመሰረተ ነው፡፡ ትምህርት ክፍሎቹም የኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር የትምህርት ክፍል፣ የሶሻል አንትሮፖሎጂ የትምህርት ክፍል፣ የህብረ ባህላዊና ልሳነ ብዙ የትምህርት ክፍል እና የትያትር ጥበባት የትምህርት ክፍል ናቸው፡፡ የተቃኙት ጥናቶቹም የባችለር ዲግሪ እና የሁለተኛ ዲግሪ ዲማጾች ናቸው፡፡

3.2.1 በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ትምህርት ክፍል የተደረጉ ጥናቶች ክለሳ

በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል በይሥሃቅ በየነ (1986 ዓ.ም) "ሰለባ እና ደም መመለስ በይፋትና ጥሙጋ አውራጃ" በሚል ርዕስ ያቀረበው ዲማጽ ባለኝ መረጃ መሰረት በግጭት (እርቅ) ዙሪያ የተሠራ የመጀመሪያው የባችለር ዲግሪ ጽሁፍ ነው፡፡ ጥናቱ በይፋትና ጥሙጋ አውራጃ በሚኖሩ በአማራው፣ በአፋርና በኦሮሚያ ብሔረሰቦች መካከል የሚካሄዱ ሰለባን እና ደም መመለስን ጭብጣቸው ባደረጉ ግጥሞች ትንተና ላይ ያደረገ ቢሆንም፣ የየብሔረሰቦቹን የእርቅ ሥርዓት ክዋኔዎችን በማሳየቱ ረገድ ተጠቃሽ ያደርገዋል፡፡ የመሀላ አፈፃፀማቸውን እና የአቀራረባቸውን አውድ የሚገልጽ በመሆኑ ከግጭት ጥናት ጋር ተዛማጅነት አለው፡፡ ምንም እንኳ ዋና ትኩረቱ የቃል ግጥሞቹ ትንተና ላይ ያተኮረ ቢሆንም፡፡

በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል የኢትዮጵያ ሥነ ጽሁፍና ፎክሎር ክፍለ ትምህርት በሁለተኛ ዲግሪ ከ1997 ዓ.ም እስከ 2003 ዓ.ም ባሉት ሰባት ዓመታት በአማርኛ ቋንቋ አስራ ሰባት ጥናቶች በግጭት (እርቅ) ሥርዓት ላይ ተሰርተዋል፡፡ የቀረቡት ጥናቶች በተለያዩ የኢትዮጵያ ክልሎች (ብሔረሰቦች) እና መስተዳድሮች ላይ የተሰሩ ናቸው፡፡ የቀረቡት ዲማጾች በኦሮሚያ ሶስት፣ በአማራ አምስት፣ በደቡብ አምስት፣ በትግራይ፣

አፋር፣ ጋምቤላ እና ድሬደዋ ላይ በያንዳንዳቸው አንዳንድ ዲማጸች ናቸው፡፡ ዲማጸቹን ከብሔረሰብ አንጻር ስናያቸው አማራ፣ ኦሮሞ፣ አፋር፣ ኩናማ፣ ጋሞ፣ ጉራጌ፣ ወላይታ፣ ሲዳማ፣ አኝዋ፣ ኢሳ እና ሽካቾ ብሔረሰብ ላይ የተሠሩ ናቸው፡፡

በ1997 ዓ.ም በሙሉጌታ ነጋሳ "በአድኣ ሊበን ወረዳ የኦሮሞ ሴረጉማ ከግጭት አፈታት አንፃር" በሚል የቀረበው የሁለተኛ ዲግሪ ዲማጽ ከግጭት ጋር በተያያዘ የቀረበ የመጀመሪያ ጥናት ነው፡፡ በአድኣ ሊበን ወረዳ የሚኖሩ ኦሮሞዎች የሚያደርጉት ማኅበራዊ ተራክቦ ውስጥ የሚከሰቱትን ግጭቶችና ብጥብጦች ለመከላከል፣ ለማርገብና ለመፍታት ከሚጠቀሙባቸው ባህላዊ ደንቦች ውስጥ አንዱ ሄረጉማ መሆኑን ማሳየት፤ የጥናቱ ማዕከላዊ ጭብጥ ነው፡፡ ገዳይን እና የሟች ወገኖችን ወደ እርቅ ለማምጣት በአባ ገዳ መሪነት የሚፈፀሙ "ሰገዳ፣ ሰንገዲቡ፣ ሰንጋቡሩክስ፣ ቢያ፣ ሐርካ፣ ባፈታ ወዘተ" የተሠኙ ልዩ ልዩ ደረጃ ያላቸው የማግባቢያ የእርቅ ማውረጃ እና ማማማያ ሥርዓቶች እንዳሉት ጥናቱ ያሳያል፡፡

እርቁም የሚፈፀመው ለሟች ወገኖች የደም ካሳ ወይም ጉማ በሙቁረጥ ወይም ሀብት በመስጠት (ሰውም ጭምር) እንደሆነ ጥናቱ ያመለክታል፡፡ እርቁም ይጸና ዘንድ ገዳይና የሟች ወንድም ወይም የቅርብ ቤተሰብ ለእርቁ ስምረት በሚታረደው እንሥሣ ደም ይታጠባሉ፡፡ እጃቸውንም በታረደው እንስሳ አንጀት ውስጥ ከተው በማጨብጨብ እርቁን እንደሚያጸኑ ጥናቱ ያሳያል፡፡ ጥናቱ የእርቁን ሥርዓት በመግለጽ ላይ የተመሰረተ አቀራረብ እንጂ የሥርዓቱን አውድ ትርጉም በመተንን ላይ ትኩረት ያደረገ አይደለም፡፡ በተጨማሪም የባህላዊ ተቋሙም ሆነ የግለሰቦችን ፋይዳ እና የያንዳንዱን ድርጊት (ክዋኔ) ትዕምርታዊ ምንነት ከመግለጽ (ከመተርጎም) አንፃር አልተመለከተም፡፡ ባህላዊ የፍትህ ሥርዓቱ ከመደበኛው የፍትህ ስርዓት ያለውን ግንኙነት አላሳየም፡፡ በመጨረሻም በጥናቱ የመረጃ መሠብሰቢያን እና የጥናቱ ዘዴን ያለመለየት ችግር ይስተዋላል፡፡

በ1998 ዓ.ም የተሰሩት ጥናቶች ሰባት ናቸው፡፡ ከነዚህ ጥናቶች በፊደል ተራ ቅደም ተከተል መሰረት የሰለሞን ሳህሌ "ባህላዊ የግጭት አፈታት በሲቡ ሲሬ ኦሮሞዎች" የሚለው ቀዳሚ ነው፡፡ ጥናቱ እንደሚያሳየው በአካባቢው በልዩ ልዩ ምክንያት ማለትም በድንበር፣ በሴት ጠለፋ፣ በሠው ሚስት መድፈር፣ በስካርና በባል እና ሚስት አለመግባባት ወዘተ. የሚከሰት ግጭትን በሽምግልና መፍታት የተለመደ ነው፡፡ በተለይም የነፍስ ማጥፋት ግጭት ሲከሰት የገዳይ ወገኖች ከሟች ወገኖች እየሸሹ በመቆየት ወደ አካባቢው አባገዳ በሜድ

ሽምግልና ይጠይቃሉ፡፡ አባገዳውም የሚች ወገኖች ለእርቁ እንዲቀርቡ የአካል ጉዳተኛ እና ያልሆኑ ሰዎችን አውጣጥቶ በማለዳ እየሄዱ እግዚኦ እያሉ ለእርቁ ፈቃደኛ እንዲሆኑ እንደሚልክ፣ ተማላጆቹ እሺ ሲሉም ገዳይ እና ሚች ወገኖች የየራሳቸውን ሽማግሌዎች መርጠው ሽምግልናው ማክሰኞ፣ ረቡዕ እና እሁድ ቀናት ተካሂዶ እርቅ እንዲወርድ የሚያደርግ መሆኑን ጥናቱ ያሳያል፡፡ የሰለሞን ጥናት ከእርቅ ማጽኛ አንፃር በተወሰነ መልኩ ከሙሉጌታ ነጋሳ ጥናት ጋር ተመሳሳይነት አለው፡፡ ምናልባትም የጥናታቸው ወሰን በኦሮሞ ብሔረሰብ ላይ መሆኑ ምክንያት ሊሆን ይችላል፡፡

ከዚህ በመቀጠል የምናገኘው "ሀገረሰባዊ የግጭት መፍትሄ ሥርዓት በዶኮ ጋሞ" በሚል ርዕስ በተመስገን ምንዋጋው የቀረበውን ጥናት ነው፡፡ በጥናቱ መሰረት ዶኮ ጋሞ ውስጥ የሚከሰቱት ዋና ዋናዎቹ ግጭቶች የሚመነጩት በዘመዳሞች መካከል በሚፈጸም የግብረ ሥጋ ግንኙነት፣ የሠው ሚስት መድፈር፣ በድንበር፣ በጎሳ እና በነፍስ ግድያ ምክንያት ነው፡፡

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት የግጭት ዓይነቶች መለኮታዊ ኃይል አድሮባቸዋል ተብለው በሚመለኩ "የግጭት መፍትሔ ሹማምንት እና አደባባዮች" አማካይነት በእርቅ ይፈታሉ፡፡ የሚፈጠሩትንም ግጭቶች ለመፍታት የሚያገለግሉ ስምንት ያህል ሀገረሰባዊ የግጭት መፍቻ ተቋማት መካከልም ማካ (የዘመዳሞች ፆታዊ ግንኙነት እና የሠው ሚስት መድፈር)፣ ጋቃ አቃ (የድንበር ይገባኛል ጥያቄዎችና አለመግባባት)፣ ካሬ (ከሌላ ማኅበረሰብ ጋር የሚከሰቱ አለመግባባቶችን)፣ በላና ዶና (የነፍስ ግድያ ግጭትን) እንዲሁም ልዩ ልዩ ወይም ማናቸውም ዓይነት ግጭትን፣ ዋጋ ኤራሶ (ሥርዓት አዋቂ) ደግሞ ከላይ በተጠቀሱት ተቋማት መፍትሄ ያላገኙ ወይም ለአካባቢው እንግዳ የሆኑ ግጭቶችን የሚፈቱ ተቋማት መሆናቸውን ጥናቱ ያሳያል፡፡

በሦስተኛነት የምናገኘው "አበጋር-ባህላዊ የግጭት አፈታት በተሁለደሬ ወረዳ" በሚል በነጻነት መኮንን የተጠናውን ጥናት ነው፡፡ ጥናቱ ያተኮረው በአበጋር ምንነት፣ አወቃቀር፣ በአበጋር አማካይነት የሚፈቱ የግጭት ዓይነቶችን እና በእርቅ አፈፃፀሙ ላይ የሚፈጸሙ አውዶችን መግለጽ ላይ ነው፡፡ በጥናቱም አበጋር ማለት "የጠብን ጎዳና የማይፈልግ ከዱዓ በስተቀር ሌላ የማያውቅ አስታራቂ ነው" በዚህ ሚናውም በህዝቡ ዘንድ የተፈራ፣ የተከበረና የታመነ ሲሆን፣ በአወቃቀሩም "የዘር" እና "የመንደር" አበጋር የሚሠኙ እንዳሉ ጥናቱ ያሳያል፡፡

ጥናቱ አበጋር የእስልምናን ኃይማኖት የሚከተሉ ሰዎች የግጭት መፍቻ ስልት መሆኑን፣ በአበጋር አማካይነትም ከቀላል ጸብ እና ግጭት እስከ ግድያ ያሉትን ግጭቶች እንደሚፈቱ ይገልጻል፡፡ የግድያ እርቅ የሚፈጸመው የጉማ ገንዘብ ተከፍሎ መሆኑን ያወሳል፡፡ ገዳይም ለእርቅ ሲቀርብ ቀሚስ ያጠልቃል፡፡ ገዳይና ወገኖቹ እርቅ ሲፈጽሙ ቀይ በሬ ደም ይፈሳል፡፡ አጠቃላይ የእርቅ ሥርዓት ሂደቱም ጫት በመቃም ጸሎት በማድረግ፣ በምርቃት እና በእርግማን እየታጀበ እንደሚፈጸም ጥናቱ ያመለክታል፡፡ ጥናቱ ትኩረት ያደረገው በአበጋር አጠቃለይ ገፅታና የእርቅ አፈፃፀሙን መግለጽ ላይ ሲሆን፣ ማኅበረሰቡ በዚህ ተቋም ለመዳኘት የመረጠበት ምክንያት፣ የተቋሙ ልዩ ልዩ ፋይዳዎች እና ስለሚጠቀሚቸው ልዩ ልዩ ትዕምርቶች ምንነት መተንተን ላይ ትኩረት አላደረገም፡፡ ተጠኝዎቹ የእስልምናን ኃይማኖት የሚከተሉ በመሆናቸው ረገድ ያመሳስለናል፡፡

ሌላው "ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴ በባህር ዳር ነገዴ (ወይጦ) ኅብረተሰብ" በሚል በዚሁ ዓመት በአየለ ፍቅሬ የቀረበው ጥናት ነው፡፡ ጥናቱ እንዳመለከተው ኅብረተሰቡ በመካከሉ የሚከሰቱ ልዩ ልዩ መለስተኛ ግጭቶችን በእርስ በርስ ውይይት እና ምክክር እንዲሁም በባልና በሚስት መካከል እና በነፍስ ግድያ ምክንያት የሚፈጠሩ ግጭቶችን ደግሞ በሽምግልና የመፍታት ልማድ አለው፡፡ የጥናቱም ዋና ዓላማም ይህን መልክ ማሳየት ነው፡፡

የእርስ በእርስ ግድያ ግጭትን ለመፍታት ገዳይ ወደ አበጋር ሰው ልኮ ሽምግልና እንደሚጠይቅ፣ አበጋሩም ዋነኛው የሽምግልና እና የሽማግሌዎች አሰባሰቢ እና ሰብሳቢ ሆኖ በማደራደር መበቃቀልን እንደሚያስቀር፤ እርቅን እንደሚያወርድ ጥናቱ ያሳያል፡፡ ይህ የግጭት አፈታት ሥርዓት በተወሰነ መልኩ ከነባነት ጥናት ጋር ተቀራራቢነት አለው፡፡ ጥናቱ በገለፃ ላይ የተመሰረተ እንጂ የያንዳንዳቸውን ድርጊት አውዳዊ ፍቺ ላይ እምብዛም ነው፡፡

በአምስተኛ ላይ የምናገኘው "የሰባት ቤት ጉራጌ ባህላዊ አስተዳደርና ግጭት አፈታት" በሚል የቀረበው የወንድወሰን አውላቸው ጥናት ነው፡፡ ይህ ጥናት ያተኮረው የግጭት ምክንያቶች፣ የግጭት አይነቶችን እና መፍትሄዎችን ማመልከት ላይ ነው፡፡ በዚህም በአካባቢው ድንበር መጋፋት፣ ስርቆት፣ ከህደት፣ ስድብ፣ ቤት ማቃጠል እና ንብረት ማጥፋት የግጭት መነሻ ምክንያት ሆነው ተገኝተዋል፡፡

የግጭት ዓይነቶች ሆነው የተገኙት የቤተሰብ፣ የልጆች፣ የመሬትና የጎሳ የሚሉት ሲሆኑ፣ ለተጠቀሱት የግጭት ዓይነቶች መፍትሄ መስጫዎቹ ደግሞ የመኖሪያ አካባቢን እና

ጎሳን መሰረት አድርገው የተዋቀሩ ሁለት ዓይነት ተቋማት ናቸው፡፡ እነዚህም ተቋማት ስምንት ዓይነት የአስተዳደር መዋቅር አላቸው፡፡ እነሱም ቤተሰብ፣ ቤተዘመድ፣ ጎሣ፣ አካባቢ፣ "ጀሮረ" እና "ቃየ" እንዲሁም ክፍለ-ጉራጌ እና የ"ጆካ" የተሰኙ ናቸው፡፡ ተቋማቱ ግጭቶቹን የሚፈቱት በሽምግልና እና እርቅ እንዲሁም ዳኝነት በማየት ነው፡፡ ጥናቱ በገለጻ ላይ ትኩረት ያደረገ እንጂ ትዕምርታዊ ጉዳዮች ላይ ትኩረት አላደረገም፡፡ በአጠቃላይ ጥናቱ በሀገረሰባዊ የአስተዳደርና ግጭት መፍቻ ሥርዓቶች ላይ ትኩረት ያደረገ ነው፡፡

የይልማ ተፈሪ "የሽምግልናና እርቅ ሥርዓት በወላይታ" በሚል ርዕስ የቀረበው ጥናት ሌላው ነው፡፡ ጥናቱ የወላይታ ብሔረሰብ ግጭቶችን ለመፍታት የሚጠቀሙባቸው "ጫሜታ፣ ጨቆ፣ ጩጫ ጫቻ" ማለትም የነፍስ ግድያ ግጭት መፍቻ መሰረት ገዳይ ሰው በመግደሉ ተጸጽቶ ሽማግሌዎችን በምስጢር አነጋግሮ ወደ ሟች ቤተሰብ ይልካል፡፡ የሟች ወገኖች ለእርቅ ሲስማሙ ገዳይ ፊቱን ጥላሸት ተቀብቶ በደረቅ የኮባ ቅጠል ሠውነቱን ሸፍኖ ወልዳ ያበቃች ላም እና ወልዳ ያበቃች በግ ጎትቶ አንገቱን አቀርቅሮ "አጥፍቻለሁ ማሩኝ" እያለ ከሽማግሌዎቹ ፊት ይቀርባል፡፡ በዚህ ሥርዓት እርቅ ከወረደ በኋላ ገዳይ ለእርቅ ያቀረባቸውን እንስሳትን አንዱ ሽማግሌ እንደሚባርካቸውና ሽማግሌው ደማቸውን በሌባ ጣታቸው እያጠቀሱ ገዳይና የሟችን የቅርብ ቤተሰብ፣ ቀጥሎም የገዳይና የሟችን ወገኖች ሁሉ እመሀል ግንባራቸው ላይ እንደሚቀባቸው ጥናቱ አሳይቷል፡፡ በጥናቱ ሥርዓቱን የመግለጽ ሁኔታ እንጂ የሚከወኑትን ተግባሮች ፋይዳቸውን እና ትርጓሜያቸውን ትንታኔ ያለመስጠቱ ሁኔታ በዚህም ጥናት ላይ ይስተዋላል፡፡

በ1998 ዓ.ም ከተሰሩት ጥናቶች በመጨረሻነት የምናገኘው "ባህላዊ እርቅ በምስራቅ ጎጃም መስተዳድር ዞን በደባይጥላትግን ወረዳ" በሚል ርዕስ በዮሴፍ ጌትነት የቀረበው ጥናት ነው፡፡ ይህ ጥናት ባህላዊ የግጭት መፍቻ ተቋማቱ በእርቅ ጊዜ የሚጠቀሙባቸውን ኃይማኖታዊ ተምሳሌቶች መተንተን የሚል ዓላማ በመያዙ በዚህ ዓመት ከተሰሩት ጥናቶች በተወሰነ መልኩ ለየት ያደርገዋል፡፡ ምክንያቱም ሌሎቹ ከዚህ ይልቅ በገለፃ ላይ የተመሰረተ ጥናት ላይ ያተኮሩ በመሆናቸው፡፡

ከዚህ በተጨማሪም ጥናቱ ያተኮረው የግጭት መነሻ ምክንያቶችን፣ የግጭት አይነቶችን እና የግጭት መፍቻ ተቋማትን በመግለጽ እና የእርቅ አፈፃፀም ሥርዓት መሀላዎችን በማመላከት ላይ ነው፡፡ ስለዚህም በጥናቱ መሰረት ዋነኛ የግጭት ምክንያቶች ሆነው የተገኙት የእርሻ እና የግጦሽ መሬት እጥረት ሲሆን፣ የግጭት ዓይነቶቹ ድንገተኛ

ወይም የዕለት ቂም በቀል እና ደም ምለሳ ናቸው፡፡ የግጭት መፍቻ ተቋማቱ ደግሞ ሽምግልናና "ስቅላት" ናቸው፡፡ ጥናቱ እንደሚያሳየው የደም እርቅ የሚፈፀመው "ሽምግልና" በተሰኘው ተቋም ሲሆን፣ በእርቁም ወቅት ታራቂዎቹ እና እስከ አራት ትውልድ ድረስ የሚቋጠሩ የታራቂዎቹ ዘመዶች፣ ማኅበርተኞች፣ ጎረቤቶች እና እርቁ የሚካሄድበት ጎጥ ነዋሪዎች ይገኛሉ፡፡ ምንም እንኳን ትእምርታዊ ጉዳዮችን ቢመለከትም የተቋማቱን ፋይዳ፣ ማኅበረሰቡ በተቋሙ ለመዳኘት የሚመርጥበት ምክንያትና የእርቅ ማጽኛ አውዶች ላይ ትኩረት አልሰጠም፡፡

በአጠቃላይ ከዚህ በላይ የተቃኙት ጥናቶች ይዘው በተነሱት ዓላማም ሆነ የአጠናን ዘዴ ተመሳሳይነት አላቸው፡፡ በዚህም የግጭት መፍቻ ተቋማት አጠቃላይ ገጽታ፣ የግጭት አይነቶች፣ ስለተቋማቱ ምንነት (አይነት) እና ፎክሎራዊ ገጽታዎች ላይ መሰረት ያደረጉ ናቸው፡፡ የአጠናን ዘዴያቸውን ስናይ ደግሞ ምልከታ፣ ቃለ መጠይቅና ክዋኔውን በቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼት መሰነድ (መሰብሰብ) ተጠቃሽ ናቸው፡፡ በመጨረሻም የነዚህ ሰባት ጥናቶች መሰረታዊ ትኩረት የግጭት አይነቶች፣ የሃገረሰባዊ የግጭት ሥርዓት እና የሃገረሰባዊ የግድያ እርቅ ሥርዓት ግጭትን በመፍታት እና በመከላከል ረገድ ያለው ፋይዳ የሚሉት ናቸው፡፡ በአጠቃላይ እነዚህ ጥናቶች ባህላዊ ተቋሞቹ ከመደበኛው የፍትህ ሥርዓት ያላቸውን ግንኙነት እና ለግጭት አይነቶቹ የተሰጡ ውሳኔዎችን በአብነት ያሳዩ አይደሉም፡፡ በ1998 ዓ.ም ከተሰሩት ጥናቶች ወጥተን በ1999 ዓ.ም የተሰሩትን ጥናቶች ስናይ ሦስት ጥናቶች እናገኛለን፡፡ እነዚህም የአበበ ኃይሉ፣ የአብርሃም ታደሰ እና የዓለሙ ካሳዬ ጥናቶች ናቸው፡፡ በቀዳሚነት የአበበ ኃይሉን ጥናት እንመልከት፡፡

"ሀገረሰብአዊ የአስተዳደር ሥርዓትና የግጭት አፈታት ዘዴዎች በአኝዋ ብሔረሰብ" በሚል ርዕስ የቀረበው የአበበ ጥናት ስለ አኝዋ ብሔረሰብ ሀገረሰባዊ የአስተዳደር ሥርዓት ተቋማዊ አደረጃጀት፣ ስለመሪዎች የመመዘኛ መስፈርት፣ የበዓሉ ሹመት ሥነ ሥርዓቶችና ክዋኔዎች፣ ስለሀገረሰባዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎች ሥነ ሥርዓቶች፣ ክንዋኔዎችና ፎክሎራዊ ገጽታዎችን መግለጽና ማብራራት ዓላማ አድርጎ የተነሳ ነው፡፡ በጥናቱም ከትዳር ጋር የተያያዙ ጉዳዮች፣ ፖለቲካዊና ኢኮኖሚያዊ ምክንያቶች እና የግጦሽ መሬት ዋና ዋና የግጭት መንስኤዎች ሆነው ቀርበዋል፡፡ ሀገረሰባዊ የአስተዳደርና የግጭት መፍቻ ሥርዓቶች የጥናቱ ትኩረቶች ናቸው፡፡

በዚህ ዓመት በሁለተኛነት የሚጠቀሰው "ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴ በሲዳማ ብሔረሰብ" በሚል በአብርሃም ታደሰ የቀረበው ጥናት ነው፡፡ የጥናቱ አቢይ ዓላማ በሲዳማ ብሔረሰብ ውስጥ የሚከናወኑትን ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴዎች፣ ሥርዓቶች እና ደንቦች ማጥናት፣ በብሔረሰቡ ውስጥ የሚከሰቱትን የተለያዩ የግጭት ዓይነቶች መጠቆምና እነዚህን ግጭቶች በባህላዊ መንገድ የሚፈቱት አካላት የትኞቹ እንደሆኑና፣ በእርቁ ወቅት የሚጫወቱትን ሚና ማጥናት ነው፡፡ ጥናቱም በአብዛኛው የሚከሰቱት የግጭት አይነቶች ኢኮኖሚያዊ፣ ፖለቲካዊና ማህበራዊ መሆናቸውን አሳይቷል፡፡ ከዚህ በተጨማሪም የተወሰኑ ተረትና ምሳሌዎች ለባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት ተፈጻሚነት የሚጫወቱትን ሚና ጥናቱ ያስገነዝባል፡፡ ጥናቱ ዋና ጉዳይ ያደረገው ሽምጋዮች እና ተረትና ምሳሌዎች ለእርቅ ሥርዓቱ ያላቸውን ሚና እንጂ የክዋኔዎቹ ትምዕርታዊ ፍቺ እና ተቋማቱ ያላቸውን የተለያዩ ፋይዳዎች ላይ ትኩረት አላደረገም፡፡

ሌላው በዓለሙ ካሳዬ "ባህላዊ የደም ማድረቅ እርቅ ሥርዓት በላሎ ማማ-ምድር ወረዳ" በሚል ርዕስ የቀረበው ጥናት ነው፡፡ የጥናቱ አነሳስ የላሎ-ማሞ ምድር ወረዳ ነዋሪዎች የሚጋጩበትን እና ግጭታቸውን የሚፈቱበትን ባህላዊ ተቋም፣ ሥርዓት እና ዘዴ ለመመርመር ነው፡፡ ጥናቱ ግለሰቦች በምጣኔ ሀብት ውሱንነት ወይም አጥረት፣ በአስተሳሰብ እና አመለካከት አለመጣጣም፣ በእምነት ማጉደል፣ ሥርቆት (ዘረፋ)፣ ማንነት፣ ማኅበራዊ ደረጃ፣ በመልካም አስተዳድር እጦት፣ በቂም በቀል ምክንያት ግጭቶች እንደሚፈጠሩ ይገልጻል፡፡ ግጭቱም ሲፈጠር በተለያዩ ደረጃ (በቤተሰብ፣ በአካባቢ፣ በኃይማኖት አባቶች፣ በሽማግሌዎች እና በአገር ሽማግሌዎች) ተሸማግለው እንደሚፈቱ ጥናቱ ጠቁሟል፡፡

ግጭት ውስጥ ገብተው የታረቁ ሰዎች እርቁ እንዲጸናም ተገላጋዮች ጠመንጃ እየተራመዱ፣ አፈር እየጨበጡ፤ ሽንጥ ስጋ እየተቋረጡ፣ እርጥብ ሳር እየነጩ፤ መስቀል እየጨበጡ የመሀላ ቃል እንደሚሰጡ ጥናቱ ያሳያል፡፡ የዓለሙ ጥናት እስካሁን ካየናቸው ጥናቶች በግድያ ላይ ነጥሎ መስራቱ የተለየ ያደርገዋል፡፡ ከዚህ በፊት ያየናቸው ጥናቶች ከተራ ግጭት እስከ ግድያ የሚያደርሱ የግጭት አይነቶች ላይ ያተኮሩ ናቸው፡፡ በሌላ በኩል ጥናቱ ትኩረት ያደረገው የግድያ ሥርዓቱን እመግለጽ ላይ እንጂ የተለያዩ የእርቅ ማጽኛ አውዶችን ምንነት (ትርጓሜ) በመግለጽ በኩል ክፍተት አለው፡፡ ከዚህ በተጨማሪ የተቋሙን የተለያዩ ፋይዳዎችን ከመግለጽ አንፃር ትኩረት አልሰጠም፡፡ ባህላዊ ተቋሞቹ ከመደበኛው የፍትህ ሥርዓት ያላቸውን ግንኙነት እና ለግጭት አይነቶቹ የተሰጡ ውሳኔዎችን በአብነት

ያሳየ አይደለም። በአጠቃላይ የዓለሙ ጥናት ሀገረሰባዊ የግድያ ግጭት መፍቻ ሥርዓትና ከዋኔዎች ላይ ዓላማ ያደረገ ነው። በመጨረሻም በ1999 ዓ.ም የቀረቡት ጥናቶች ከ1998 ዓ.ም ጥናቶች ጋር በዓላማም ሆነ በዘዴ የተለየ ሆነው አናገኛቸውም።

በ2001 ዓ.ም ላይ አንድ ጥናት ነው የምናገኘው። ይህም "በድሬደዋ አስተዳደርና ሽኒሌ ዞን የሚኖሩ ኢሳዎች ባህላዊ የግጭት አፈታት" በሚል ርዕስ በደበበ ዘውዴ የቀረበ ጥናት ነው። የጥናቱ ዓላማ በድሬደዋ አስተዳደርና በሺኒሌ ዞን በሚኖሩ ኢሳዎች ዘንድ ሚከሰቱ ግጭቶችና፣ መንስኤዎቻቸውን ለይቶ ማሳየት፣ የባህላዊ አስተዳደሩን አወቃቀር እና ግጭቶች በባህላዊ ዘዴዎች እንዴት እንደሚፈቱ ማሳየት ነው። በተጨማሪም በግጭት አፈታት የፎክሎር ሚና ምን እንደሚመስል መግለጽ ሲሆን፣ ጥናቱ ይዞት የተነሳው ዓላማ ከዚህ በፊት የተጠቀሱት አጥኝዎች የዳሰሱት ቢሆንም በጎሳዎቹ የሚከወኑ የእርቅ ሥርዓት አውዶች እና የእርቅ ማጽኛውም የተለየ ነው። ኢሳዎች ዑጋስ የሚባል መሪ (ንጉሥ) ያላቸው መሆኑን፣ ዑጋስ ከሔራው ቀጥሎ ከፍተኛ ክብር የሚሰጠውና በኢሳዎች ማኅበራዊ ህይወት የሽማግሌዎች ሚና ከፍተኛ እንደሆነና ሴቶች በባህላዊ አስተዳደርም ሆነ በዳኝነት ሥርዓት የማይሳተፉ መሆኑን ጥናቱ ይጠቁማል።

በ2002 ዓ.ም አራት ጥናቶች የተሰሩ ሲሆን፣ እነዚህም በብርሃን አሰፋ፣ በሰለሞን ተሾመ፣ በስለሺ አባተ እና በዮናስ ተሾመ የቀረቡ ናቸው። በመጀመሪያ በብርሃን አሰፋ "ባህላዊ የግጭት አፈታት በወግዲ እና በቦረና ወረዳዎች" በሚል ርዕስ የቀረበውን ስናይ፣ በዋና ዓላማነት ግጭት በሃገር ሽማግሌዎች እና በባለከራማዎች እንዴት እንደሚፈታ መመርመርና የግጭት መፍቻ ባህላዊ ተቋሞችን ገጽታ ማሳየት ነው። እንዲሁም በግጭት አፈታት ሂደት ላይ ተጋጪዎችን ወደ ስምምነት ብሎም ወደ እርቅ የገፋፉ የፎክሎር ዓይነቶች ምን ምን ናቸው? የሚሉት ይጠቀሳሉ። ባህላዊ ተቋሞች በማስማማት ላይ የተመሰረቱ፣ በተጋጪዎች ምርጫ የተቋቋሙ፣ በፍጹም ለሀሰት ቦታ የማይሰጡ መሆናቸውን ተመራጭ እንዳደረጋቸው በጥናቱ የተረጋገጠ መሆኑን፣ እርቁ ሥርዓታዊ በሆነ መንገድ መከወኑ ለመታመንና ለመከበር አስተዋጽኦ ማድረጉን ጥናቱ ያመለክታል። ከእርቅ በኋላም እርግማንና መሀላ መሰጠታቸው፣ እንዲሁም እርቁን ሊያፈርስ በሚችል አካል ላይ ማኅበራዊ እገዳዎች አስቀድመው መደንገጋቸው ለዘላቂ ሰላም በጎ አስተዋጽኦ ያላቸው መሆኑን ጥናቱ ያሳያል። በአጠቃላይ የብርሃን አሰፋ ጥናት የባህላዊ ተቋማቱን ኢኮኖሚያዊ፣

አስተዳደራዊ፣ ማህበራዊ እና ስነ ልቦናዊ ፋይዳዎችንና በባለከራማዎች ላይ ትኩረት ማድረጉ የጥናቱ አዎንታዊ ጎን ነው፡፡

"የግድያ ባህላዊ አፈታት በስሬ ኦሮሞዎችና አማራዎች-ንጽጽራዊ ጥናት" በሰለሞን ተሾመ የቀረበው ጥናት ሌላው ነው፡፡ ይህ ጥናት በስሬ ወረዳ የሚኖሩ ኦሮሞዎችና አማራዎች የግድያ ግጭትን በባህላዊ መንገድ ለመፍታት የሚከውኗቸውን ሥርዓቶች በተናጠል በመመልከት በሁለት ብሔረሰቦች ባህል መካከል ያለውን ተመሳስሎናና ልዩነት ማነፃፀር ላይ ያተኮረ ነው፡፡ ይህ ጥናት በትምህርት ክፍሉ ከተሰሩት ጥናቶች በንጽጽራዊ ጥናት የቀረበ ብቸኛ ስራ ነው፡፡ በተጨማሪም በግድያ ላይ ብቻ መሰረት ያደረገ በመሆኑ ከዓለሙ ካሣዬ ቀጥሎ የሚገኝ ጥናት ነው፡፡ ጥናቱ በሁለቱም ብሔረሰቦች አስታራቂ አካላት ገዳይንና የገዳይን ቤተሰቦች ከሟች ቤተሰቦች ለማስታረቅና ዳግመኛ ወደግጭት እንዳያመሩ ባህላቸውን መሰረት በማድረግ የእርቅ ሥርዓት በመፈፀም፣ በመለመን እንዲሁም በእርቅ ወቅት የሚቀርቡ ቁሶችን መሰረት በማድረግ መህላ በማስፈጸም የአካባቢውን ሰላም ከመጠበቅ ረገድ ከፍተኛ ሚና እንዳላቸው ያስገነዝባል፡፡

በመቀጠል የምናገኘው "የሸካቾ ብሔረሰብ ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት" በሚል ርዕስ በስለሺ አባተ የቀረበውን ጥናት ነው፡፡ የጥናቱ ዓላማ የግጭት መፍቻዎች ያላቸው ፋይዳ፣ ግጭት በመከላከል፣ በማብረድ እና በመፍታት ረገድ የስነ ቃሎች ፋይዳን ማመልከት ነው፡፡ በብሔረሰቡ ውስጥ ጎልተው የሚታዩ ግጭቶች ከማኅበራዊ እና ኢኮኖሚያዊ ችግሮች ጋር በተያያዘ መሆናቸውን ጥናቱ አመልክቷል፡፡

ብሔረሰቡ የተጋጩትን ወገኖች ለማስታረቅና ግጭትን ፈትቶ ሰላማዊ ህይወት ለመፍጠር ሾቾ እና ሾቦ የማስታራቂያ ተቋማትን እንደሚጠቀም እና ተጨባጭ መረጃ አግኝተውላቸው ፍርድ በመስጠት ለማስታረቅ የሚቸገሩባቸውን የግጭት ዓይነቶች ኮዎ፣ ፌኞ፣ ማሪዬማጮ፣ በገደብ ማስታረቅ ወዘተ. የሚባሉትን አማራጭ የግጭት መፍቻ ዘዴዎችን ተጠቅመው እልባት እንደሚያስገኙባቸው ጥናቱ ያሳያል፡፡

ይህ ጥናት ሌሎች አጥኚዎች ትኩረት ያልሰጡትን ጉዳይ ማለትም በብሔረሰቡ የሚከወኑ ድርጊቶችን ትዕምርታዊ ፍቺ በንኡስ ርዕስ ስር ትንተና መስጠቱ እና የድንበር፣ የባልና ሚስት ግጭትን "ጉዳይ" በማለት ስለአውዳዊ ክዋኔው ገለፃ መስጠቱ ለየት

ያደርገዋል። በአጠቃላይ የጥናቱ ትኩረት ሀገረሰባዊ የግጭት መፍቻ ክዋኔዎች ላይ የተመሰረተ ነው።

በመጨረሻ ላይ የምናገኘው "በአሚባር ወረዳ የአፋር ብሔረሰብ ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴ" በሚል ርዕስ የቀረበውን የዮናስ ተሾመ ጥናት ነው። የጥናቱ ትኩረት በአሚባራ ወረዳ የደብኔና የአፋር ጎሳዎች ውስጥ የሚከሰቱ ግጭቶችን መንስኤ በመለየት፣ ለግጭቶቹ በመፍትሄነት የሚሰጡዋቸውን ባህላዊ መንገዶች መተንተንና መግለጽ ነው። በወረዳው ዋና ዋና የግጭት ቀስቃሽ ምክንያት ሆነው የተገኙት ከጋብቻ፣ ከስድብና ከንብረት ጋር ተያይዘው የሚነሱ ግጭቶች ናቸው። የአፋር ጎሳዎች ስለግጭትና ስለባህላዊ ህጉ ያላቸውን አመለካከት ከሚያንጸባርቁባቸው መንገዶች ውስጥ አንዱ ምሳሌያዊ አነጋገሮች መሆናቸውን በጥናቱ ተገልጿል። በአጠቃላይ ጥናቱ ሀገረሰባዊ የግጭት መፍቻ ክዋኔዎች ላይ ትኩረት ያደረገ ነው።

ከዚህ በላይ የተመለከትናቸው ጥናቶችን ታሪካዊ ገፅታቸውን ስናይ በተወሰነ መልኩ ለውጦች ይታያሉ። የግጭት ሥርዓቱን አጠቃላይ ገጽታ ከመግለጽ ባለፈ በሥርዓቱ የሚከወኑ ድርጊቶችን ትዕምርታዊ ፍቺ እና ፋይዳዎችን የማየት ሁኔታዎች አሉ። ትዕምርታዊ ፍች አሰጣጣቸውም ባህላዊ እሳቤውን መሰረት ያደረገ ነው። የመረጃ አሰባሰባቸውም በአብዛኛው ተመሳሳይ ሲሆን የጥናት ዘዴያቸው ግን ሁሉም ማለት ይቻላል ገለፃዊና ይዘት ትንተና ላይ መሰረት ያደረጉ ናቸው። በአጠቃላይ የጥናቶቹ ትኩረት የግጭት ዓይነቶች፣ የግጭት መፍቻ እና መከላከያ ስልት ሲሆን፣ ከዚህ በተጨማሪ የግጭት መፍቻ ክዋኔዎች ላይ ትኩረት ያደረጉ ናቸው።

3.2.2 በሶሻል አንትሮፖሎጂ የትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች

በዚህ ትምህርት ክፍል ከ1995 እስከ 2010 ባለው ዓመት[14] ውስጥ አስራ ሰባት ጥናቶችን ለማየት ችያለሁ። ጥናቶቹ በኦሮሚያ ሰባት፣ በአማራ ሦስት፣ በአፋር ሁለት፣ በሱማሌ፣ በደቡብ፣ ቤንሻንጉል ጉምዝ፣ አዲስ አበባ እና ትግራይ ላይ በያንዳንዳቸው አንዳንድ ጥናት ተሰርተዋል። ጥናቶቹንም ያጠኑት አሰፋ ቶሌራ(1995)፣ በሪሁን መብራቱ(1996)፣ ዮሃንስ ብርሃኑ(1998)፣ ቀለመወርቅ ታፈረ(2000)፣ ዳንኤል አበበ(2005)፣ ደመቀ አርጋው(2005)፣ ደምስ ጉዲሳ(2005)፣ ባለው ባዬ(2007)፣ ትዛዙ ደለለኝ(2007)፣ ቢተው

[14] የዘመን አቆጣጠሩ የአውሮፓውያን የዘመን አቆጣጠር ነው።

ካሳ(2008)፣ እስከዳር ግሩም(2008)፣ አንዳርጋቸው ጥላሁን(2009)፣ ግርማ ሁንዴሳ(2009)፣ መላኩ አበበ(2009)፣ አክመል ሙሐመድ(2010)፣ ይሁኔበላይ ተሾመ(2010) እና ዘላለም ተመስገን(2010) ናቸው።

ከዚህ በላይ ከቀረቡት ጥናቶች መካከል ለአብነት ያህል የሦስቱን ጥናቶች አጠቃላይ ገጽታ እንመልከት። በአሰፋ ቶሌራ (1995 እ.ኤ.አ) “Ethnic Integration and Confilict: The Case of Indigenous Oromo and Amahra Settlers in Aaroo Addis Alem Kirammu Area, North Eastern Wellega” በሚል ርዕስ የቀረበው ጥናት ቀዳሚ ነው። ጥናቱ በቀደምት ሰፋሪ ኦሮሞች እና በኂለኞቹ ሰፋሪ አማሮች መካከል የሚከሰቱ ልዩ ልዩ ግጭቶች በሽምግልና እንደሚፈቱ እርቁም በመሀላ እንደሚታሰር ያሳያል። በእርቁ እና በመሀላው መሰረት ያልፀና ወገን ከማኅበረሰቡ እንደሚገለል ያወሳል። የጥናቱ ዓቢይ ትኩረትም የግጭት ምክንያቶች እና የግጭት መፍቻ ተቋማቱ ፋይዳ ላይ ነው።

በበሪሁን መብራቱ (1996 እ.ኤ.አ) “Spontaneous Settlement and Inter Ethnic Relation in Mataka” በሚል ርዕስ የቀረበው ጥናት በጉሙዝ እና በሰፋሪ አማሮች መካከል የተከሰቱ እና በመከሰት ላይ ያሉ ግጭቶች የተፈቱበትን እንዲሁም እየተፈቱበት ያለውን ሁኔታ ያሳያል። በጥናቱ መሰረት ጉሙዞች ለእርቅ ዝግጁ ሲሆኑ የእርቅ ፍላጎት ማሳያ የሚሆኑ ምልክቶችን ማለትም ጥጥ እና ማሽላ እንደሚጠቀሙ፣ ፈቃደኞች አለመሆናቸውን ለመግለጽ ደግሞ ቃሪያ ወይም በርበሬ በምልክትነት እንደሚልኩ ጥናቱ ይገልጻል። የእርቅ ፍላጎት ኖሮ ጉሙዞች ከአማሮች ጋር ሲታረቁ ለሟች ወገን ካሳ እንደሚቆም እርቁን ለማጽናት ጠመንጃዎችን በመራመድ እና ሌሎች ትዕምርቶችን በማድረግ መሀላ እንደሚፈፀም ጥናቱ ያሳያል።

የዮሃንስ ብርሃኑ (1998 እ.ኤ.አ) “Conflict and Conflict Resolution among the CHIHERA” የሚለው ሌላው ጥናት ነው። የማኅበረሰቡ አባላት ግጭታቸውን የሚፈቱት ያባታደር ህግ ባላቸው የአገር ሽማግሌዎች ሲሆን፣ ግጭታቸው እልባት የሚያገኘው በእርቅ (ካሳ የሚከፈልበት) እና በይቅር ለእግዚአብሔር ነው። የሚከሰቱ ግጭቶች በአብዛኛው በመሬት፣ በጋብቻና በንብረት ላይ የተመሰረቱ ናቸው። የአገር ሽማግሌዎቹ በሃብታቸው፣ በማኅበራዊ ደረጃቸውና በፖለቲካዊ ስልጣን የሚመጡ በመሆናቸው ሙሉ በሙሉ ገለልተኛ ሆነው ሊፈርዱ እንደማይችሉ ጥናቱ ያሳያል። በአጠቃላይ የነዚህ ጥናቶች ትኩረት የግጭት ምክንያቶች፣ ዘዴዎች እና የግጭት መፍቻ ተቋማቱ ፋይዳ ላይ ነው።

የኢትዮጵያ ጥናት አለማቀፍ ጉባኤ ላይ ጥናት ያቀረቡ አሉ፡፡ በዚህም ቀለመወርቅ ታፈረ እና ፀጋ እንዳለው ይጠቀሳሉ፡፡ ፀጋ በ2002(እ.ኤ.አ) "Conflict Resolution through Tolerance an Analysis of Michu Institution in Metakel" በሚል ያቀረበው አንዱ ሲሆን በመተከል በመሬት፣ ገበያ ለመቆጣጠር በሚደረግ ፉክክር፣ በቆዳና በዝባድ ጥል እንደሚነሳ ጥናቱ አሳይቷል፡፡ ግጭቱም በአባቶች ጠሪነት "Tulu Arara" በሚባል ተራራ ላይ በእርቅ እንደሚፈታም ጥናቱ ያሳያል፡፡

በግደይ ደገፉ "Traditional Mechanisms of Conflict Resolution in Ethiopia" በሚል በ2000 (እ.ኤ.አ) ያቀረበው ሌላው ሲሆን፣ ጥናቱ ከሌሎች አጥኚዎች የተለየ ነው፡፡ ሌሎች በአንድ የግጭት መፍቻ ተቋም ላይ የሠሩ ሲሆን ይህ ጥናት ግን በትግራይ፣ በአማራ፣ በኦሮሞ እና በጉራጌ ባህላዊ የግጭት አፈታት ላይ የተመሰረተ ነው፡፡ የጥናቱ ትኩረትም የግጭት አይነቶች እና የመፍቻ ተቋማቱ ላይ ሲሆን፣ ጥናቱ በአጠቃላይ እይታ የተሰራ በመሆኑ የግጭት አፈታት ሂደቱ ለየትኛው አካባቢ እንደሚያገለግል አልገለጸም፡፡

በ2003(እ.ኤ.አ) የቀረበው የትርሲት ግርሻው ጥናት እንደ ግደይ ደገፉ በአገር ደረጃ "Indigenous Conflict Resolution Mechanism in Ethiopia" በሚል ነው፡፡ ጥናቱ ያተኮረው በኦሮሞ፣ ጉራጌዎች በያጆካ፣ አፋሮች በመዳ፤ ግጭታቸውን የሚፈቱ ሲሆን የሱማሌዎች የግጭት መፍቻ ግን አልተጠቀመም፡፡ ጥናቱ በአምስት ብሔር ላይ ያተኮረ ሲሆን፣ ስለ እያንዳንዱ ብሔር የእርቅ አፈጻጸም መጠነኛ ገለጻ ሰጥቷል፡፡ ትርሲት በማጠቃለያቸው ኢትዮጵያ የተለያዩ ባህሎች፣ እሴቶችና ባህላዊ ደንቦች ያላቸው ህዝብ የያዘች በመሆኗ ሁሉንም ሊያገለግል የሚችል አንድ የግጭት መፍቻ ስልት ማውጣት አይቻልም ካሉ በኋላ፤ በየአካባቢው ያሉትን ባህላዊ የግጭት መፍቻ ዘዴዎችን መጠቀም ተገቢ መሆኑን ጠቁመዋል፡፡

3.2.3 በኅብረ ባህላዊ እና ልሳነ ብዙ ትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች

በዚህ ትምህርት ክፍል ከ2007 እስከ 2010 (እ.ኤ.አ) ባሉት አመታት ሰባት የሚደርሱ ጥናቶችን ተመልክቻለሁ፡፡ ከሰባቱ ስራዎች ውስጥ የሞላ መኮንን(2007) እና የመንግስቱ ፍስሃ(2007) በአማርኛ ቋንቋ የተሰሩ ሲሆኑ፣ ሌሎቹ አምስት ጥናቶች ማለትም በቀለ ሃይለማርያም(2008)፣ ደለሳ ጉዲሳ(2008)፣ አሰፋ ወርቁ(2009)፣ አብርሃም ሃይለዝጊ(2009)

እና ሲሳይ መንግስቱ(2010) ጥናቶች በእንግሊዝኛ የተሠሩ ናቸው። በመቀጠል በአማርኛ ቋንቋ የተሰሩትን ሁለቱን ጥናቶች እንይ።

በሞላ መኮንን "በጉባላፍቶ ወረዳ የሸህ ለጋ ባህላዊ የግጭት ቁጥጥርና አፈታት" በሚል ርዕስ የቀረበው አንዱ ሲሆን ጥናቱ የሸህ ለጋን ማህበራዊ ተግባር መግለጽ፣ የሸህ ለጋን ክዋኔዎችና ማህበረ-ባህላዊና ታሪካዊ አውድ መመርመርና በግጭት አፈታት ሂደት ተሳታፊዎች የሚጫወቱትን ሚና መግለጽ የሚሉ አላማዎችን መሰረት ያደረገ ነው። ጥናቱ በደም እርቅ ላይ ያተኮረ ሲሆን፣ በግፍ የተፈጸመ አስር ሺህ ብር እና በእለት ጥል ለሚያጋጥም ደግሞ እስከ ሦስት ሺህ ብር እንደሚያስከፍል፣ የእርቅ ዓይነቶችም የማረጋጊያ እርቅ፣ የፈሪ እርቅ እና የደም እርቅ እንደሆኑ ጥናቱ ያሳያል።

መንግስቱ ፍስሃ "በርቱሳ፡- ባህላዊ የግጭት አፈታት በሸኮ ብሔረሰብ" በሚል ርዕስ የሰራው ጥናት ሁለተኛው ነው። ጥናቱ በሸኮ ብሔረሰብ ውስጥ የነፍስ ግድያ፣ የጎሳዎች ግጭት፣ ጠለፋ፣ የባልና የሚስት ግጭት እንዲሁም በስርቆት የሚፈጠሩ ግጭቶች መሆናቸውን አመልክቷል። በእርቅ ወቅት የሚተገበሩ ደንቦችና ሥርዓቶች በወረዳው ውስጥ ተመሳሳይ በሆነ መልኩ የሚከናወኑ፣ በነፍስ ግድ የእርቅ ሥርዓት ላይ ለካሳ የሚቀርበው ሰው መሆኑንም ጥናቱ ያሳያል። እነዚህ ጥናቶች ያተኮሩት የማኅበራሰቡ አባላት ግጭት ውስጥ ገብተው በባህላዊ ተቋማቶቻቸው አማካይነት ግጭቶችን እንዴት እንደፈቱና እንደተከላከሉ የሚያሳዩ እንጂ የማኅበሩ አባላት ግጭት ውስጥ ገብተው በተቋሙ በመፈታቱ ያገኟቸውን ልዩ ልዩ ፋይዳዎች ለመመርመር የሞከሩ አይደሉም። በተጨማሪም የተለያዩ ድርጊቶችን ትዕምርታዊ ፋይዳ እና ፍቺ አልተመለከቱም።

3.2.4 በትያትር ጥበባት ትምህርት ክፍል የተጠኑ ጥናቶች

በዚህ ትምህርት ክፍል ሁለት የባችለር ዲግሪ ጥናቶች በ1999 ዓ.ም ተሰርተዋል። የመጀመሪያው በአስማማው ኃይሉ "ሾቾ ትውፊታዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በሽካቾ ብሔረሰብ" በሚል ርዕስ የቀረበው ጥናት ነው። ጥናቱ በአምስት ምዕራፎች የተከፋፈለ ነው። ዓላማው "ሾቾ" ትውፊትን ያማከለ የግጭት ማስወገጃ መንገዶችን መፈተሽ፣ መዳሰስ፣ ያላቸውን አዎንታዊ ገጽታ እና ክዋኔውን ማሳየት፣ ማስገንዘብ ብሎም በትውፊታዊና በዘመናዊ ተውኔት መካከል ያላቸውን ተመሳስሎ ለይቶ ማሳየት የሚሉት ናቸው። ጥናቱ በሽካቾ ብሔረሰብ የሚከሰቱ ግጭቶች የድንበር ላይ ግጭት፣ የባልና ሚስት፣ የእለት ተዕለት

ግጭቶች፣ ከኢኮኖሚ ጋር በተያያዘ የሚከሰቱ ግጭቶች መሆናቸውን ያሳያል። ስለግጭት አፈታት ሂደቶችና ተሳታፊዎች ያስገነዝባል። ስለፊቾ ክዋኔና ጠቀሜታ አመልክቷል። ይህም ከስለሺ አባተ ጥናት ጋር ያመሳስለዋል። እንዲሁም የብሔረሰቡ ባህላዊ የግጭት መፍቻ ዘዴ ያለውን አዎንታዊ ገጽታም አሳይተዋል።

ሁለተኛው ጥናት "ትውፊታዊ የግጭት አፈታት ሥርዓትና ተውኔታዊ አላባዎች በሸሬ አውራጃ" በመንግስተአብ ጿጋይ የተሰራው ነው። ጥናቱ በዓላማም ሆነ በአቀራረቡ ከአስማማው ጋር ተመሳሳይነት አለው። ዋና ትኩረቱም ሀገረሰባዊ የግጭት መፍቻ ክዋኔዎችና ተውኔታዊ አላባዎችን መግለጽ ላይ መሰረት ያደረገ ነው።

በአጠቃላይ የእኔ ጥናት በባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት ላይ ያተኮረ በመሆኑ፣ ከዚህ በላይ ከተጠቀሱት ጥናቶች ጋር የሚመሳሰል ቢሆንም፡-

- ለተለያዩ የግጭት አይነቶች የተሰጡ ውሳኔዎችን በአብነት በማሳየቱ፣
- ባህላዊ ተቋሙ ከመደበኛው የፍትህ ሥርዓት ያለውን ግንኙነት በማሳየቱ፣
- በእርቅ ማስፈጸሚያ አውዶች፣ ስለሚጠቀሟቸው ልዩ ልዩ ትዕምርታዊ ምንነት እና ፋይዳ በማየቱ፣
- በሚጠኑት አካላት፣ በጥናቱ ወሰን እና ለትንተናው የታራቂዎችን መረጃ በመጠቀሙ ከቀረቡት ጥናቶች የተለየ በመሆኑ ጥናቱ ተጠንቷል።

4. ግጭት በአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ

በዚህ ምዕራፍ የግጭት መዋቅር፣ ሂደት፣ የግጭት አይነቶችና የተሠጡ ውሳኔዎች፣ የግጭት መፍቻ ስልቶች፣ የትዕምርቶች ምንነትና ፋይዳ፣ በመደበኛ እና በባህላዊ የፍትህ ሥርዓት መካከል ያለ ግንኙነት እና ፋይዳ ይቀርባሉ።

4.1 የባህላዊ (የመሣል) የግጭት አፈታት መዋቅር

መዋቅር አንድ ጠብ (ግጭት) ሲፈጠር የት ይካሄዳል? ቀጥሎስ? ከመነሻው ጀምሮ ብያኔ እስከሚያገኝ ድረስ የሚያልፍባቸው ልዩ ልዩ ደረጃዎች እና ቅደም ተከተሎች ምን ምን ናቸው ለሚሉት ጥያቄዎች መልስ የሚሰጥ ነው።

አንድ ግጭት ሲከሰት ሽምግልናው የሚጀመረው መሣል ላይ ነው። የገዳይ ወገን ሽማግሌ እንዲያደራድራቸው መጀመሪያ ለመሳሉ ሽህ (ለሳቸው) ዘመድ ወይም የዘመድ ዳኛ ይልካሉ። እሳቸው[15] (ሽሆቹ) ደግሞ እንዲሽማገሉ ለሽማግሌዎች ይናገራሉ። የሟች ወገን ለእርቅ የማይቀርብ ከሆነ የራሳቸውን ውሳኔ ይወስናሉ። ከአንድም ሁለት ጊዜ መላክተኛ ይልካሉ። በዚህም ፈቃደኛነቱን የማይገልጽ ከሆነ በካዳሚያቸው አማካይነት ለተበዳይ ወገን ሙስበሃ ወይም ምኹራጥ እንዲሰጠው ያደርጋሉ።

መጥሪያው የተላከበትም ወገን ወዲያውኑ በድንጋጤ እቃውን (ሙስበሃ ወይም ምኹራጥ) ለመመለስ ይሯሯጣል። ቢችል ሳያድር አለበለዚያ በማለዳ እቃውን ይዞ ቀርቦ ፈቃደኛነቱን ያሳውቃል። ከዚያም በሁለቱም ወገን ሽማግሌ እንዲመርጡ ያደርጋሉ። እሳቸውም ያማርጧቸዋል። ለእርቅ ይቀርባሉ። የዕርቅ ሰነድ ተጽፎ ጉማ ተቆርጦ በሌ ተገብቶ እርቁ ይጸናል። በአሁኑ ወቅት የተወሰነ የመዋቅር ለውጥ አለ። ለውጡም ከ1996 ዓ.ም ጀምሮ የተደረገ ነው። ይህም የአገር ሽማግሌዎችን መንግሥት አዋቅሮ "የደም አድራቂ ሽማግሌዎች" ብሎ በአካባቢው ማኅበረሰብ አስመርጦ እውቅና ሰጥቷቸዋል። በዚህም ምድብተኛ ፖሊስ ከጎናቸው ተመድቦ በመስራት ላይ ናቸው። ቀድሞ የዚህ አይነት መዋቅር ስለሌለ የበዳይና የተበዳይ ወገን ሁለቱንም አቃርበው፤ ሽማግሌ የማማረጥ ሁኔታ ነበር።

---

[15] እሳቸው የሚው መጠሪያ ለመሳሎች የሚያገለግል ሲሆን ይህም የማኅበረሰቡ አጠራር ነው። በተለይ ስያሜው ለቦታው መስራች ለሆኑት ያገለግላል። ልጆቻቸውም እሳቸውን በመወከል እርቅ ይፈጽማሉ። ቱፍታ ስለተቀበሉ።

በሽምግልና ሥርዓቱ ነገር ለማየት ሰባት የሚደርሱ ሰብሳቢውን ጨምሮ የአገር ሽማግሌዎች ይቀመጣሉ። ከነሱ ውጪ ባለረከቦቱ ቀድመው ይገኛሉ። እነሱ(መሳሎች) ያልተገኙበት እርቅ አይካሄድም። ከሰባቱ አንዱም ሁለቱም ቢቀሩ አምስቱ ነገሩን ማየት ይችላሉ። ነገሩንም ለማየት ሰብሳቢው ለመሣሎች አሳውቆ ያሰባስባቸዋል። በዳይና ተበዳይን ጠብቆ የማጋለል እና ደህንነትን የመጠበቅ ስራ ለመስራት ምድብተኛ ፖሊስ ይገኛል። ኅብረተሰቡ ለሽምጋይነት (ሽምጋይ ለመሆን) የተለያዩ መስፈርቶችን ያስቀምጣል። ከመስፈርቱም የህግ ግንዛቤ፣ በሽምግልና ችሎታና ልምድ ተጠቃሽ ናቸው። ሽማግሌዎቹ የሚቆዩበት የጊዜ ገደብ የላቸውም።

የጊዜ ገደቡ በራሳቸው በሚፈጠሩ ድክመትና ከአቅም በላይ በሆኑ ሁኔታዎች ሲፈጠሩ ሲሆን፣ የቀበሌ መስተዳድሮች እንደገና በህዝብ የማስመረጥ ስራ ይሰራሉ። በኅብረተሰቡ በተለያዩ ጉዳዮች መልካም ሰብእና የሌላቸው ለሽምግልናም ሆነ ለምርጫ አይቀርቡም። ለምሳሌ በመጠጥ የተበረዙ ግለሰቦች፣ ቤተሰባቸውን በቅጡ የማያስተዳድሩ ሰዎች ለዚህ ተግባር እጬ አይሆኑም። በአጠቃላይ “አቶ እገሌ አበሉ በጎረቤት ስናገኘው የሚመክረን ነው” የሚል አይነት ስም ሊኖራቸው እንደሚገባ የቃለ መጠይቅ መረጃ ያሳያል።[16]

በአሁኑ ወቅት ያለው መዋቅር በዋናነት ሦስት ክፍሎች አሉት። እነዚህም የመሣል እረከቦት፣ የአገር ሽማግሌዎች እና የመንግሥት አካላት ናቸው። እነዚህ ሦስቱ በውህደት ይሰራሉ። ሁሉም የየራሳቸው ተግባር አላቸው። የአገር ሽማግሌዎቹ ከቀበሌ ኃላፊዎች ጋር በትብብር እርቁን አስማምተው ከጨረሱ በኋላ ለመሣሎች መጨረሳቸውን አሳውቀው ለመሀላ እና እህል ውሃ ለመቃመስ ወደ ቦታው ይሄዳሉ። ብዙ ጊዜ ሽምግልናው የሚካሄደው ከግቢ ውጪ ነው። በአካባቢው ካለ ዛፍ ስር። በእሳቸው ፊት የአገር ሽማግሌዎች ተስማምተው ያጸደቁትን እርቅ ሰነድ ተነቦ በሌ ይገባሉ። ሽሁ የሌሉበት ምንም አይነት እርቅ አይካሄድም። ቀለል ያለ ግጭት ከሆነ ግን በተወካያቸው ፊት ይካሄዳል። እንደዚሁም እቃውን(ሙስበሃውን) ተውሰው በሳቸው ስም በሌ ያስገባሉ።

በመሣሎች በተለይ ግጭቶች (ወንጀሎች) ድብቅ ከሆኑ በቀጥታ በሳቸው ብቻ የሚፈቱ ናቸው። በዳይና ተበዳይ እሳቸው ፊት ቀርበው ይሸማገላሉ። ስርቆት፣ ቃጠሎ፣ ክህደት እና የተደበቁ ጉዳዮች ያለአሸማጋይ በሳቸው ብቻ የሚፈቱ ናቸው። በአጠቃላይ መዋቅሩ

[16] አቶ ያሲን ፊለቀ (ሚያዚያ 25/2003 ዓ.ም) ፣አቶ አሰን አባተ (ግንቦት 2/2003 ዓ.ም)

ባላጋራዎች ለመሣሎች ግጭታቸውን ይገልፃሉ። እሳቸው የአገር ሽማግሌዎችን ያስተባብራሉ። ሽማግሌዎች እርቁን አስማምተው እና የእርቅ ሰነድ አርቀው በሳቸው ፊት በሌ እና እህል ውኃ ያቃምሳሉ። ከዚያም እርቁ በፋቲሃ፣ በዱዓ እና በምርቃት ይደመደማል። የባህላዊ (የመሳል አረከቦት) የእርቅ (የሽምግልና) መዋቅር የሚከተለውን ይመስላል።

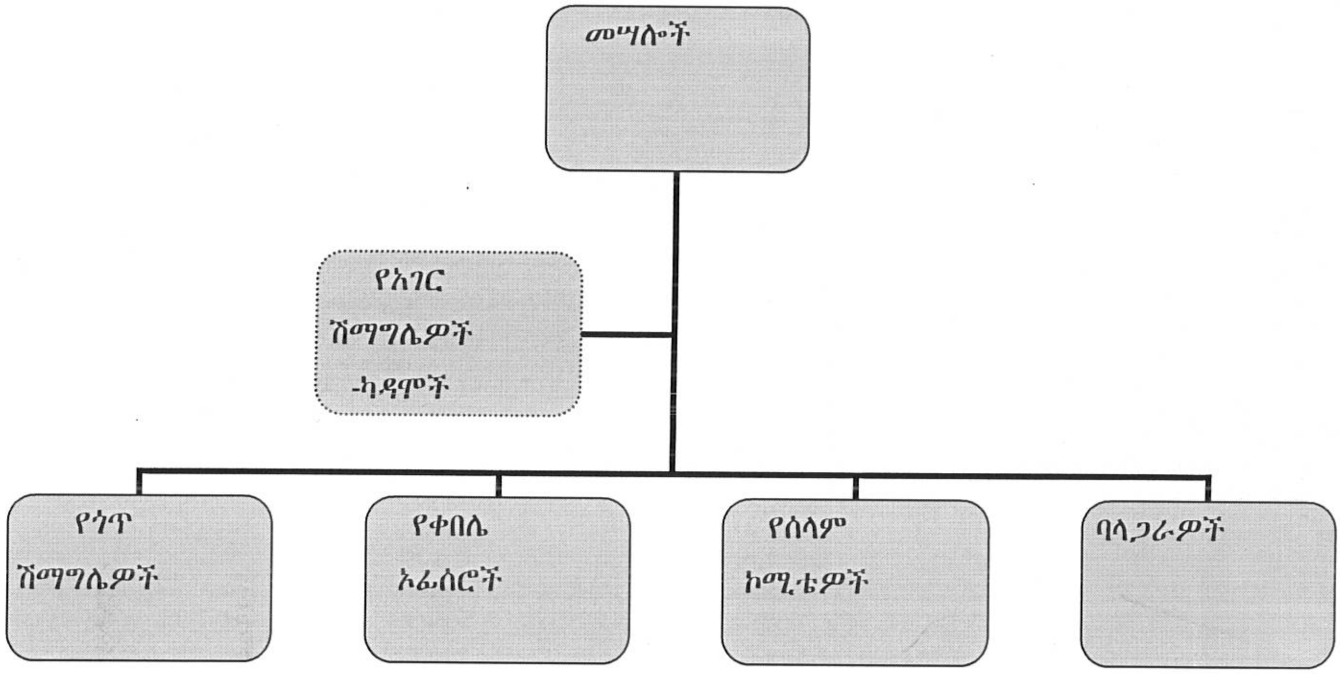

ቻርት (chart) 1፤ የባህላዊ ተቋሙን የመዋቅር ገጽታ የሚያሳይ

<u>መግለጫ</u>፡

-የጎጥ ሽማግሌዎች በእድር ውስጥ የሚመሰረቱ ሽማግሌዎች ናቸው። አንድ ጎጥ አንድ ቅሬ (እድር) አለው።

-የቀበሌ ኦፊሰሮች የወረዳው ጸጥታና ፍትህ ጉዳዮች ጽ/ቤት አካላት ሲሆኑ፣ በእርቅ ጊዜ ምድብተኛ ፖሊስ በመመደብ እና በክህደት ጊዜ በሌ ለማስገባት የሚሳተፉ ናቸው።

-የሰላም ኮሚቴዎች ግጭት ሲከሰት ፈጥነው የሚገኙ፤ በተለይ የብሔር ግጭት ሲከሰት የሚደርሱ የመንግሥት አካላት ናቸው።

4.1.1 በተቋሙ የሚፈቱ ግጭቶች የእርቅ ሂደት

ከዚህ በፊት የተቋሙን አጠቃላይ መዋቅር አይተናል። በመቀጠል አንድ ግጭት ከተከሰተ ጊዜ ጀምሮ ፍጻሜ እስከሚያገኝ ድረስ በየእርከኑ ወይም በየደረጃው የሚከናወኑ ተግባራትን እናያለን። እነዚህ ተግባራትን በተገቢው ሁኔታ ለመለየት ሦስት ደረጃዎችን ለይቶ ማየቱ ተገቢ ነው። እነዚህም ቅድመ እርቅ፣ እርቅ እና ድኅረ እርቅ ደረጃዎች ናቸው።

4.1.1.1 ቅድመ እርቅ

በዚህ ስር አንድ ግጭት ተከስቶ በምን መልኩ እና እንዴት ወደ እርቅ እንደሚያመጡ የሚያደርጉትን ሂደት ወይም ተግባራት ይቃኛሉ፡፡ እንደሚታወቀው ግጭት ስንል የተለያዩ የግጭት አይነቶች አሉ፡፡ ከነዚህ የግጭት አይነቶች ውስጥ ዓቢይ የሆነውን የግድያ ግጭት መሰረት በማድረግ ሂደቱን እናያለን፡፡ ምክንያቱም የግጭት ፍፃሜው ግድያ ስለሆነ፡፡ ከዚህ በተጨማሪ የተወሰኑትን የግጭት አይነቶች ሂደት ባጭሩ እንመለከታለን፡፡

መረጃ አቀባዮቼን የቅድመ እርቅ ሂደቶችን በጠየኳቸው መሰረት ሂደቱን እንደሚከተለው ገልጸውልኛል፡፡ አንድ ግድያ ከመከሰቱ በፊት ገዳይ የተለያዩ ተግባራትን ይፈጽማል፡፡ ገዳዩ እንኳ ገሎ ሊገድል ሲያስብ እና ስራ ሲፈታ ጎፈሬውን (ጸጉሩን) ማበጠር ይጀምራል፡፡ ይጎባለላል፡፡ ወደ ዝርፊያ ይገባል፡፡ በድንገት ጠብ ሳይሆን ዝም ብሎ ለመግደል ይነሳል፡፡ ገንዘብ አስገድዶ መቀበል ይጀምራል፡፡ አንድ ቀበሌ ገሎ ሌላው ቀበሌ ይቀመጣል፡፡ ተንጎማሎ ተንጎማሎ መቼም "ሰው ከሸፈተ እህል ከተፈተፈተ ጊዜ የለውም" እንደሚባለው ሌሎች ይገሉታል፡፡ ወደ ሌላ መበቃቀል እንዳይገቡ ሽማግሌዎች ወደ እርቅ ለመግባት ጥረት ያደርጋሉ፡፡

የአገር ሽማግሌ እና ሸሆች ዝም አይሉም፡፡ ገዳይ ገሎ ጋራ ለጋራ የሚያገር ከሆነ ጣልቃ ይገባሉ፡፡ ይህ ሰው እንዴት ነው ነገሩ? ለናንተስ ጥሩ ነው ወይ? ወይ ይራቅ ወይ ይታረቅ ይላሉ ሽማግሌዎች፡፡ የሚርቅ ከሆነ ይራቅ ካልራቀ እናንተ (አፈር ያረጫችሁት) ታረቁ እያሉ ግፊት ያደርጋሉ፡፡ በዚህ ጊዜ ስራ የሚፈቱት የሟች ወገኖች ናቸው፡፡ የገዳይ ወገኖች ስራቸውን ይሰራሉ፡፡ ገዳዩን መከታ በማድረግ፡፡ "ጥላ የያዘ ሰው ፀሐይ አይፈራም" እንዲሉ፡፡

በዚህ ሁኔታ ለሽማግሌ አልገዛ ያለው የገዳይ ቤተሰብ በመሣሉ ሸህ አማካይነት ለእርቅ እንዲቀርብ ይደረጋል፡፡ አፈር ያልረጨት ቤተሰቦች ታርቀው ወደ ስራቸው እንዲገቡ፡፡ ሽፍታችሁን አቅርቡ ብለው በካዳማቸው በኩል የቃል ጥሪ ያቀርባሉ፡፡ የማያቀርቡ ከሆነ ለገዳዩ ቤተሰቦች መጥሪያ ይሰጣቸዋል፡፡ መጥሪያውም ሙስበሃ ወይም ምኙራጥ ነው፡፡ ይህ የሚሆነው ከሁለቱም ወገኖች ለመቅረብ በተለያየ ምክንያት ፈቃደኛ ሳልሆኑት ነው፡፡ እቃው (መጥሪያው) የደረሳቸው የገዳይም ሆነ የሟች ቤተሰቦች እቃውን ሽቁጥቁጥ (ተጨንቀው) ብለው ከጀባታ ጋር ይመልሳሉ፡፡ በዚህም ለእርቅ ፈቃደኛ መሆናቸውን ያሳውቃሉ፡፡

ጀባታውም ቁርስ ነገር ወይም ገንዘብ ሊሆን ይችላል፡፡ በአብዛኛው ለእርቅ መቅረብ ፈቃደኛ የማይሆኑት የሟች ቤተሰቦች ናቸው፡፡ እነሱም አርባው፣ ስድስት ወሩ፣ ዓመቱ ሳይወጣ እያሉ ላለመታረቅ ጥረት ያደርጋሉ፡፡

እቦታው ከቀረቡ በኋላ እሳቸው አትታረቁም ወይ ይላሉ፡፡ እነሱም እንታረቃለን ሲሉ ሽማግሌ ምረጡ ይላሉ፡፡ የሁለቱም ወገን ሽማግሌ ይመረጣል፡፡ በምርጫውም እሳቸው (የቦታው ሽህ) የሚያውቋቸው ስላሉ ያማርጧቸዋል፡፡ ይህ ሁኔታ በአሁኑ ጊዜ የተለወጠ ሁኔታ መኖሩን ከዚህ በፊት አይተናል፡፡ የአሁኑ ሁኔታ ለሽሆቹ መንግስት ምቹ ሁኔታ እንደፈጠረላቸው የመረጃ ምንጮች ገልጸውልኛል፡፡[17]

የተመረጡ ሽማግሌዎች እቤታቸው ሄደው በሽሁ ፊት በግራና በቀኝ ይቀመጣሉ፡፡ ሽማግሌዎቹም በእርቁ ዙሪያ ይወያያሉ፡፡ በአንድ ቀን ወይም በአንድ ውይይት እርቁ ላይፈፀም ይችላል፡፡ ቢያንስ የሁለት ሶስት ጊዜ ውይይት ሊወስድ ይችላል፡፡ በአንድ ቀን የሚፈጸመው ግድያው ቀላል ወይም የድንገት ጠብ ሲሆን ነው እንጂ፣ በቂም በቀል እና የግዳይ ግዳይ ከሆነ እርቁ በአንድ ጊዜ አይሳካም፡፡ በእርቁ እለት የገዳይ ወገኖች ገዳይን እንዲያቀርቡ ቃል ይገባሉ፡፡ ምክንያቱም ገዳይ ሸሽቶ ወይም ጠፍቶ ሊሆን ይችላል፡፡ መጀመሪያ በውይይቱ እሱ እንዲቀርብ ቃል የማስገባት ስራ ይሰራል፡፡

በጥሪው ሁኔታ ላይ ለውጥ አለ፡፡ በኃይለሥላሴ ጊዜ የገዳይ ወገኖች ነበሩ ቅድሚያ የሚጠሩት፡፡ ይህም በጊዜው ከነበረው ማኅበራዊ ሁኔታ አንጻር ነው፡፡ የገዳይ ወገኖች ሸሽተው እቦታው ይገኛሉ፡፡ ከገዳይ ወገኖችም ከሟች ወገኖችም ዋና ዋናዎቹ ይቀርባሉ፡፡ እነዚህም አባት፣ ወንድም፣ የአባት ወንድሞች ይጠሩና እነዚህን አፈር ያልረጩት ጋር ታረቁልን እነዚህ ምንም ላይ የሌሉትን ታረቁልን ብለው ይጠይቃሉ፡፡ የግድያው ሁኔታ በጣም አሰቃቂና አሳዛኝ ከሆነ ሽሆቹ ወደ ሟች ቤተሰብ መኖሪያ ቤት ካዳማቸውን እና የአገር ሽማግሌዎችን ሰብስበው ይሄዳሉ፡፡ እቦታው ላይ ዳስ አሰርተው ሁለቱንም እስታርቀው የመመለስ ሁኔታም እንዳለ የመረጃ አቀባዩ አቶ አማከለው አየለ ግንቦት 10፣ 2003 ገልጸውልኛል፡፡

የቅድመ እርቅ ጥረት የተለያየ የሚሆንበት ሁኔታ አለ፡፡ ገዳይ በይፋ ሲታወቅና ሳይታወቅ የሚደረጉት ጥረቶች የተለያዩ ናቸው፡፡ ገዳዩ ቀድሞ ከታወቀና ካመነ እርቁ

---

[17] አቶ ሙሳ አሊ (ሚያዚያ 18/2003 ዓ.ም)፣ አቶ አሰን አባተ (ሚያዚያ 25/2003 ዓ.ም)፣ አቶ ያሲን ፈለቀ (ሚያዚያ 25/2003 ዓ.ም)

ይቀላል። ነገር ግን ገዳይ ገሎ ካልታወቀና ከአካባቢው ከተሰወረ የሚደረገው ጥረት አስቸጋሪ ነው። ገዳዩ በተለያየ ምክንያት ተጠርጥሮ የቀረበ እና የሟች ቤተሰቦች በጥርጣሬ የሚያዩት ከሆነ መግደሉ የሚረጋገጠው እቦታው ቀርቦ በሚገባው በሌ ነው። ሆኖም ግን የሞተም ሞተ የገደለም ገደለ ብለው ሽማግሌዎች ሁለቱን ቤተሰቦች ለማስታረቅ የሚያደርጉት ጥረት ወሳኝ ጉዳይ ነው። ምክንያቱም ቤተሰቦች ወደ ሌላ መዳገም (ብቀላ) እንዳይገቡ። ገዳይ በተለያየ ምክንያት ሊታወቅ ይችላል። በዚህ ጊዜ ሁለት እርቅ ይከናወናል። የመጀመሪያው አፈር ያልረጩት ሲሆኑ ሁለተኛው ገዳዩ ግለሰብ ነው።

አቶ አሰን አባተ ሚያዚያ 18፣2003 እንደገለጹልኝ አንድ ገዳይ በድንገት ሰው ከገደለና የሚያማክረው ወይም የሚሽመግለው በተለያየ ምክንያት ካልኖረ ለጊዜው ተሰውሮ ጨለማን ተገን አድርጎ፣ ተሽሎክሉኮ እቦታው በመገኘት እርቅ ይጠይቃል። በጀ ድንገት ነብስ ጠፋብኝ አስታርቁኝ ብሎ እሳቸው ዘንድ ይወድቃል። እሳቸውም የሟች ቤተሰብን አስጠርተው ወደ እርቅ ያመጧቸዋል።

የመሣል ጌታ ድንገት ነብስ ለጠፋበትና ለሽምግልና የሚያማክረው ዘመድ ከሌለው በቀጥታ ከሳቸው ዘንድ ነው የሚወድቀው። እሳቸውም ሀሳቡን እና ጭንቀቱን ተረድተው ወደ እርቅ ያመጡታል። ጉማም አካክሰው መደበኛ ህይወቱን እንዲቀጥል ያደርጋሉ። ስለዚህ የዚህ ሀሳብ ተመሳሳይነት መኖር የተለያዩ ድርጊቶች የብሉይ ጽንሰ ሀሳብ መሰረት እንዳላቸው እንረዳለን። ከዚህ በተጨማሪም የተለያዩ እምነቶች መሰረታዊ አንድነት ያላቸው መሆኑን ያንፀባርቃል።

በአጠቃላይ በቅድመ እርቅ ጊዜ የተለያዩ ተግባራት ይከናወናሉ። የተግባራቱም ዋና ዓላማ ባላጋራዎቹን ወደ እርቅ እንዲመጡ እና ዳግመኛ እንዳይዳገሙ ነው። እንደ ግጭቶቹ ደረጃ እና እንደ ጠበኞቹ ሁኔታ የተለያዩ የቅድመ እርቅ ሂደትና የተወሰኑ ለውጦች መኖራቸውን አይተናል። በመቀጠል ቅድመ እርቅ (ሽምግልና) ከተከናወነ በኋላ በእርቁ ዕለት የሚተገበሩት እና የሚባሉትን ጉዳዮች እንመለከታለን።

4.1.1.2 የእርቁ እለት

በእርቁ ዕለት የተለያዩ ተግባራት ይከናወናሉ። የእርቁን አጠቃላይ አውድ ወይም መቼት በቦታው በመገኘት በተፈጥሮአዊ እና በቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼት አማካይነት መረጃው ተሰብስቧል። እናም የእርቁ እለት በቦታው ተገኝቼ እንዳስተዋልኩት የተለያዩ

ድርጊቶችን ለመገንዘብ ችያለሁ። Ben-Amos “The meaning of a text is its meaning in context” በማለት የአውድን አስፈላጊነት እና ቴክስትን ለመረዳት የሚሰጠውን ጠቀሜታ ገልጸዋል(210)። ለዚህም ምክንያቱ አውድ በራሱ ቴክስት ስለሆነ በቦታው ተገኝቶ ምልከታ ማድረግ አስፈላጊ በመሆኑ ነው። በተጨማሪም የድርጊቶቹን ትክክለኛ ትርጓሜ ለማግኘትም አውድ የራሱ የሆነ ፋይዳ አለው። ለዚህም ነው “A valid interpretation is an interpretation of text in context” በማለት Ben-Amos የገለጹት(211)። እናም ይህንን የእርቅ ሁኔታ አጠቃላይ ድርጊት እና ሁኔታ እንደሚከተለው እናያለን።

በእርቁ እለት በመጀመሪያ የአገር ሽማግሌዎች ቀድመው ይገኛሉ። የበዳይ ወገኖችም እንደዚሁ ቀድመው ይገኛሉ። የተበዳይ ወገኖችም በሽሆቹ ታጅበው ወደ እርቁ ቦታ ይቀርባሉ። በዕለቱ ታጣቂ ፖሊስም ይገኛል። ብዙ ጊዜ እርቁ ከቦታው ከአጥር ውጪ ሜዳ ላይ እና ዛፍ ስር ላይ ነው የሚከናወነው። ከዛፍ ስርም ምንጣፍ (መጅሊስ) ወይም ቅጠል ተጎዝጉዞ ሽማግሌዎቹ ቦታ ቦታቸውን ይዘው እርቁ ይጀመራል። ሽማግሌዎቹ ለተሸማጋዮቹ ምቹ እንዲሆን ክብ በመስራት ይቀመጣሉ። ሁለቱ ባላጋራዎች ከሽማግሌዎቹ በግራና በቀኝ ራቅ ብለው ይቀመጣሉ። እርቀታቸውም ቢያንስ የመቶ ሜትር ያህል ነው። በዳይ በግራ ሲቀመጥ ተበዳይ ደግሞ በቀኝ ይቀመጣል። ይህም በዳይ ጥፋተኛ መሆኑን እና ተበዳይ ደግሞ ከበደል የፀዳ እና መልካምነቱን ያንፀባርቃል።

እርቁም በሽሁ ንግግር መጀመሩ ይበሰራል። እሳቸውም ስለእለቱ የእርቅ ወይም የሽምግልና ሁኔታ ለሽማግሌዎች ይገልፃሉ። እንግዲህ እነዚህ ሰዎች በእለታዊ ጠብ በደረሰባቸው ግጭት የሞተ ሞተ ገዳዩም ማረሚያ ቤት በህግ ተይዟል። አሁን እነዚህ አፈር ያልረጩት ወገኖችን አስታርቋቸው። በሰላም ኑሮአቸውን እንዲመሩ አድርጓቸው እኛም በዱዓ እንረዳችኋለን ይላሉ። ከዚያም ውይይቱ በሰብሳቢው ንግግር ይጀመራል። እኛም እነዚህ አፈር ያልረጩትን እናስታርቃለን እናንተም መጨረሻ ላይ በሌውን ትሰጡናላችሁ ይላሉ። ሽሆቹም ዋና አላማችን ደም እንዲደርቅ ነው ብለው ወደ ቤት ይገባሉ። ታራቂዎች በእርቁ ቦታ ላይ ጫማቸውን አውልቀው ነው የሚቀመጡት። ይህም ለቦታውና ለእርቁ ሥርዓት ያላቸውን ክብር ያሳያል። በዚህ ጉዳይ Dejen “Rituals have the power of reinforcing collective sentiment and form group cohesion” በማለት ሥርዓታዊ እርቅ ቡድናዊ ስሜት እንዲፈጠር የማድረግ ኃይል እንዳላቸው ጽፈዋል(13)።

ሰብሳቢው ለምድብተኛ ፖሊሱ በመጀመሪያ የተበዳይ ወገንን እንዲያቀርብ ይጠይቃሉ፡፡ እሱም ይዟቸው ይቀርባል፡፡ ምድብተኛ ፖሊሱ በዕለቱ መደበኛ የሆነውን ትጥቅና የደንብ ልብስ ለብሶ ነው የሚገኘው፡፡ አሽማጋዮቹም ጋቢ፣ ሽርጥ፣ ኮፊታ (የኃይማኖት)፣ ጀለቢያ እና ጥምጣም ለብሰው ነው ለዕርቅ የሚቀመጡት፡፡ የተበዳዩ ወገኖች ከመቀመጣቸው በፊት የያዙትን ጠበንጃ ለሽማግሌ ይሰጣሉ፡፡ መሳሪያ መያዛቸውም የሟች ቤተሰብ በቀል ለመፈጸም ሀሳብ እንዳላቸው ይጠቁማል፡፡ በእርቁ ዕለት የተበዳይ ወገን ቢያንስ ሦስት እና ከዚያ በላይ ሊገኙ ይችላሉ፡፡ ወደ ውይይት ከመግባታቸው በፊት ሽማግሌዎቹ ለሟች ወገኖች ሰላምታ ያቀርባሉ፡፡ አንደኛው ሽማግሌ እንኳን ለዚህ አበቃን ብለው ንግግር ይጀምራሉ፡፡ ከዚያም ሁላችንም ለሞት የተፈጠርን መሆናችንን መጀመሪያ ግንዛቤ ካደረግን በኋላ ነው፡፡ ሽማግሌ የሚለንን መስማት የምንችለው ብለው ንግግር ያደርጋሉ፡፡ ማን ገደለም ማን ገደለ ሁላችንም ሟች ነን፡፡ ሟችና ገዳይ ጌታ ባዘዘው ምክንያት ቢገልም ቢሞትም እኛ ቋሚዎች ደግሞ የራሳችን ግንዛቤ መውሰድ አለብን ይላሉ፡፡

መበቃቀል ሆሳ ባህል ነው፡፡ እናንተ አንድ ሰው ሞተባችሁ የገዳይ ወገን ደግሞ ይኸው ቤታቸው ከተዘጋ ወር ሆኖታል፡፡ ከብታቸው ሰብሳቢ የለው፡፡ ልጆቻቸው እንደ ልብ ትምህርት ቤት መሄድ ቸግሯቸዋል፡፡ በዋይታና በስጋት ተሸማቆ መኖር ነገስ የኛ ቢሆን ነው! እናንተ ማለት ያለባችሁ፡፡ ይሄ ዛሬ በነሱ ላይ የመጣ፣ ነገስ በኛ ላይ ቢመጣ ብላችሁ እሰቡ እያሉ ያሳምናሉ፡፡፡ ለተጎጂዎቹ ነግ በኔ በሉ እያሉ ወደ እርቁ እንዲገቡ ያደርጋሉ፡፡ ሁሉን ነገር ይቅር ብላችሁ የቀድሞ ኑሮችሁን እንድትቀጥሉ ነው የኛ ምኞት ብለው አንዱ ሽማግሌ የራሳቸውን ሃሳብ ከገለጹ በኋላ ሌላኛው ሽማግሌ ደግሞ ሃሳብ ለመስጠት ይቀጥላሉ፡፡

መቼም ሰው እንዳይሞት የለም እንዳይጣላ የለም፡፡ "ሞት አለ ተብሎ ሳይተኛ አይታደርም" እንዲሉ አሁን አንድ ወንድማችንን አጥተናል፡፡ ሁለተኛ እንዳናጣ እነዚህን ወገኖች ተሸማቀው፣ ቤታቸውን ዘግተው ነው ያሉት፡፡ ስለዚህ ወደ ልማታቸው እንዲገቡልን ታረቁልን እያሉ ይናገራሉ፡፡ በተለይ የበዳይን ችግር በመግለጽ፡፡ እንዲሁም ሌላኛው ሽማግሌ ከዚህ በፊት ሆነ ድሮ የማን ቤት በአንባጎሮ ሲቃና አያችሁ፣ የማን ቤት ጥሩ ሲሆን አያችሁ እያሉ ያላቸውን ሃሳብ ያቀርባሉ፡፡ ሽማግሌዎች የየራሳቸውን ሃሳብ ሰንዝረው ከጨረሱ በኋላ የተበዳይ ወገን ሃሳብ እንዲሰጡ ያደርጋሉ፡፡

የተጎጂ ወገን ሁላችንም ለሞት ነው የተፈጠርነው ብለው መናገር ይጀምራሉ፡፡ ግን አሟሟታችን በውኃ፣ በገደል ወይም በተለያየ ምክንያት ቢሆን ጥሩ ነበር፡፡ ግን እዚህ አብረን

እየኖርን፣ እየተዋወቅን በሰው እጅ መጥፋቱ ነው የሚያስቆጨን እያሉ ሃሳባቸውን ይሠጣሉ። ሌላውም የሟች ወገን በደሉን ለሽማግሌ አቅርቦ መወጣት ሲገባው ወንድማችንን የግፍ ግድያ ገደለው እያለ ብሶቱን ይገልፃል። እንዲሁም ቢገለውም እኛ ወደ ከስባችን ነው የገባነው። አፈር የረጨ የለም። መሳሪያም አንስቶ ለግድያ ወደ ጫካ የገባም የለም። እና እርቁ ለምን አስፈለገ? ብሎ ለሽማግሌዎቹ ጥያቄ ያቀርባል።

ከዚያም ሽማግሌዎቹ ምላሽ መስጠት ይቀጥላሉ። ከሽማግሌዎቹም አንዱ የጠቡ መነሻ ድንገተኛ እንደሆነ ይገልፃሉ። ቂም በቀል ቢሆን ሽማግሌ ዝም አይልም ነበር እያሉ ምላሽ ይሠጣሉ። እንደሌሎቹ ሽማግሌዎች የቂም በቀልን አላስፈላጊነት በመግለጽ እና ከዚህ በፊት በቂም በቀል የተሳተፉ ምን ሲጠቀሙ አያችሁ? እያሉ የማሳመን ስራ ይሰራሉ። የተበዳይ ቤተሰቦች ከስንት ጥረት በኋላ እናንተን ማክበርና ወይም የናንተን ሀሳብ ማክበር ማለት የኛን ደም ይበቀላል ብለው መስማማታቸውን ያሳውቃሉ። እዚህ ላይ አንድ ነገር መገንዘብ ይቻላል። ይህም የሽማግሌ እና የረከቦት ሐሳብ ማክበር የኛን ደም ይበቀላል ወይም ያደርቃል የሚለው እሳቤ ምን ያህል ማሳመን እንደሚችል እና ተረኮች ወይም ስነቃሎች ለእርቅ ሂደት የራሳቸው ፋይዳ እንዳላቸው መረዳት ይቻላል።

በመጨረሻም መስማማታቸውን አመስግነው የገዳይ ወገኖች ይቀርባሉ። እነሱንም በምስጋና ተቀብለው የሟች ወገኖችን እንዳስማሟቸው ይገልፃሉ። የገዳይ ወገኖችም እናንተ እንግዲህ የኛ ቤት ነው የተዘጋው ትላላችሁ እኛም ላለፉት ቀናት በናንተ ጉዳይ ስንወያይ እንደነበረ ታውቃላችሁ። እኛም ለእናንተ የደም ማድረቅ ስራ በመስራታችን ትልቅ አጅር አለው። ወደ ልማት እንድትመለሱ በማድጋችን ትልቅ ክብር ይሰማናል ብለው ይገልፃሉ። እዚህ ላይ መረዳት እንደሚቻለው ማስታረቅ ትልቅ ምንዳ መሆኑን ነው። ስለዚህም የባህላዊው የፍትህ ሥርዓት በማስታረቅ (በማስማማት) ማኅበራዊ እሴት ላይ የተመሰረተ ነው።

በዚህ ጉዳይ ሸህ አብዱቃድር ሚያዚያ 21፣2003 "ሰውና ሰውን ሁለት ቀን ሄዳችሁ አስታርቁ ይላል መጽሐፉ። ምንዳ አለው" በማለት ገልጸውልኛል። ይህ ሀሳብ በቅዱስ ቁርኣን በምዕራፍ 49 ከአንቀጽ 9-10 ላይ እንደሚከተለው ተገልጿል።

> ከምእመናንም የኾኑ ሁለት ጭፍሮች ቢጋደሉ በመካከላቸው አስታርቁ፤ ከሁለቱ አንደኛይቱም በሌላይቱ ላይ ወሰን ብታልፍ ያችን ወሰን የምታልፈውን ወደ አላህ ትእዛዝ እስከምትመለስ ድረስ ተጋደሉ፤ ብትመለስም በመካከላቸው በትክክል አስታራቁ በነገሩ ሁሉ አስተካክሉም፤ አላህ አስተካካዮችን ይወዳልና። ምእመናኖች

ወንድማማቾች ናቸው፤ በሁለቱ ወንድሞቻችሁም መካከል አስታርቁ፤ ይታዘንላችሁም ዘንድ አላህን ፍሩ፡፡

በዚህም ባህላዊ ተቋሙ ኃይማኖታዊ ጉዳዮችም እንደሚመሩት መረዳት ይቻላል፡፡

በመቀጠል የገዳይ ወገኖች ቀርበው ሃሳባቸውን ይሰጣሉ፡፡ ለሁለተኛ ጊዜም የሟች ወገኖች ቀርበው መስማማታቸውን እና መተማመናቸውን አሳውቀዋቸው ይመለሳሉ፡፡ በመጨረሻም ሽምግልናውን መጨረሳቸውን ለሁለቱም ወገኖች በየተራ እየጠሩ ያሳውቃሉ፡፡ በመቀጠል የእርቁን ሰነድ ይጽፋሉ፡፡ በእርቁ ሰነድ ላይም የሽማግሌዎቹ ስም ዝርዝር እና ፊርማ፣ የእርቁ ቀን፣ የግጭቱ አይነት እና ምክንያት፣ የእርቁ ዓላማ፣ የገዳይና የሟች ቤተሰቦች ስም እና ፊርማ (በዕርቁ እለት የተገኙ ዋና ዋና ቤተሰቦች) ይሰፍራል፡፡ ከዚህ በተጨማሪም የሽማግሌዎቹ እና የባለጋራዎቹ የመኖሪያ አድራሻም ይገለፃል፡፡

እርቁን ላፈረሰም ገደብ ይቀመጣል፡፡ ገደቦቹም የገንዘብ፣ ገንዘቡ የሚከፈልበት ቀነ ገደብ እና ገዳይ የሚቀመጥበት ቦታ ናቸው፡፡ ገዳዩ የገደለበትን ቀበሌ ለቆ በሌላ ቀበሌ እንዲኖር፣ ቅሬም ካለው ቅሬውን ለቆ ወደ ሌላ ቅሬ እንዲገባ፣ ወንዝ ካለ ከወንዙ ወዲያ ወይም ወዲህ እንዲኖር የማድግ ሁኔታ አለ፡፡ በእርሻ ቦታ ላይ ከጠበኛው ጋር የሚገናኝ ከሆነ እርሻውን እንዲያከራይ ወይም እንዲለውጥ ይደረጋል፡፡ በቀበሌ የተለያዩ ከሆነ ግን ገዳዩ ብቻ በነሱ (በተበዳይ) ቀበሌ እንዳይገኝ ገደብ ይጥሉበታል፡፡ መኖሪያ ቦታውም የጊዜ ገደብ አለው፡፡

የሚቀርበው የገንዘብ መጠን እንደ ግጭቱ አይነት እና ደረጃ ይለያያል፡፡ ገደቡንም ያፈረሰ የተወሰነውን ውሳኔ ከፍሎ እርቁ የጸና ይሆናል፡፡ የተበዳይ ወገኖችም እረከቦት እና ሽማግሌ ባስታረቀን መሰረት ወደን ተዋደን ሽማግሌ የወሰነውን ለመቀበል ተስማምተናል ብለው ፊርማቸውን ያኖራሉ፡፡ ይህም የእርቅ ሰነድ ስለመታረቃቸው ለማሳወቅ ለወረዳው ጸጥታና ፍትህ ጽ/ቤት አንድ ኮፒ ይሰጣል (ሸህ አብዱቃድር ሰይድ ቃለ መጠይቅ ግንቦት 10፣2003)፡፡ በቅንብር የተዘጋጀውን የዕርቅ ሰነድ በአባሪ አራት ላይ መመልከት ይቻላል፡፡

እርቁ ከተፃፈና ከጸደቀ በኂላ በእርቁ ተሳታፊዎች ፊት ይነበባል፡፡ ይህም በሚሆንበት ጊዜ የመሣሉ ሸህ እና ካዳሚዎች እንዲቀርቡ ይደረጋል፡፡ በሳቸው ፊት ሽማግሌዎች ካነበቡ በኂላ ሸሆቹ መስማማታቸውን ይጠይቃሉ፡፡ ቅሬታ ካላቸው ወደ መሀላው ከመግባታቸውን በፊት ተናገሩ ይላሉ፡፡ ምንም ቅሬታ ከሌላቸው በቀጥታ ወደ በሌው ይገባሉ፡፡ ወደ በሌው ከመግባታቸው በፊት አድሩስ ይጨሳል፡፡ መጨሱም በእርቁ ላይ የካደ ያፈረሰ እንደ ጭሱ ብን

ያድርገኝ፣ በኔ ላይ አንዳች ተዓምር ይውረድ የሚል እሳቤ አለው። እናም ጭሱ ጠበኞቹ ዳግመኛ ወደ ጠብ እንዳይገቡ አንዱ የመቆጣጠሪያ እና ስነ ልቦናዊ ጫና መፍጠሪያ ስልት ነው።

ከሽማግሌዎቹ አንዱ ከሽሁ ጎን በመቆም ሙስበሃ የማስጨበጥ ሥርዓቱን ይመራል። በሌውንም “ሽማግሌ ደክሞ ወርዶ ወጥቶ አስታርቋችኋል። ይህንን እርቅ ያፈረሰ፣ ይህን እርቅ ያፈረሰ፣ ይህን እርቅ ያፈረሰ ይህ እረከቦት ያጥፋኝ በሉ።” በማለት ሙስበሃ ወይም ምኾራጥ እንዲጨብጡ ይደረጋል። ‘ይህን እርቅ ያፈረሰ’ የሚለውን ሐረግ ሦስት ጊዜ ነው የሚሉት። ይህም ለበሌው አጽንኦት መስጠታቸው መሆኑን ሽህ አሊ ግንቦት 3፣2003 ገልጸውልኛል። መሀላውን በመጀመሪያ በማቅረብ ይህን እርቅ ያፈረሰ ይህ እረከቦት ያጥፋን በሉ ብለው በእርቁ ሰነድ ላይ ስማቸው የሰፈረ ሙስበሃውን ይጨብጣሉ። ቀጥለው የተጎጂ ቤተሰቦች “ሽማግሌ ባስታረቀን ወደን ተስማምተን ታርቀናል ቃላችን ካፈረስን ይህ እረከቦት ያጥፋኝ” ይላሉ። እነሱም በቅደም ተከተል ነው መሀላውን የሚጨብጡት። ይህን ካሉ በኋላ ሌላ ሁለተኛ መሀላ ያስፈጽሟቸዋል። “ከዛሬ ጀምረን ከዝምድና በቀር ምንም ምንም ላንሰራ እረከቦቱ ያጥፋን” በሉ ብለው በሌ ያስገቧቸዋል። ይህም ድርጊት እንደ መጀመሪያው በተመሳሳይ ሁኔታ ነው የሚፈጸመው። ሁለት ጊዜ መሀላ እንዲገቡ መደረጉ እርቁ የጸና እንዲሆን ከሚል እሳቤ የመነጨ ነው። የሙስበሃው ቁጥር ዘጠና ዘጠኝ ሲሆን፣ የሚሰራውም አጉዶ ከሚባል የዛፍ ፍሬ ነው። ባላጋራዎች የሚጨብጡት ሁለት ሙስበሃ ሲሆን ቁጥሩም ሁለቱን ጠበኞች ይወክላል።

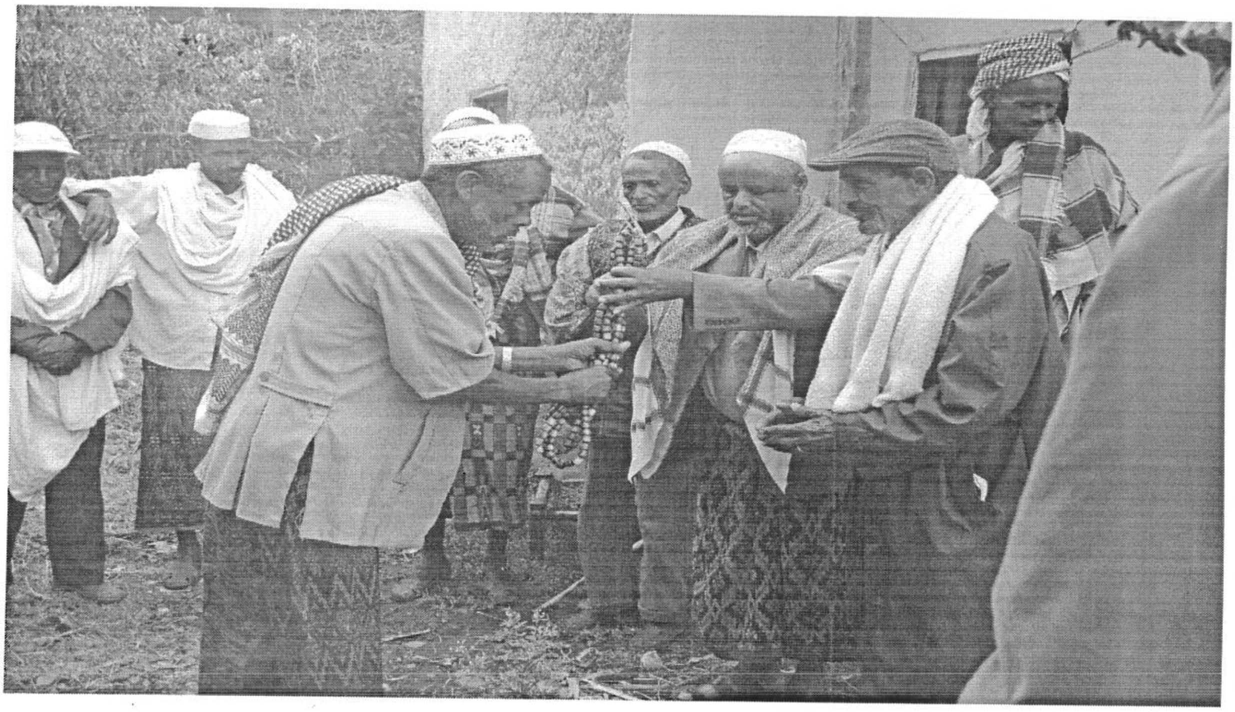

ፎቶ 4፤ ባላጋራዎች በሌ ሲጨብጡ (ግንቦት 10፣2003 ዓ.ም)

በሌው በዚህ ሁኔታ ካለቀ በኋላ ሁለቱንም ወገኖች ያዘያይራሉ፤ ያጨባብጣሉ። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ባላጋራዎቹ መነጋገር ይጀምራሉ። "እንዴት ናችሁ"፣ "ደህና ናችሁ ወይ" በማለት የዚያኑ እለት መነጋገር ይጀምራሉ። የመሀላው ሥርዓት ካለቀ በኋላ ሁሉም በመቀመጥ ወደ ዱዓ እና ምርቃት ይገባሉ። የሚመርቁትም ባለረከቦቱ ናቸው። አንዳንድ ጊዜ የቦታው ካዳሚ የሚመርቁበትም አጋጣሚ አለ። ምርቃቱም ይኸን ይመስላል።

መርሃባ አላህ ይበለን
ነቢ መጀን
የመርሃባ ቀን አላህ ያድርገው
ነቢ መጀን
መሣልይ መጀን
ሠላሞች መጀን
ሸሪፍ መጀን
እርቁን እርቅ አላህ ያድርገው
ማርና ወተት አላህ ያደርገው
ጭቃና ጨፊቅ አላህ ያርጋችሁ
አላህ ያዋዳችሁ
አላህ ያዛምዳችሁ
አላሁን መሶሌ።

ብለው ይመርቃሉ። በዚህም ጊዜ የእርቁ ታዳሚዎች አሚን ይላሉ። ይህን አውድ እቦታው ተገኝቼ ስለተሳተፍኩ እኔም አሚን እያልኩ የዱዓው ተሳታፊ ነበርኩ። ዱዓው ካለቀ በኋላ ፋቲሃ ይደረጋል። ፋቲሃው በግጭቱ ምክንያት ለሞተው ግለሰብ ነው። የመረጃ አቀባዮቼ እንደገለጹልኝ ለሟቹ ሃጢያቱን ይቅር ይበለው አላህ ለጀነት ያድርገው የሚል ፍቺ አለው። በፋቲሃው ጊዜ የሚባለው በቅዱስ ቁርኣን ካሉት 114 ምዕራፎች ሦስቱ ናቸው። ከሦስቱም ውስጥ የመጀመሪያው ምዕራፍ ሱረቱ-አል-ፋቲሐ (የመክፈቻይቱ፡ ምዕራፍ) አንደኛው ነው። ከዚህ በኋላ ባለጋራዎቹ የሸሆቹ እና የሽማግሌዎቹን እጅ ይጨብጣሉ።

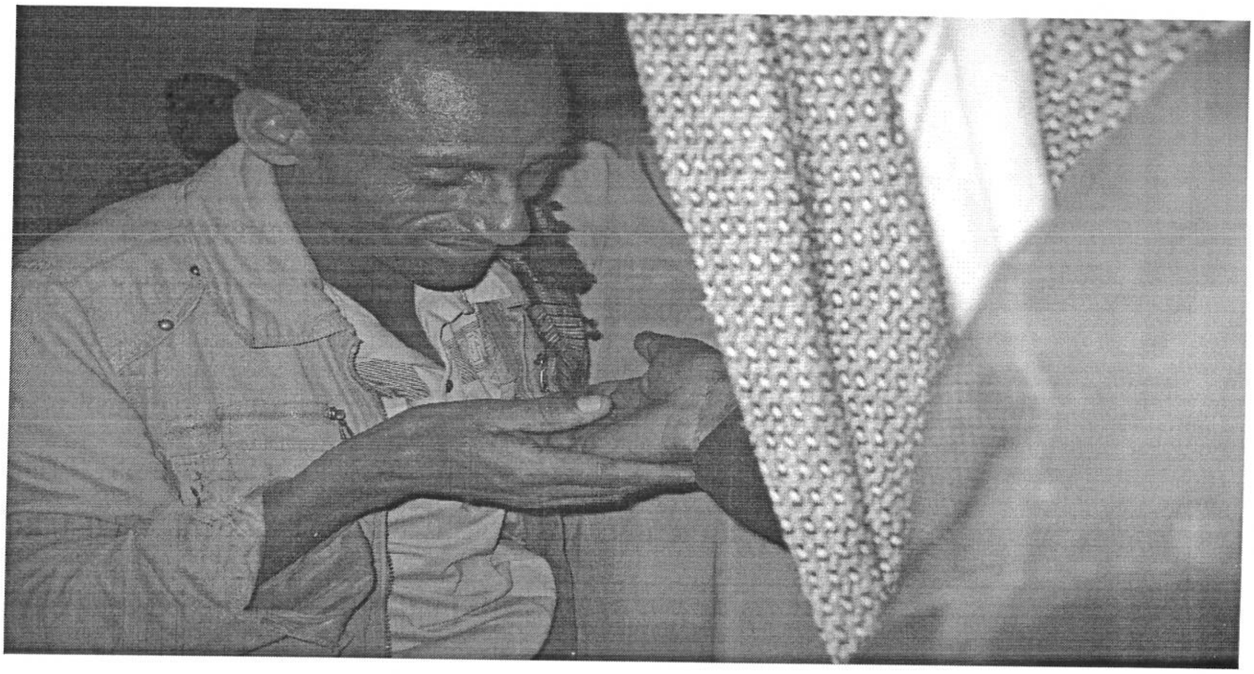

ፎቶ 5፤ ባላጋራዎች ሲጨባበጡ (ሚያዚያ 19፣2003 ዓ.ም)

ይህ ሁኔታ ከተከናወነ በኋላ ወደ ዳቦ ቆረሳ ወይም ቀይ ኮርማ ካለ ወደ እርድ ይኬዳል። የኮርማው ጉዳይ በጠበኞቹ ፍላጎት የሚቀርብ ነው። ስለእርዱ አቶ አማከለው አየለ ግንቦት 3፣2003 "መታረዱ ሰዎችን ለማባላት ነው። ግዴታ አይደለም። የገዳይ ወገን ይታረድልኝ ብሎ ኮርማ ፍየል ይዞ ይመጣል። የገዳይ ወገን ደም ከፈሰሰ መሀላው ይይዘዋል የሚል እምነት አለው። የገዳይ ወገን የሟች ወገን ሲምልለት ያሳርዳል።" በማለት ስለ ኮርማው እርድ ገልጸዋል። ይህ በአብዛኛው የሚፈጸመው የግጭቱ ደረጃ የግዳይ ግዳይ ሲሆን ነው። በአብዛኛው የሚታረደው ፍየል አይነት ቀይ ነው። ይህንም ከደም ጋር የማመሳሰል ሁኔታ አለ።

በብዛት በእርቅ ዕለት ድፎ ዳቦ ነው የሚቀርበው፡፡ ከሁለቱ ወገን ድፎ ዳቦ ወይም ሰረባት ይቀርባል፡፡ ይህም በሸሁ ተቆራርሶ ይቀላቀላል፡፡ ከተቀላቀለ በኂላ ሁለቱን ጠበኞች ያጎርሳሉ፡፡ ከዚህ በፊት ከሁለቱ ወገን የቀረበው ዳቦ ተፈርፈሮ እንደ ቆሎ እየተዘገነ ይሰጥ ነበር በአሁኑ ጊዜ የተወሰነ ለውጥ አለ፡፡ ገዳዩ ማረሚያ ቤት ካልገባና በሸሁ ቤት ከሆነ ከተቀመጠበት ከጎዳ ወጥቶ በዚህ ጊዜ እና በመዘያየሩ ጊዜ ቀርቦ ይቃመሳል፡፡ ከተጎራረሱና ከተቃመሱ በኂላ ቡና ይቀርባል፡፡ በዚህ ጊዜ ሴቶች ቡና በማፍላት እና በማቀራረብ በእርቁ ተሳትፎ ያደርጋሉ፡፡ ቡናው ቀርቦ ከተጠጣ በኂላ ወደ ጫት ቂምሃ ያመራሉ፡፡ ጫቱንም የሚጀባው የገዳይ ቤተሰብ ነው፡፡ ለሱም ምርቃት ይደረግለታል፡፡ ከጫቱ ለሽማግሌዎች እና ለሁለቱ ጠበኞች ይታደላል፡፡ ዱዓ ይደረጋል፡፡ ከዚያም " ቂም ይዞ ዱዓ ..." እንዲሉ ሁለቱ ወገኖች በዱዓው እርቃቸውን ያፀናሉ፡፡ ይህ ሁሉ መደረጉ ምን ፋይዳ አለው? ብየ ሸህ አብዱቃድርን ሚያዚያ 22፣2003 በጠየኳቸው ጊዜ የሚከተለውን ምላሽ ሰጥተውኛል፡፡

> ይህ እማ ከፍተኛ ጥቅም አለው፡፡ ለምሳሌ የሞተበት በኩል ካልታረቀ በፍጹም እሱን ካገኘ እሱን ይገላል፡፡ እሱን ካላገኘ ዘመዱን ይገላል፡፡ ደም ለመወጣት ይጥራል፡፡ እናም ይህ ነገር መደረጉ ብቀላውን ለማስቀረት ነው፡፡ በተሸማጋዮቹም በኩል ሆነ በማኅበረሰቡ ዘንድ እዚህ ከታረቁ እና ከተማማሉ በኂላ እሱም ፈጽሞ ከእርቁ በኂላ ነፃ ነው፤ የሚሆነው፡፡ በመጥፎ ነገር አይመለከትም፤ የስነ ልቦና ጽዳት ያገኛል፡፡ ተበዳዩም አሁን እንዲህ ያደርገኛል ብሎ ፈጽሞ አይጠራጠርም፡፡ ሁለቱም ወገን በሰላም ይኖራሉ፡፡ ከታረቁም በኂላ በሰላም መኖር ነው ያለባቸው፡፡ ማሽሞር እንኳ አይቻልም፡፡

ስለዚህ በባህላዊ ተቋሙ ከዚህ በላይ የተደረጉት ድርጊቶች መፈጸማቸው በኅብረተሰቡ ዘንድ ላቅ ያለ ፋይዳ አላቸው፡፡ ጥለኞቹ የቀድሞ ማኅበራዊ ሕይወታቸው እንዲቀጥሉ በማስቻሉ ረገድ እና ዳግመኛ ወደ በቀል እንዳያገረሹ የራሱ ድርሻ አለው፡፡ ይህም ሀሳብ በምዕራፍ ሦስት የባህላዊ የግጭት መፍቻ ስልቶች ጠቀሜታ በሚል ስር ተገልጿል፡፡ በመጨረሻም የእርቅ ሂደቱ በዚህ መልኩ ከተጠናቀቀ እና ውሳኔ ከተሰጠ በኂላ በተለያዩ ምክንያት እርቁ ቢፈርስ እና ውሳኔው ቢሻር የተለያዩ ተግባራት በድኅረ እርቁ ሂደት ላይ ይፈጸማሉ፡፡

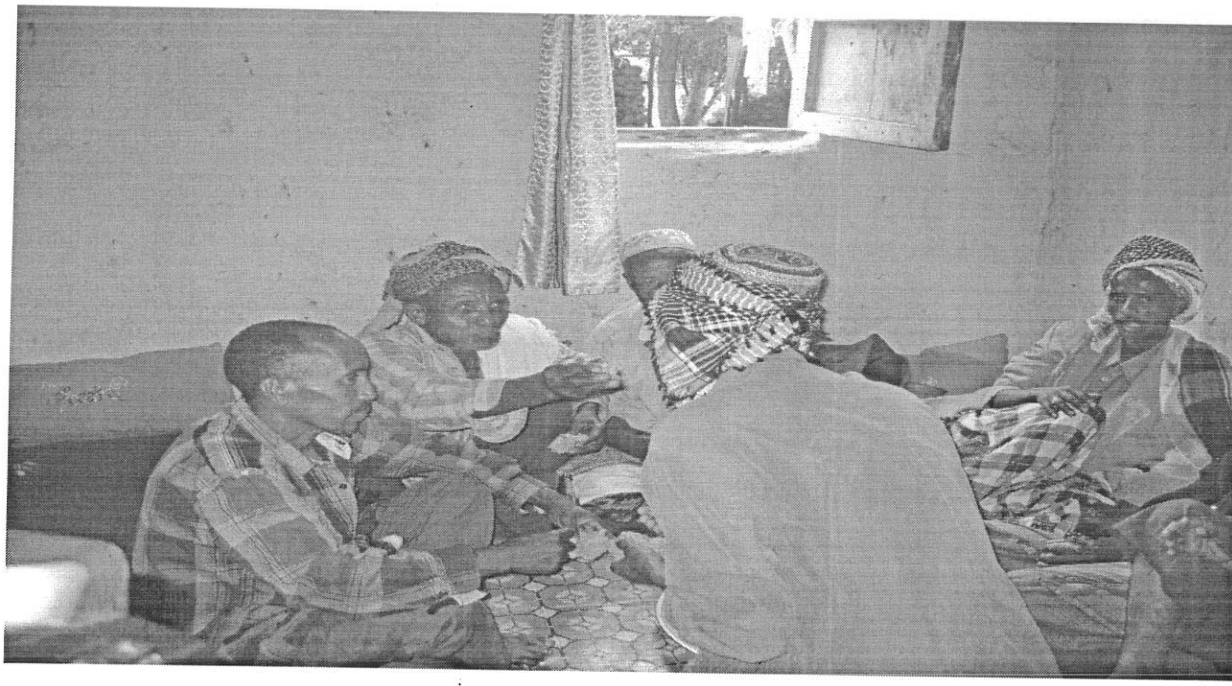

ፎቶ 6፤ባላጋራዎች ሲጎራረሱ (ግንቦት 3፣2003 ዓ.ም)

4.1.1.3 ድኅረ እርቅ

ባላጋራዎች በረከቦት እና በሽማግሌ ታርቀው እርቃቸው ይፀናል፡፡ ነገር ግን በተለያየ ምክንያት እርቁ ቢሻር ወይም ቢፈርስ የተለያዩ ተግባራት ይከናወናሉ፡፡ ከጠበኞቹ አንዱ ወይም ሁለቱ ውሳኔውን ቢያፈርሱ የአገር ሽማግሌዎች ወደ መሣሎች ያመጧቸዋል፡፡ ጠበኞቹም እርቁን ያፈረሱበትን ምክንያት ይጠየቃሉ፡፡ ጉዳያቸውን ካደመጡ በኋላ ይቅር እንዲባባሉና ውሳኔውን እንዲያከብሩ መክረው፤ ገስጸው ይልኳቸዋል፡፡ ከዚህ ምክር ውጭ ከሆኑ የራሳቸውን ውሳኔ ይሰጣሉ፡፡ ይህም እርቁን ያፈረሰው ግለሰብ ከቅሬ እንዲወጣ ያደርጋሉ፡፡ የቅሬ ሽማግሌዎችም የራሳቸውን ጥረት ካደረጉ በኋላ የማይመከር ከሆነ ከቅሬው ያገሉታል፡፡ እርቁን ካልተቀበለ እና ስለመታረቁ ከመሣሎች ዘንድ ደብዳቤ ካላመጣ ወደ ቅሬው መልሶ አይቀላቀልም፡፡ ይህም ግለሰብ በሱላይም ሆነ በቤተሰቦቹ ላይ ለሚደርስ የሞት አደጋ በክብር የሚስተናገደውን ቅሬውን ላለማጣት ሲል ወደ እርቁ እና ውሳኔውን ለማክበር ይገደዳል፡፡ እዚህ ላይ ቅሬዎች ለእርቅ ያላቸውን ፋይዳ ለመገንዘብ አያዳግትም፡፡

ኸረተወኝ ሲል፤ ሲወተው ይዘነጋል ሟች ይገሰግሳል” እንደሚባለው የሚፈጸም የግድያ አይነት ነው።

ለነዚህ የግድያ አይነ ደረጃዎች ተመሳሳይ የጉማ ውሳኔ አይወሰንባቸውም። ስለጉማ መክፈል በቅዱስ ቁር ፍ 2 አንቀጽ 178 ላይ እንደሚከተለው ሰፍሯል፤

> እናንተ ያመናችሁ ሆ ት ሰዎች ማመሳሰል በናንተ ላይ ተጻፈ፤ ነጻ በነጻ ባሪያም በባሪያ ሴትም ገደላሉ)፤ ለርሱም (ለገዳዩ) ከወንድሙ (ደም) ትንሽ ነገር ምሕረት የተደረገ (በመሐሪው ላይ ጉማውን) በመልካም መከታተል ወደርሱም (ወደ መሐ) በመልካም አኳኋን መክፈል አለባቸው፤ ይህ ከጌታቸው የኾነ ማቃለል ነው፤ ከዚህም በኋላ ሕግን የተላለፈ ሰው ለርሱ አሳማሚ ቅጣት አለው።

ለየግድያው ደረጃ የተለያዩ ው ይሰጣሉ። እንደዚሁም የሟችን የእድሜ ደረጃ በውሳኔው ላይ ከግንዛቤ ይገባል። ገዳይ ግዳይ ከ8-10 ሺ.ህ ብር፣ ለግዳይ 7-8 ሺ.ህ ብር እና ለአልሞ ባይ ተጋዳይ 4-5 ጉማ ይሰጣል። ይህ የጉማ ክፍያ በአሁን ወቅት ያለው የካሳ ክፍያ እንጂ የቀድሞው ። የበፊቱ ከዚህ ያነሰ ነበር፤ ለሁሉም የግድያ አይነቶች። በአሁኑ ጊዜ አርሶ አደሩ ገንደልብ እየቆጠረ ያለበት ጊዜ ነው። ከዚህ በፊት ሺ.ህ ብር የሚባለውን እንኳ ከስሙ በቀ ሁቀውም ነበር ያሉኝ አቶ አሰን አባተ (ሚያዚያ 25፣2003) ናቸው።

ገዳይ የተጣለበትን ጉማ ብቻውን ፍልም። ምናልባት የተሻለ ገቢ ያለው ካልሆነ በስተቀር። ሁለት ሦስት ጋን ቀሪበም ላላ ጠምቆ፤ ሦስት አራት ቁና ባቄላ ቆልቶ ደብዳቤ በመርጨት እርዳታ ይጠይቃል። እ እንዲህ አይነት ችግር ደረሰብኝ ብሎ ለወገን ለዘመድ ይበትናል። ገዳይ ከማረሚያ ቤት ሮ የወጣ ከሆነ ሰንሰለት እጁ ላይ አስሮ ተፈረደብኝ እርዱኝ እያለ ማኅበረሰቡን እየ ይጠይቃል። ሰንሰለቱም ታስሮ የከረመበት ሲሆን፣ ይህም ገዳይ ወይም በደለኛ መሆኑን ያልፃል። የአካባቢው ኅብረተሰብም ሰንሰለቱን ሲያዩ የዕርዳታ መሆኑን ስለሚረዱ ይረዱ ል። ይህም ፎክሎር የአንድ ማኅበረሰብ መግባቢያ ወይም ግንኙነት መፍጠሪያ መሆየሚያሳይ ነው። በዚህም ጉዳይ Ben-Amos “Folklore is artistic communication in small ups” ሲል ጽፈዋል (“Folklore in Context” 13)። ስለዚህ ፎክሎር የአንድ ማኅበረሰብ ጥበባ መግባቢያ ወይም መገለጫ ነው።

ብዙ ጊዜ የዚህ አይነት የውሳኔ ጥሰት የሚካሄደው በእርቁ እና በበሌው ዕለት የተጎጂ ወገን ሆኖ በሌውን ያልጨበጠ ሲኖር እንደሆነ የመረጃ አቀባዮቹ ገልጸውልኛል።[18] ባላንጋራዎች ታርቀው በሌ ከጨበጡ በምንም መልኩ በሌውን የማፍረስ ሁኔታ አይፈጠርም። ቢያፈርስ እንኳ አፍራሹ ግለሰብ ከታራቂዎች ውስጥ በሌ ያልገባ መሆን አለበት እንጂ የጨበጠ አያፈርስም። በሌ ገብቶ አፈርሳለሁ ቢል በቤተሰቡም ላይ ሆነ በአፍራሹ ላይ አንድ ነገር እንደሚከሰት ታራቂዎቹም ሆኑ ሽማግሌዎቹ እርግጠኛ ናቸው። በህይወት ልምዳቸው ያዩት እና ያጋጠመ መሆኑን አስረግጠው ይናገራሉ። በሌላም በኩል ቤተሰብ የሚጫወተው ሚና አለ። በበሌ ታርቆ እርቁን አፈርሳለሁ ቢል "እኛን ጨምረህ ልታስጨርሰን ነው እንዴ!" በማለት እርቁን እንዲያከብር ግፊት ያደርጋሉ። ምክንያቱም በማኅበረሰቡ ዘንድ እስከ ሰባት ትውልድ በሌው ይደርሳል የሚል እምነት አለ። ለዚህም ነው ማኅበረሰቡ በባህላዊ ተቋሙ ለመዳኘት የሚመርጠው።

ከዚህ በፊት በእርቁ ዕለት በሌውን የሚጨብጡት የግጭቱ ዋና ዋና ቤተሰቦች እና ዘመዶች ነበሩ። በዚህም ጊዜ ራቅ ያለው ወይም በሌውን ያልጨበጠው አካል እርቁን ሊያፈርስ ይችላል። ምክንያቱም እኔ አልጨበጥኩም በሚል እሳቤ። በአሁኑ ወቅት ይህ ሁኔታ እየቀረ ነው። የቤተሰቡ ተወካይ ሁሉንም ወክሎ በሌ ይገባል። እሱም ለቤተሰቦቹ በዚህ ጉዳይ ላይ ታርቄ በሌ ገብቻለሁ እንዳትደርሱ በሌው አይለቃችሁም ብሎ ያሳውቃል።

ከቤተሰብ አባል በተለያዩ ምክንያቶች (በመጠጥም ወይም በስሜታዊነት) ግጭት በመፍጠር ቃሉን ቢያፈርስ ቤተሰቦቹ ከዚህ በፊት እገሌና እገሌ በሌ አፍርሰው የዚህ አይነት ችግር ደርሶባቸዋል እያሉ የቀደመውን ሁኔታ በተረክ መልክ ያስረዳሉ። የበሌውን እና የቦታውን ፈጥሮ ደራሽነት አብነት እያመጡ እንደሚያስረዱ የመረጃ አቀባየ አቶ አሰን አባተ ሚያዚያ 25፣2003 ነግረውኛል። ስለዚህ በሌ ለማኅበረሰቡ ትልቅ መሳሪያ ነው፤ እርቁ እንዲጸና።

ከዚህ በላይ ከተጠቀሰው ውጪ የጸደቀውን ውሳኔ የሚከታተሉበት ሌላ ሁኔታም አለ። መረጃ አቀባዮቹን ውሳኔውን መተግበር አለመተግበሩን የሚከታተል አካል አለ ወይ? ብዬ በጠየኳቸው መሰረት ምላሽ ሰጥተውኛ። የፀደቀውን ውሳኔ የሚከታተለው የዘመድ ዳኛ

[18] አቶ አሰን አባተ፣ ሸህ መሃመድ ሰይድ (ሚያዚያ 25፣2003 ዓ.ም)፣ ሸህ አብዱቃድር ሰይድ (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም)

ነው።[19] የተበዳይ ወገን ገደቡን ስለሚያውቀው በታረቀው መሰረት ታራቂው ሆኖ ካልተገኘ ለዘመድ ዳኛ ያቀርባል። ዘመድ ዳኛውም ለመሣሎች እና ለህግ ሪፖርት ያቀርባል። እሱም በዚህ ቀን እገሌና እገሌን ያስታረቀንበት የእርቅ ሰነድ እናንተ ጋር አለ። እርቁን የመሻር ነገር ስላለ በናንተ በኩል ይታይ ብሎ ያቀርባል። ከዚያም ህግ ይከታተላል።

ከዚህ በተጨማሪም ከጠበኞቹ አንዱም ሆነ ሁለቱ እርቁን ቢያፈርሱ ሰነዱ ላይ ያለውን ገደብ ከፍለው እርቁ እንዲፀና ይደረጋል። በእርቁ ሰነድ ላይ ለህግ ይህን ያህል፣ ለባላጋራ ይሄን ያህል የሚለው ውሳኔ እንዲተገበር ያደርጋሉ። ሽማግሌዎች ለፈረሰው እርቅ መልሰው ከተቀመጡ ወይም ካዩት ለሽማግሌ የተወሰነ እንዲከፍል ያደርጋሉ። ቃሉንም እንዲያከብር በሽሁ ፊት በሌ ያስገባሉ።

በአጠቃላይ አንድ ግጭት በሁለት መልኩ ውሳኔ አግኝቶ እርቁ ይፀናል። ውሳኔውም አንዱ የቃል ሲሆን ሁለተኛው የጽሁፍ ነው። የጽሁፍ የእርቅ ሰነዱ ሲሆን የቃሉ ደግሞ በሌው ነው። በነዚህ በሁለቱ ውሳኔዎች ያልተፈጸመ እርቅ እርቁ እርቅ አይደለም። በተለይ ደግሞ በሌ የሌለበት እርቅ ከሆነ በሌ አልገባሁም ብሎ በማግስቱ ሊያፈርስ ይችላል። በሌ ፈጽመው የታረቁ ግለሰቦች በውስጣቸው ቂም፣ ፍርሃት እና ስጋት አይኖርባቸውም። የቀድሞ ተግባራቸው ያለ አንዳች ስጋት ያከናውናሉ። ሁለቱም ምንም አይነት ባላንጋራ እንደሌለባቸው ነው የሚቆጥሩት። በሌው ላይ ላቅ ያለ እምነት እና አመለካከት እንዳላቸው ከጥናቱ የተገኘ የቃለ መጠይቅ መረጃ ያሳያል።

4.1.2 የግጭት አይነቶች እና የተሰጡ ውሳኔዎች

ከዚህ በፊት የእርቅ ሂደትን አይተናል። በዚህ ርዕስ በማኅበረሰቡ በተደጋጋሚ የሚከሰቱ ዓበይት የግጭት ዓይነቶች ይዘረዘራሉ። የግጭቶቹ መነሻ ምክንያት እና የተሰጡ ውሳኔዎችን እናያለን።

በወረዳው የሚከሰቱ ከግድያ እስከ ተራ ጠብ ያሉ ግጭቶች በመሣል ባህላዊ ተቋም ይፈታሉ። በብዛት በዚህ ተቋም የሚፈቱት ወይም የሚቀርቡት የግጭት አይነቶች ማኅበራዊ ነክ ግጭቶች (ወንጀሎች) ናቸው። ከነዚህም ድብደባ፣ የድንበር፣ የውሃ፣ የቂም በቀል፣

[19] የዘመድ ዳኛ ሁለት ባላጋራዎች በእርቅ ወቅት አምነውበት የሚመርጡት የጋራ ዳኛ ነው።

ሰብልና ቤት ቃጠሎ፣ የንብረት እና የውርስ፣ የመግደል ሙከራና የእምነት ማጉደል ተጠቃሽ ናቸው፡፡

እነዚህ ግጭቶች ውለው ሲያድሩ ወደ ግድያ ያመራሉ፡፡ በዚህም በዋናነት ቂም በቀል ተጠቃሽ ነው፡፡ ወዲያውኑ በእርቅ ካልተፈቱ መቋጫቸው ግድያ ነው የሚሆነው፡፡ ምክንያቱም የመረጃ አቀባዮቼ[20] እንደገለጹልኝ ቂም በቀልና እለታዊ ጠቦች ብዙ ጊዜ የግድያ መንስኤዎች ናቸው፡፡ ከወረዳው ፀጥታ ፍትህ ጉዳዮች ጽ/ቤት የተገኘ መረጃ እንደሚያሳየው በ2001 ዓ.ም 15 ግድያ፣ በ2002 ዓ.ም 12 ግድያ እና በ2003 ዓ.ም መንፈቅ ዓመት ድረስ ዘጠኝ ግድያዎች በወረዳው ተፈጽመዋል፡፡ ይህም በወረዳው ግድያ ምን ያህል እንደሚፈጸም ያሳያል፡፡ ከዚህ በላይ ለተጠቀሱት የግጭት አይነቶች ከመጠጥ ጋር በተያያዘ፣ ከሴት ጋር በተያያዘ፣ አጉል ጥቅም ፍለጋ፣ ድንበር መግፋት፣ ውሃ ለቀቀብኝ፣ የወል የግጦሽ መሬት፣ የቤትና የሰብል ማቃጠሎ፣ አትክልትና መቁረጥ እና ክህደት ተጠቃሽ ምክንያቶች ናቸው፡፡

በአጠቃላይ በወረዳው ከንብረት ጋር ተያይዘው የሚከሰቱ (መሬት፣ ድንበር፣ የግጦሽ ቦታ፣ የውሃ፣ ከብት ዝርፊያ፣ ቤትና ሰብል ቃጠሎ እና አትክልትና ሰብል መቁረጥ)፣ የቤተሰብ ጠብ (ከጋብቻ፣ ከልጆች እና ከውርስ)፣ ወንጀል (ግድያ፣ ድብደባና፣ ዛቻና ስድብ)፣ ተራ ወንጀሎች (ስርቆትና ማታለል) እና የቡድን ጠብ (የብሔረሰብ) የሚከሰቱ የግጭት አይነቶች ናቸው፡፡ በመቀጠል በግጭት አይነቶች ዙሪያ ከወረዳው ፀጥታና ፍትህ ጉዳዮች ጽ/ቤት የተገኘን አህዛዊ መረጃን እንይ፡-

ተ.ቁ	የግጭት ወይም የወንጀል አይነቶች	2000 ዓ.ም	2001 ዓ.ም	2002 ዓ.ም	ድምር
1	ደንብ መተላለፍ	101	86	121	308
2	ልዩ ልዩ ስርቆት	37	20	32	89
3	አካል ማጉደል	33	19	91	143
4	ሰው መግደል	19	15	12	36
5	የመግደል ሙከራ	7	10	3	27
6	ቤትና ሰብል ቃጠሎ	14	9	4	26
7	እምነት ማጉደል	2	3	32	89

ሰንጠረዥ አንድ፡ ከ2000-2002 ዓ.ም በወረዳው የተፈጸሙ የወንጀል (የግጭት) አይነቶች፡፡

[20] አቶ ሠይድ ይማም (ሚያዚያ 22፣2003 ዓ.ም) ፣አቶ ሙሳ አሊ (ሚያዚያ 18፣2003 ዓ.ም)

ከዚህ በላይ የቀረበው ሰንጠረዥ በወረዳው በተደጋጋሚ የሚከሰቱ የግጭት አይነቶችን ያሳያል፡፡ ከመረጃው አጠቃላይ ወንጀሎች ማለትም ደንብ መተላለፍ[21] ስድብ፣ ዛቻ እና ማስፈራራት ከፍተኛውን ድርሻ ይዘው ይገኛሉ፡፡ እንደዚሁም ልዩ ልዩ ስርቆቶች፣ አካል ማጉደል እና ግድያ ከአንድ እስከ ሦስት ያለውን ደረጃ ይዘው ይገኛሉ፡፡ በተጨማሪም ቤትና ሰብል ቃጠሎ እና እምነት ማጉደል ቀሪውን ድርሻ ይሸፋናሉ፡፡

በወረዳው በ2001 ዓ.ም ከ2049 ከተከሰቱ ግጭቶች መካከል 924 ግጭቶች በእርቅ ተፈተዋል፡፡ ከነዚህ ውስጥ የተጋጩት 1976 ወንዶች ሲሆኑ 533 ሴቶች ናቸው፡፡ በተመሳሳይ በ2002 ዓ.ም ከጠቅላላ ግጭት ውስጥ ከገቡት 1841 ሰዎች 737 በባህላዊ የግጭት መፍቻ ሥርዓት ታርቀዋል፡፡ ከዚህም ውስጥ 1445 ወንዶች ሲሆኑ 396 ሴቶች ናቸው፡፡

በባህላዊ ተቋሙ የብሔር ግጭቶች ይፈታሉ፡፡ ወረዳው ከኦሮሚያ ክልል አዋሳኝ እና ለአፋር ክልል ቅርበት ያለው በመሆኑ የብሔር ግጭቶች ይከሰታሉ፡፡ ብዙ ጊዜ ለብሔር ግጭት ምክንያቶች የከብት ስርቆት፣ የድንበር ማለፍ፣ የግጦሽ መሬት እና ክምር ማስበላት ናቸው፡፡ በነዚህ ብሔረሰቦች የሚነሱ ግጭቶች በአብዛኛው በድንገት የሚነሱ እለታዊ ግጭቶች ናቸው፡፡ የግጭቶቹ አይነት በከተማ እና በገጠር ይለያያሉ፡፡ በገጠር የሚከሰቱት የቤትና የሰብል ቃጠሎ፣ የድንበር እና የቤተሰብ የግጭት አይነቶች ሲሆኑ፣ በከተማ በተደጋጋሚ የሚከሰቱት ደግሞ የክህደት ወይም የእምነት ማጉደል እና ከድግምት ጋር የተያያዙ የግጭት አይነቶች ናቸው፡፡

4.1.2.1 የተሠጡ ውሳኔዎች

ከዚህ በላይ የተለያዩ የግጭት አይነቶች እና ምክንያታቸውን አይተናል፡፡ በመቀጠል በተመረጡ የግጭት አይነቶች ላይ የተሰጡ ውሳኔዎችን እናያለን፡፡ ውሳኔዎቹ እና የግጭት አይነቶቹ የተፈጸሙ አብነቶች (Real case histories) ናቸው፡፡ የተመረጡት የግጭት አይነቶች ሦስት ሲሆኑ እነዚህም የቤተሰብ (የውርስ)፣ የግድያ እና የክህደት የግጭቶች አይነቶች ናቸው፡፡

---

[21] ደንብ መተላለፍ ሲባል ጥቃቅን ወንጀሎች የሚመለከት ነው፡፡ ለምሳሌ ዛተብኝ፣ አስፈራራኝ የሚባሉ እና በግለሰብ ላይ ጉዳት (ቃላዊ ሁኔታዎች) ያላደረሱ የወንጀል አይነቶች ናቸው፡፡

የመጀመሪያው የግጭት አይነት ከንብረት ጋር የተያያዘ ሲሆን ጠበኞቹ ቤተሰብ ናቸው። ቤተሰብ ቢሆኑም በአባታቸው አንድ ሲሆኑ በእናታቸው የተለያዩ ናቸው። በዚህም በአባታቸው የውርስ ንብረት ምክንያት ግጭት ውስጥ ገብተዋል። በዚህ የእርቅ እለት በቦታው ተገኝቼ እንዳስተዋልኩት ሽማግሌዎቹ ሁለቱንም ካደረደሩ በኋላ ውሳኔ አሳልፈዋል። ውሳኔውም የተወሰነው ሚያዚያ 19፣2003 ዓ.ም ረቡዕ እለት ነው። የወሰኑትም ውሳኔ የሚከተለው ነው።

> *በመቅደሳ ቀበሌ ፖሊስ መዓከል በተሰጠን መምሪያ መሰረት በእነ ሙሃመድ አወል እና በእነ ሸህ አህመድ መሀከል ያለውን ግጭት ግራና ቀኙ አገናኝተን ጉዳዩን ተመልክተናል። ሁለቱም ወገን መሀከል ያለውን ቅሬታ አይተን ያልተዋረሰ ንብረት ከሙሃመድ አወል ስላገኘን ለእነ ሸህ ሙሳ አንድ ሺህ ብር እንዲከፈል አድርገናል። ከአሁን በኋላ በክፉ ላይፈላለጉ ያስታረቅን ሲሆን፣ ከዚህ ውጪ እርቅ ያፈረሰ ለባላንጋራ አንድ ሺህ ብር፣ ለህግ አንድ ሺህ ብር ከፍሎ እርቁ የፀና ይሆናል። ሙሃመድ አወል አንድ ሺህ ብር እስከ ግንቦት 30፣2003 ዓ.ም ድረስ ለነሸህ ሙሳ ሊከፍል አቶ የሱፍ ሠይድን በዋስ ጠርቷል።*

ብለው የእርቅ ሰነዱን ካጸደቁ በኋላ የሽማግሌዎች እና የታራቂዎች ስምና ፊርማ ይሰፍርበታል። የእርቅ ሰነዱም አንድ ኮፒ ለህግ ይሰጣል። ሌላው ሁለተኛ ኮፒ ለአገር ሽማግሌና ለሸሆቹ ይሰጣል። በሌውም በእርቅ ሂደት ላይ እንዳየነው አይነት ነው። ሁለቱ ባላንጋራዎች "ወንድማችንን በክፉ ላንፈልግ ላናስፈልግ ታርቀናል"፣ "ሽማግሌ በዋለበት ታርቀናል" ብለው ሙስበሃ ይጨብጣሉ። ይህ ካልሆነ በእርቁ ሰነድ ብቻ እርቁ አይወሰንም።

በመቀጠል የምናየው በግድያ ላይ የተሰጠ ውሳኔ ነው። የግድያው ምክንያት ክህደት ሲሆን የግጭቱ ዋና ተሳታፊዎች አቶ ናደው አሊ እና አቶ ዳምጠው አርጋው ናቸው። ግጭቱም የተፈጸመው በሚያዚያ 17፣2001 ዓ.ም ላይ ነው። በዚህ ግጭት የሦስት ሰው ነፍስ ጠፍቷል። በእርቁም ላይ አስራ አንድ ሽማግሌዎች ተሳትፈዋል። የተሰጠውን ውሳኔ አጠቃላይ ይዘት እንደሚከተለው እንይ፤

> *የስብሰባችን ዓላማ በሟች አቶ ናደው አሊ፣ በሟች የሱፍ አሊ እና በተጠርጣሪ እነ አሊ ተሰማና ዳምጠው አርጋው አሰን ታደሰ መካከል ያለውን ቅራኔና ደም ለማድረቅ የሟች ልጆች አቶ ሁሴን ናደው እና አቶ ገለታው የሱፍ የተባሉትን አቅርበን ለማስታረቅ ስንሸመግል ከዋልን በኋላ የጠቡን መነሻ ጠለቅ ብለን ስንረዳ የነዳምጠው አርጋውን እህት ልጃገረዷን አገባሻለሁ ብሎ ከጠለፋት በኋላ ከሚስት ቤት አስቀምጦ በመክዳቱ በንዴት መርዝ ጠጥታ መሞቷን ያረጋገጥን ሲሆን፣ ለመሞቷ ምክንያት ናደው አሊ መሆኑ ተረጋግጦ የተሰበሰበው ሽማግሌ በልጅቱ መሞት የተነሳ የሁለት ሰው ህይወት የጠፋ ስለሆነ ሽማግሌ ተወያይቶ የሚከተለውን ውሳኔ አሳልፏል።*

ብለው የግጭቱን አጠቃላይ ምክንያት እና ውጤት በዚህ መልኩ በሰነዱ ላይ ካሰፈሩ በኋላ ለዚህ ግጭት ሦስት ውሳኔዎችን አሳልፈዋል፡፡ እዚህም ውሳኔዎች የሚከተሉት ናቸው፡

- *ችግሩ የተፈጠረው በ1984 ዓ.ም በመሆኑና አቶ የሱፍ አሊ አሚሟቱ አላግባብ ስለሆነ እስካሁን በሰራንበት መሰረት እነዳምጠው አርጋው 4,000 ሺ.ህ ብር ካሳ እንዲከፍሉ ወስነናል፡፡*
- *ለችግሩ (ለጠቡ መነሻ) ለሴቷ ልጅ መሞት ምክንያት የሆነው አቶ ናደው አሊ በመሆኑ ናደውን በተመለከተ 2,000 ሺ.ህ ብር ካሳ እንዲከፍል ወስነናል፡፡ በውሳኔው መሰረት የመክፈያ ጊዜን በተመለከተ ግንቦት 30 ቀን 2001 ዓ.ም 3,000 ሺ.ህ ብር ሰኔ 30 ቀን 2001 ዓ.ም 3,000 ሺ.ህ ብር ከፍለው እንዲጨርሱ ወስነናል፡፡*
- *ይህንን ውሳኔ ለመወሰን የቻልነው አቶ ዳምጠው አርጋው በህግ ተይዞ እስራቱን ጨርሶ የወጣ በመሆኑና በይበልጥ ደግሞ አካባቢውን ለቆ በመሄዱ ትክክለኛ መሆኑን ከግምት ውስጥ በማስገባት ነው፡፡ ስለዚህ በውሳኔው መሰረት የከፈላ ዋስ እነዳምጠው አርጋው እና አሊ ተሰማ ዋስ ጠርተዋል፡፡*

በማለት ወስነዋል፡፡ ውሳኔው ከገንዘብ አልፎ የመክፈያ ጊዜ እና ለተወሰነው ውሳኔ ዋስ ጠርተዋል፡፡ በውሳኔው ከዚህ በተጨማሪ የአገዳደሉ ሁኔታ፣ የገዳዩ ሁኔታ (ገሎ ከአካባቢው መሰወሩ) ከግንዛቤ ገብቶ ነው ውሳኔው የጸደቀው፡፡ በዚህ ውሳኔ ላይ የሽማግሌዎች ፊርማ፣ የታራቂዎች ፊርማ እና የዋስ ፊርማ ሰፍሯል፡፡ በመጨረሻም በእርቁ ሠነድ ላይ ይህንን እርቅ ያፈረሰ ለዳኛ 1,000 ሺ.ህ ብር ለሽማግሌ 1,000 ሺ.ህ ብር በድምሩ ሁለት ሺ.ህ ብር ከፍሎ እርቁ ይፀናል ስንል ባንድ ድምጽ ወስነን አስታርቀን ተፈራርመናል ብለው ውሳኔው ላይ አስፍረዋል፡፡

ከዚህ ቀጥሎ የምናየው የግጭት አይነት ግድያ ሲሆን፣ በእርቁ ሰነዱ ላይ የግድያው ምክንያት አልተገለጸም፡፡ ነገር ግን ገዳይ በማረሚያ ቤት እስራቱን መጨረሱን እና ህግ ከባላንጋራህ ታረቅ የሚለው ጉዳይ ተገልጿል፡፡ ይህ የእርቅ ሰነድ ከዚህ በፊት ካየናቸው የእርቅ ሰነዶች ለየት ይላል፡፡ ይህም በእርቁ ሰነዱ ላይ የቃል ውሳኔ (በሌ) መደረጉን ይገልፃል፡፡ ከዚህ በተጨማሪ ገዳዩ የሚኖርበት ቦታ የገደብ ውሳኔ የሰፈረበት መሆኑ ከዚህ በፊት ካየናቸው ይለያል፡፡ እንዲሁም በሰነዱ ላይ ግልባጭ ሰፍሯል፡፡ ግልባጩም ለወረዳው ጸጥታ አስተዳደር፣ ለደዋ ጨፋ ፀጥታ አስተዳደር፣ ለመቅደላ እና ለአጥቆ ቀበሌ የተፃፈ ነው፡፡ ይህም የባህላዊ የፍትህ ሥርዓት እና የመደበኛው የፍትህ ሥርዓት ያላቸውን ዝምድና የሳየናል፡፡ እርቁ የተፈጸመው በጥቅምት 25፣2002 ዓ.ም ሲሆን በእርቁ ላይም ስምንት ሽማግሌዎች ተሳትፈዋል፡፡ ለበለጠ ግንዛቤ የእርቁን ሰነድ እንደሚከተለው ቀርቧል፤

የሽምግልናው ዓላማ አቶ አህመድ አብዱ የተባለው አቶ (ወጣት) እስማኤል እብራሂም የተባለውን ገለሃል በመባል በህግ ተይዞ ታስሮ ፍርዱን ጨርሶ ከመጣ በኋላ

ከባላንጋራው ጋር እዲታረቅ በተሰጠው አቅጣጫ መሰረት ይህንን እርቅ ለመመልከት የአራቱ ቀበሌ የአገር ሽማግሌ ለአምስት ቀን ያህል መክሯል። በዚህ መሰረት በዛሬው ቀን ወደ መጨረሻው ደረጃ በመምጣት እርቁን ፈጽመናል። የእርቁ ሁኔታ በተመለከተ፡-

- *አቶ አህመድ አብዱ የተባለው ከሰሜን በኩል ከአብሎሽ ጅረት ወዲያ፣ ከደቡብ የጉደብ ወንዝ ወዲያ፣ ከምስራቅ የቦርከና ወንዝ በማድረግ ክልል ከልለናል። በአጠቃላይ የመቅደሳ ቀበሌን ለቆ በአዋሳኝ ከጠቀስናቸው ወሰን ወዲያ እንዲኖር ገደብ አድርገናል።*
- *በካሳው ጉዳይ በሰፊው ከተወያየን በኋላ የደም ካሳ 5,000 ሺ.ህ ብር ለሟች አባት ለአቶ ውርባሂም አደም እንዲክስ ባንድ ድምጽ ወስነናል። የገንዘቡ መክፈያ ወቅት ለህዳር 15 ቀን 2002 ዓ.ም ለሟች አባት ለአቶ ውርባሂም አደም 5,000 ሺ.ህ ብር አቶ አህመድ አብዱ እንዲከፍል ባንድ ድምጽ ወስነናል።*
- *ወደፊት በክፉ ላይፈላለጉ በሌ ከነቤተሰቦቻቸው ሁሉም ቃለ መሀላ ፈጽመው አስታርቀናቸዋል።*

በማለት ስለማስታረቃቸው በፊርማችን አረጋግጠናል ብለው ቋጭተዋል። በአጠቃላይ ከዚህ በላይ ሦስት የእርቅ ውሳኔዎችን አይተናል። እነዚህም የውሳኔ አይነቶች የቀረቡት በቤተሰብ ግጭት እና በግድያ ላይ ለተፈጸሙ የግጭት አይነቶች ነው። በነዚህ ውሳኔዎች ላይ ሦስት ጉዳዮች በውሳኔነት ቀርበዋል። እነሱም በሌ፣ የገንዘብ እና የመኖሪያ ቦታ ገደብ ናቸው። በሌ እና ገንዘብ በሶስቱም ላይ ሲወሰን የመኖሪያ ቦታ ወሰን ግን በአንደኛው ግድያ ላይ ብቻ ተወስኗል። እነዚህ ጉዳዮች መፈጸማቸው ተጋጪዎች ዳግመኛ ወደ ግጭት እንዳይገቡ ያደርጋቸዋል። የፈጸሙት እርቅ የጸና እንዲሆን ያስችላል። ለግድያ አይነቶች እንደ አገዳደሉ ደረጃ የሚሰጠው ጉማ የተለያየ ነው። ይህንንም እንደሚከተለው እናያለን።

4.1.2.2 የግድያ አይነቶች

በማኅበረሰቡ እንደ ግድያው ደረጃ ሦስት አይነት የግድያ አይነቶች አሉ። እነዚህም የግዳይ ግዳይ፣ ግዳይ እና አልሞት ባይ ተጋዳይ ናቸው። የግዳይ ግዳይ የሚባለው ገዳይ ገሎ የሟችን አካል ማጥፋት፣ መቆራረጥ እና ምልክት እንዳይኖረው ማድረግ፤ የሟችን ሰውነት የማይገኝ ቦታ ጎትቶ እንደ ጥንብ መጣል፣ ጭካኔ የተሞላበት እና አሳዛኝ የግድያ አይነት ነው። ግዳይ የሚባለው ደግሞ ገዳይ አንድ ጊዜ ገሎታል፤ በድንገተኛ ጠብ ተጣልቶ፣ ቂም ይዞ፣ መሳሪያ ገዝቶም ሆነ ተውሶ፤ ጨለማን ተገን አድርጎ የሚፈጸም የግድያ አይነት ነው። በሟች አካል ላይ ምንም አይነት ተጨማሪ ድርጊት ያልተፈጸመበት የግድያ አይነት ነው። ሦስተኛው አይነት አልሞት ባይ ተጋዳይ የሚባለው ሲሆን፣ ገዳዩ እያባረረው እሱ እየሮጠ

4.1.3 የግጭት መፍቻ ስልቶች

እንደሚታወቀው የተለያዩ የግጭት መፍቻ ዘዴዎች አሉ፡፡ ሽምግልና፣ ዕርቅ፣ ይቅርታ እና ድርድር ተጠቃሽ የግጭት መፍቻ ዘዴዎች ናቸው፡ በዚህ ርዕስ በሌ እና ቤቱ ይፍታው የሚባሉትን የግጭት መፍቻ ስልቶች እናያለን፡፡ እነዚህ ስልቶች በማኅበረሰቡ ወይም በተቋሙ ራሳቸውን የቻሉ የግጭት መፍቻ ስልቶች ናቸው፡፡ የእነዚህን ስልቶች ሂደት ፣የሚፈቱባቸውን የግጭት አይነቶች እና የሚሰጡ ውሳኔዎችን እናያለን፡፡

4.1.3.1 በሌ

በመሣል ባህላዊ የግጭት መፍቻ ተቋም በሌ አንዱ የግጭት መፍቻ ስልት ነው፡፡ ይህ ዘዴ በእርቅ ሥርዓት አንዱ የዕርቅ ውሳኔ ቢሆንም እራሱን ችሎ ግጭት የመፍቻም ስልት ነው፡፡ ባላንጋራዎች በዚህ ዘዴ ለመዳኘት የተለያዩ ተግባራትን እና ሂደቶችን ያልፋሉ፡፡ የተለያዩ የግጭት አይነቶች እና መንስኤዎች እንዳሉ ሁሉ የተለያዩ ዘዴዎችም እንዳሏቸው ምሁራን ይገልፃሉ፡፡[22]

በብዛት በዚህ ስልት የሚፈቱ የግጭት አይነቶች ቃጠሎ (የቤትና የሰብል)፣ ዘረፋ፣ ክህደት (እምነት ማጉደል)፣ የይናፋ፣ የመኖሪያ ቤት ድብደባ (በድንጋይ)፣ ሰብል ማብላት እና ማበላሸት ተጠቃሽ ናቸው፡፡ እነዚህ የግጭት አይነቶች መንስኤያቸው የተለያየ ነው፡፡ በአብዛኛው ግን ከቂም በቀል እና ከኢኮኖሚ ሁኔታዎች አንፃር የሚመነጩ ናቸው፡፡ እነዚህ ግጭቶች ብዙ ጊዜ ማለት ይቻላል በድብቅ እና በስውር የሚከሰቱ ናቸው፡፡ በዚህ ዘዴ ሊፈቱ የቻሉበት መሰረታዊ ምክንያት ድርጊት ፈፃሚዎችን በተጨባጭ ማግኘት ስለማይቻል ነው፡፡ የግጭቱ ወይም የወንጀሉ ፈፃሚዎች ሊታወቁ የሚችሉት ራሳቸው በሚሰጡት እምነት ነው፡፡ በሌው የእምነት ማረጋገጫ ነው፡፡ ችግሩን ማድረስ አለማድረሱን በሌ ገብቶ፤ ሙስበሃ ወይም ምኸራጥ በመጨበጥ አለመፈጸሙን ያረጋግጣል፡፡

ተበዳይ በተለያየ ምክንያት በተለይ በክህደት ተበደልኩ ብሎ ለባለረከቦቱ ቃሉን ይሰጣል፡፡ ሸሁም የበደሉን ምክንያት፣ በምን ጉዳይ እንደሆነ አጠቃላይ ጉዳዩን እንዲያስረዳ ይጠይቁታል፡፡ ሁሉን ነገር ካደመጡ በኋላ በዳዩ በሽማግሌ እንዲቀርብ ይደረጋል፡፡ የበዳዩ አድራሻ እሩቅ ከሆነ አዱርስ ተቋጥሮ እንዲሰጠው ይደረጋል፡፡ ተበዳዩም መጥሪያውን ለበዳዩ

[22] Schllenberg, 13; Schierch, 8

ሰጥቶ አብረው ማክሰኞ ቀን እንዲቀርቡ ቀጠሮ ይሰጣቸዋል። ቀኑ ማክሰኞ መሆኑ የማኅበረሰቡ የገበያ ቀን ከመሆኑና ከልምድ ጋር የተያያዘ ነው። በዚህ ጊዜም የግጭቱ ምክንያት፣ የተሸማጋዮቹ ስም፣ ቀን፣ መዝገብ ላይ ይሰፍራል። ተበዳይ እንዲህ አይነት ጉዳይ ነበረኝ ብሎ ሲቀርብ መዝገቡ ታይቶ ወደ ሽምግልና ይገባሉ።

በቅድሚያ ተሸማግለው መግባባት ላይ እንዲደርሱ ለቦታው ሽማግሌዎች እዩላቸው ብለው ሸሁ ያስተላልፋሉ። በዚህም ጊዜ ሽማግሌዎቹ እዚህ ቦታ ላይ ቀርበህ ውሸት ኃራም ነው። ላንተም ሆነ ለቤተሰብህ ወደ ፊት ከይር አይደለም። ተማመኑ እና ታረቁ ብለው ግፊት ያደርጋሉ። በሽማግሌዎቹ ጥረት ካልተሳካ በሸሁ ፊት ቀርቦ ይሸመገላል። እሳቸውም እባክህ ልጄ ቃልህን ስጥልኝ እያሉ ይለምኑታል። በሌ ከምትገባ የካድከውን ገንዘብ (የካደው ገንዘብ ከሆነ) እኔ ልክፈል እስከማለት ጥረት እንደሚያደርጉ የመረጃ አቀባዮቼ ገልጸውልኛል።[23] ይህ ሁሉ ጥረት ተደርጎ ካልተስማሙ ወይም ቃላቸውን ካልሰጡ እቃው ይውጣና በሌ ይግቡ ይላሉ። ለዕቃው ማውጫ ሁለቱም ገንዘብ ይሰጣሉ። ከዚያም አዱርስ ይጨስና በአንድ በኩል ካዳሚው (ሽማግሌው)[24] የሙስበሃውን ጫፍ ይዞ መህላ ይፈጽማሉ። የጭሱም መጨስ ተዓምር ያሳየኝ "ከጅን ይክዳው" የሚል ይዘት አለው።

በሌው በሂደቱ ላይ እንዳየነው አይነት ነው። በዳይ ድርጊቱን ከፈጸመ ቃሉን አይደብቅም። ተበዳይም በዳዩ ሳለማድረጉ(ሳለመበደሉ) በሌ ከገባለት ቂሙን ይተዋል። የመረጃ አቀባዩ አሊ ሙሳ ግንቦት 3፣2003 "በሥውር ጥፋት አጥፍቶ እዚህ ቦታ ላይ ክዶ አይሄድም። አጥፍቻለሁ አስታርቁኝ ነው የሚለው። በሌ እይጨብጥም ምክንያቱም ከአያቱም፣ ከተለያዩ ሰዎች የሚሰማው አለ። የጨበጠ ሰው የደረሰበትን ነገር ስለሚሰማ አይጨብጥም፣ እረከቦት ሚስጢር ገላጭ ነው።" በማለት የቦታውና የሸሁን ክብር እና ፍራቻ ገልጸውልኛል። ከዚህም መረዳት የሚቻለው ቤተሰብም ሆነ የማኅበረሰቡ አባላት ባላጋራዎች ወደ እርቅ እንዲመጡ እና ቃላቸውን እንዲሰጡ የሚያሳድሩት ተጽእኖ መኖሩን ነው።

---

[23] አሰን አባተ (ሚያዚያ 18፣2003 ዓ.ም) ፣ሙሳ አሊ (ሚያዚያ 18፣2003 ዓ.ም) ፣ሰይድ ይማም (ሚያዚያ 22፣2003 ዓ.ም).

[24] እዚህ ላይ ካዳም የሚባለው ሰው አገልጋይ አይደም። ካዳም የሚባሉት የሸሁ የቅርብ ዘመድ የሆኑት ናቸው። በእድሜም ቢሆን ለሽማግሌነት የማያንሱ ናቸው። እነሱም የመካደምም የማሸማገልም ስራ ይሰራሉ። ባላጋራዎች ለመሸማገል ሲመጡ በቅድሚያ ጉዳዩን የሚመለከቱ እነሱ ናቸው። ካሳቸውም ጋር ሆነው ዱዓ ያደርጋሉ። አገልጋይ ግን ይህን ተግባር አይፈጽምም።

ሁለቱ ታራቂዎች አድርገሃል አላደረኩም የሚለው ጉዳይ ከተፈጸመ በኋላ ሁለተኛ በሌ ይገባሉ። ይህ በሌም ሁለተኛ በክፉ እንዳይፈላለጉ የሚገቡት ነው። በዚህም ጊዜ በተመሳሳይ ሁኔታ ሙስበዛ ይጨብጣሉ። ሲጨብጡም ከዛሬ ጀምሮ በክፉ ላንፈላለግ ቃል እገባለሁ ብለው ነው። በመጀመሪያ የሚጨብጠው በዳይ ሲሆን ቀጥሎ ደግሞ ተበዳይ ነው። ከዚህ በኋላ ሽሁ ሁለቱንም ባላንጋራዎች ያሳስማሉ፤ ያዘያይራሉ። በመጨረሻም መዝገቡ ላይ መታረቃቸውን ያሰፍራሉ። መዝገቡም እንደ ማስታወሻ ያገለግላል።

በአጠቃላይ በሌ አንዱ የማስታረቂያ ስልት ሲሆን፣ በዚህም ድብቅ የሆኑና መረጃ ሊገኝባቸው የማይችሉ የግጭት አይነቶችን ይፈቱበታል። እነዚህ የግጭት አይነቶች በዚህ ስልት ሊፈቱ የቻሉበት ምክንያት ወንጀል ፈፃሚዎቹ በተጠርጣሪነት ሲገኙ እና ክህደት ሲፈጽሙ ነው። በመሆኑም በዳዩ ላለመበደሉ የበሌ ውሳኔ ተሰጥቶት እርቁ እንዲጸና ይደረጋል። በዚህ ስልት ላይ ከቃል ባለፈ የጽሑፍ ውሳኔ የሚሰጥበት አጋጣሚ አለ። ግጭቱ የቀረበው ከወረዳው ጸጥታና ፋትህ ጉዳይ ጽ/ቤት በኩል ከሆነ እና አማምላችሁ አስታርቋቸው ብሎ ለተቋሙ ደብዳቤ ከላከ አስታርቀው የሚካሰው ተክሶ ለወረዳው ጸጥታና ፋትህ ጉዳይ ጽ/ቤት አንድ ኮፒ የእርቁን ሰነድ ይሰጣሉ።

4.1.3.2 ቤቱ ይፍታው

ቤቱ ይፍታው ሁለተኛው የግጭት መፍቻ ስልት ነው። ይህ የግጭት መፍቻ ስልት ከበሌ ጋር በተወሰነ መልኩ ተመሳሳይነት አለው። ተመሳሳይነቱም በዚህ ስልት የሚፈቱት የግጭት አይነቶች በበሌም የሚፈቱ መሆናቸው ነው። ይሁንና ስልቱን ልዩ የሚያደርጉት ሁኔታዎች አሉ። በዚህ ዘዴ የሚፈቱ የግጭት አይነቶች በዳዩ ሳይገኝ ሲቀርና ተበዳዩ በምስጢርም ሆነ በይፋ (ለሽሁ ሳያማክርም ሆነ አማክሮ) እቦታው ላይ ተገኝቶ ወሲላ አሥሮ፣ ነድ እና አዱርስ አጭሶ የሚሄድበት ሁኔታ ነው።

በዚህ ዘዴ የሚፈቱ የግጭት አይነቶች አስደገመብኝ፣ አስጠነቆለብኝ እና ተጠርጣሪው የማይታወቅበት እንደ ቃጠሎ፣ ግድያ፣ ስርቆት እና ክህደት መሆናቸውን ከጥናቱ የተገኘ መረጃ ያመለክታል። በነዚህ የግጭት አይነቶች ምንም አይነት ተጠርጣሪ የማይገኝ ሲሆን በዚህ ስልት ይፈታሉ። ከዚህ በተጨማሪም በዳዩ ታውቆ በጥሪው መሰረት ሳይገኝ ሲቀርና ተበዳዩ ለበዳዩ መጥሪያውን ብሰጠው ይገለኛል (ሌላ ችግር ውስጥ እገባለሁ) የሚል ስጋት ሲኖር ለሽሁ አሳውቆ "ቤቱ ይፍታው"፣ "ቤቱ ይፈልገው" በማለት ክር ነገር ያስራል።

በአጠቃላይ በዚህ ዘዴ የሚፈቱ ግጭቶች በበዳይ አለመታወቅ፣ በዳዩ የቀረበለትን መጥሪያ አሻፈረኝ ብሎ ቃሉን ሳይሰጥ ሲቀር እና ተበዳይ ለበዳዩ መጥሪያውን ብሰጠው ሌላ ችግር ውስጥ እገባለሁ የሚል ስጋት ሲፈጠር በዚህ ስልት ውሳኔ ይሰጣል። በመቀጠል የዚህን ስልት ሂደት እንደሚከተለው እንይ።

በዚህም ጊዜ ተበዳይ በቅድሚያ ለሽማግሌዎች ችግሩን ያስረዳል። ችግሩንም በደል ደርሶብኛል የበደለኝን ግን አላወኩትም ብሎ ይናገራል። በዳዩ መጥሪያ ደርሶት በቀጠሮው እለት ካልተገኘ እስከ ሰባት ሰዓት ድረስ ተጠብቆ ካልቀረበ አስሮ እንዲሄድ ያደርጋሉ። መጥሪያው ከዚህ በፊት ሦስት ጊዜ ቀርቦ ካልተገኘ ነበር ተበዳዩ እንዲያስር የሚደረገው። አሁን አሁን ግን በአንድ ጊዜ ጥሪ ብቻ እንዲታሰር በመደረጉ ከቀድሞው ለውጥ አለው። ይህም የሆነበት ምክንያት ብዙዎቹ ባለጉዳይ ከሩቅ ቦታ የሚመጡ በመሆናቸው ነው። ወሲላውንም በምኸራጡ ላይ እና በቤቱ ወጋግራ ላይ ያስራሉ።

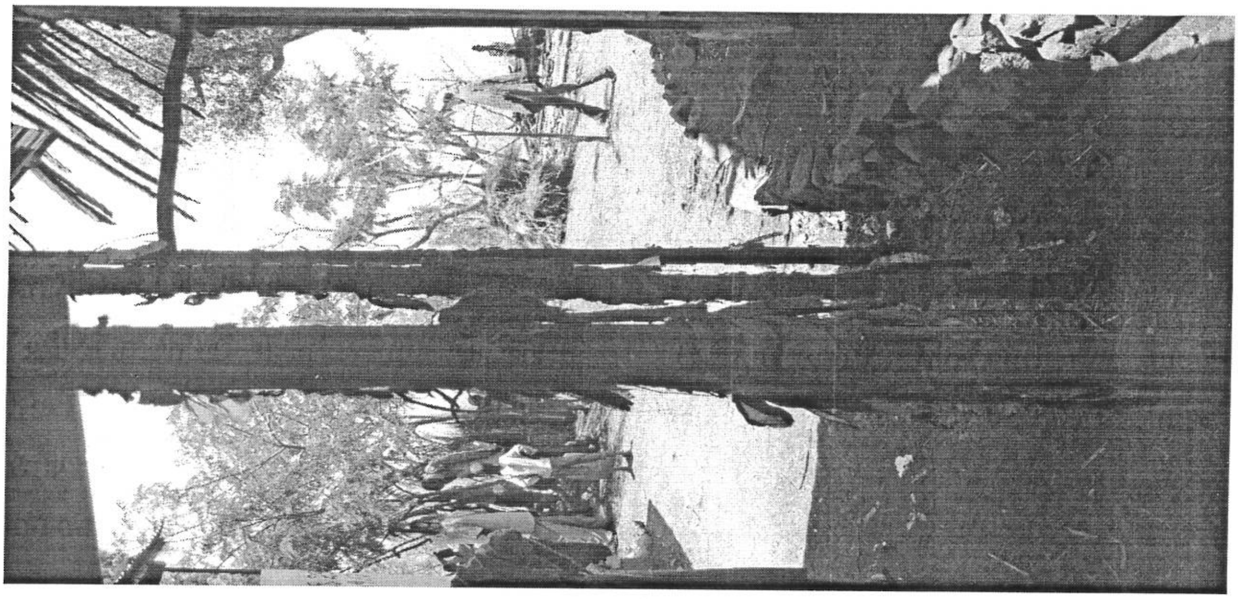

ፎቶ 7፤ተበዳዮች የሚያስሩበት ወጋግራ (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም)

ይህ ውሳኔ ከተሰጠ በኂላ አሳሪው (ተበዳዩ) ከበዳዩ ጋር በምንም አይነት መልኩ አብሮ መብላት እና መጠጣት ብሎም መነጋገር አይችልም። መብላት መጠጣቱ እና መነጋገሩ ከበዳዩ ጋር ብቻ ሳይሆን ከዘመዶቹም ጋር እንደሆነ የመረጃ አቀባዮቼ ገልጸውልኛል።[25] አሳሪው እየሸሸ ነው የሚሄደው። ምክንያቱም በማኅበረሰቡ ይህን ድርጊት ከፈጸመ ያሰረው እሥር

---

[25]አቶ የሱፍ ተሰማ (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም) ፣አቶ አህመድ አሰን (21፣2003 ዓ.ም)

(ስለት) አይሰራም የሚል እምነት እና አመለካከት አለ፡፡ ስለዚህ እሥሩ እንዲሰራለት እነዚህን ተግባራት ከመተግበር ይቆጠባል፡፡ በኋላም በበዳዩ ላይ በንብረቱም ሆነ በቤተሰቡ ላይ አንዳች ችግር ሲደርስ ተበዳዩ ኮርማም ሆነ ሌላ ነገር ጀብቶ ጉዳየ ወጥቶልኛል ብሎ ያሰረውን እሥር ይፈታል፡፡ ሲፈታም ማሰሪያው ላይ ከታሰሩት እስሮች አንዱን በመበጠስ ነው፡፡

አቶ የሱፍ ተሰማ ሚያዚያ 21፣2003 እንደገለጹልኝ አንዳንድ ሰዎች ራሳቸው በደለኛ ሆነው ተበደልኩ ብለው ያስራሉ፡፡ በዚህ ጊዜ ችግሩ በራሳቸው ላይ ይደርስባቸዋል፡፡ ይህን ጉዳይ በአብነት ሲገልጹ "በአለፈው ዓመት (2002 ዓ.ም) አንድ ሰው መጥቶ 'እኔው አሥሬ ነበር፡፡ እኔኑ ጠሰቀኝ፡፡ እሱ ደህና ሆነ፡፡ በሬየ ሞተ፣ ልጄ ሞተ፣ አቃገርኝ የመሣል ቤት ተቆጣ ብዬ ነው፡፡ አሁን ልፈታ መጥቼ ነው' አለ፡፡ 'እንግዲህ ፍታ አሉት' ፈታ" በማለት ከዚህ በፊት የተፈጸመ አብነት ነግረውኛል፡፡ ስለዚህም በሐሰት የሚደረግ እሥራት ለአሳሪው ጦስ እንደሆነ እና "ሥራ ለሰሪው..." የሚለውን የአበው ተረት ያስታውሰናል፡፡

በዚህ የግጭት መፍቻ ስልት ከዚህ በላይ ከተገለጹት ውሳኔዎች በተለየ መልኩ የሚሰጥ የውሳኔ አይነት አለ፡፡ ይህም አንድ በዳይ ሳይታወቅ ቀርቶ ተበዳዩ ቤቱ ይፍታኝ ብሎ ያሥራል፡፡ አሳሪው በተለያየ ምክንያት እሥራቱን ላይፈታ ይችላል፡፡ ከታሰረ ከተወሰነ ዓመታት በኋላ በበዳይ ቤተሰብ ላይ ችግሮች ይከሰታሉ፤ በተለይ ተደጋጋሚ የሞት አደጋ ሲከሰት የበዳይ ወገን በጥርጣሬ እቦታው ቀርበው መታሰር አለመታሰሩን ይጠይቃሉ፡፡ እሳቸውም እገሌ የሚባል ሰው በዚህ ዓመተ ምህረት አስሮባችኋል ብለው ሲያሳውቋቸው ማክሰኞ ቀን ጀባታ ይዘው በመቅረብ እስራቱ እንዲፈታላቸው ይጠይቃሉ፡፡ ሸሁም መፈታቱን በቃል ያሳውቋቸዋል፡፡ ከዚያም ዱዓ እና ፍቲሃ ተደርጎ ይሸኛሉ፡፡

በአጠቃላይ በአብዛኛው በዚህ ስልት የሚፈቱ የግጭት አይነቶች ከክህደት እና ስውር ከሆኑ ሁኔታዎች ጋር በተያያዘ የሚከሰቱ ናቸው፡፡ እሥራቱም የሚሰራው ተበዳይ ከበዳይ ጋር በየትኛው መንገድ ግንኙነት ካልፈጠረ ነው፡፡ እሥሩ ከተፈታ በኋላ ግን ባላንጋራዎቹ መደበኛ ማኅበራዊ ህይወታቸውን ይቀጥላሉ፡፡ በዳይ አጥፋቻለሁ ብሎ ከቀረበ ሁለቱንም አቃርበው ያዘያይራሉ፡፡ ዳግመኛ በክፉ ላይፈላለጉ እና መደበኛ ማኅበራዊ ህይወታቸውን እንዲቀጥሉ በሌ በማስገባት እርቃቸውን ያጸናሉ፡፡

5. የትዕምርቶች ምንነት እና ፋይዳ በባህላዊ ተቋሙ

ትዕምርቶች የራሳቸው የሆነ ትርጉም ያላቸው ናቸው፡፡ ስለትዕምርት ስናስብ ሁለት ነገሮችን እናገኛለን፡፡ የመጀመሪያው የተወከለው ጉዳይ ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ የተሸከመው ሀሳብ ወይም ትርጉም ነው (Whitehead 8-9)፡፡ ትዕምርቶች የራሳቸው ፍቺ ያላቸው በመሆኑ የአንድን ማኅበረሰብ አባላት የማግባባትም ሆነ አንድ አይነት አስተሳሰብ ወይም መረዳት እንዲኖራቸው ያስችላሉ፡፡ ይህም በመሆኑ የትዕምርቶችን ጠቀሜታ ላቅ ያደርገዋል፡፡

የትዕምርት የውክልና መሰረት የህይወት ገጠመኝ፣ ታሪካዊና ባህላዊ ሊሆን ይችላል፡፡ እነዚህን መሰረት አድርጎ ውክልና ማስቀመጡም ተግባቦቱን የተቀላጠፈ ያደርጉታል፡፡ እንዲሁም ስሜታቸውንና ባህሪያቸውን በነሱ አማካይነት ያንፀባርቁባቸዋል፡፡ ትዕምርቶች የአንድን ማኅበረሰብ ማንነት ለመግለፅ፤ እምነቱን ለመጫንና በሰዎች መካከል እና ሰው ከራሱ ጋር ለሚከሰት ግጭት ለመፍታት ጥቅም አላቸው (Quimby 174)፡፡

አንድን ትዕምርት ከሦስት አቅጣጫ ፍች መስጠት ይቻላል፡፡ አንደኛው ከኃይማኖት አንፃር ሲሆን ሁለተኛው የትዕምርቱ ተጠቃሚ ከሆነው ማኅበረሰብ ነው፡፡ ሦስተኛው የትዕምርቱ ተግባር ወይም ጠቀሜታ አንፃር ነው፡፡ በተጨማሪም ትዕምርቱ ከሌላ ትዕምርት ጋር ካለው ዝምድና አንፃር ትርጉም ሊሰጠው ይችላል (Quimby 168)፡፡ ይህን ያህል ስለትዕምርት ምንነት እና ፋይዳ ካየን በመቀጠል በተቋሙ የሚገኙ ትዕምርቶችን ምንነት እናያለን፡፡ ትዕምርቶቹንም የምናየው ከባህላዊ እና ከመንፈሳዊ እሳቤ አንፃር ያላቸውን ተዛምዶዊ ፍቺ ነው፡፡

ባህላዊ የፍትህ ተቋም ለእርቅ ሥርዓቱ የሚገለገሉባቸው ቁሳቁሶች፤ የታወቁ የእርቅ ቦታዎች፤ የእርቁ የአፈፃፀም ሂደት፤ አስታራቂዎቹ አሏቸው ተብሎ ከሚታሰበው መንፈሳዊ ኃይል አንፃር ትዕምርታዊ ጠቀሜታ አሏቸው፡፡[26] በመሣል ባህላዊ ተቋም በእርቅ ሥርዓቱ ላይ የተለያዩ ቁሳቁሶች ለእርቅ ማስፈጸሚያ ወይም ለእርቅ ማጽኛ ይውላሉ፡፡ እነዚህም ሙስበሃ፣ ምኾራጥ፣ ጎራዴ እና ጭስ ናቸው፡፡ ከዚህ በተጨማሪም ደም፣ ዳቦ፣ ጫት እና ቡና በእርቁ ዕለት የሚቀርቡ የእርቅ ሥርዓቱ አካል ናቸው፡፡ በገደብ መልክ የሚጠቀሙባቸው ቁጥሮችም የራሳቸው የሆነ ትዕምርታዊ ፋይዳ አላቸው፡፡ እነዚህ ጉዳዮችን ከዚህ በላይ ከተጠቀሰው ንድፈ ሃሳብ አንፃር እንደሚከተለው እናያለን፡፡

---

[26] Somjee, in Fekade, com p.10

በመጀመሪያ የሙስበሃውን ትርጉም ስናይ ሸህ መሐመድ ሰይድ እና ሸህ አሊ ሙሳ ሚያዚያ 3፣2003 ዓ.ም የሙስበሃውን ትርጉም "ሙስበሃው መጨበጡ የሳቸውን እጅ ያጥፋኝ፣ ይህንን የሼሆቹን እጅ የነካውን ሙስበሃ ብክዳ ያጥፍኝ፤ በሳቸው እጅ የመማል እና የሳቸውን እጅ እንደመንካት ነው" በማለት ገልጸውልኛል። ስለሆነም ሙስበሃው የሸሁን እጅ ሲወክል ትርጓሜውም (ሙስበሃውን መጨበጡ) በሳቸው እጅ መሀላ መግባት ማለት ነው። ሙስበሃው የመሣሎች ተምሳሌት ሲሆን መጨበጡም በነሱ በሌ መግባት ነው።

ሙስበሃው እና ምኽራጡ የሸሁን እጅ ሲወክል፤ ባላንጋራዎችም እነዚህን ነገሮች መጨበጣቸው የመሣል ሸህ ያጥፍኝ የሚል ትርጉም አለው። ሁለቱም እቃዎች እሳቸውን የሚወክሉ ናቸው። ሌላው በትዕምርትነት የምናያቸው ጉዳዮች ዘንግ፣ ክር እና ቤት ናቸው። የማኅበረሰቡ አባላት እነዚህን ነገሮች መጠቀማቸው የራሳቸው ፍቺ አላቸው።. እነዚህ ጉዳዮች ብዙውን ጊዜ የሚጠቀሙባቸው ድብቅና ስውር ለሆኑ የግጭት ምክንያቶች እና አይነቶች ነው። እነዚህን በመጠቀም ግጭቶቻቸውን ይፈቱባቸዋል፣ ለተደበቁ እና በክህደት ለተፈጠሩ ጠቦች በመፍትሄነት ይጠቀሙባቸዋል። ክር ዘንግ ላይ በማሰር "አንቱ ፍረዱኝ"፣ "እሳቸው ይፍረዱኝ" እያሉ በደለኞች አስረው በመሄድ በመፍትሄነት ይጠቀማሉ። ይህም ቦታው ወይም የመሣል ጌታ ያሳየኝ፣ የሸሁ ከራማ ይፍረደኝ እና ተዓምር በዓይኔ ያሳየኝ የሚል ፍቺ አለው።

ከዚህ በፊት እንደተገለጸው ትዕምርትን ከኃይማኖት ወይም ትዕምርቱ ከሌላ ትዕምርት አንፃር ካለው ፍቺ መስጠት አንዱ መንገድ ነው። ከዚህ አንፃር ዘንግ ወይም በትር በቅዱስ ቁርኣን በምዕራፍ ሰባት፣ በምዕራፍ ሃያ አንቀጽ 69፣ ከአንቀጽ 107 እስከ 120 ስለበትር የተዓምር መገለጫነት እንደሚከተለው ሰፍሯል፤

> በትሩንም ጣለ እርስዎም ወዲያውኑ ግልጽ እባብ ሆነች። እጁንም አወጣ፤ እርሷም ወዲያውኑ ነጭ ኾነች። ወደ ሙሳም፦ በትርህን ጣል ስንል ላክን (ጣላትም) ወዲያውኑም የሚቀጥፉትን (ማታለያ) ትውጣለች። እውነትም ተገለጸ ይሰሩት የነበሩትም (ድግምት) ተበላሸ። በቀኝ እጅህ ያለችውንም በትር ጣል፤ ያንን የሰሩትን ትውጣለችና፤ ያ የሰሩት ሁሉ የድግምተኛ ተንኮል ነውና ድግምተኛም በመጣበት ስፍራ ሁሉ አይቀናውም (አልን)።

በተቋሙ ይህ ድርጊት መፈፀሙ ከዚህ ሃሳብ ጋር ተዛምዶዊ (ተመሳሳይ) አንድምታ አለው። አንድ ተበዳይ ድብቅ ለሆነ በደል እቦታው ላይ ቤቱ ይፍታው ብሎ ዘንግ ላይ አስሮ መሄዱ በበዳይ ላይ አንዳች ተዓምር ያሳየኝ የሚል ትርጓሜ አለው። በተመሳሳይ ሁኔታ የሚታሰረው ክር "የቅርቢቱ ህይወት ጥቅም አነስተኛ ነው፤ በመጨረሻይቱም ዓለም አላህን

ለሚፈራ ሰው በላጭ ናት፤ በተምር ፍሬ ውስጥ ያለን ክር ያህል እንኳ አትበድሉም በላቸው" በሚል በምዕራፍ አራት በአንቀጽ 77 ላይ ሰፍሮ እናገኛለን። ድርጊቱን ከዚህ ጋር አዛምዶ ፍች መስጠት ይቻላል። በትሩ የተዓምር መገለጫ ተምሳሌት ሲሆን ክሩ ደግሞ የበደል ተምሳሌት ነው።

በመቀጠል የምናየው ቤት የሚለውን ጉዳይ ነው። ከዚህ በፊት እንደተገለጸው ተበዳዮች "ቤቱ ይፍታው"፣ "እሳቸው ይፈልጉት"፣ "ቤቱ ይፈልገው" ይላሉ። እዚህ ላይ ሁለት ነገሮችን ማስተዋል ይቻላል። አንደኛው ቤቱ (ቦታው) ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ መሣሎች (ሸሆቹ) ናቸው። ቤቱ የሸሁ ተምሳሌት ነው። የሳቸው ውክል ነው። ምክንያቱም በቦታው ይመካሉና። ቤቱ ማለት እረከቦቱ እረከቦቱ ማለት ቤቱ የሚል ተምሳሌታዊ ፍቺ አለው። ይህ እሳቤ የማኅበረሰቡ ባህላዊ እሳቤ ነው። ይህን ጉዳይ በተመሳሳይ ሁኔታ በቅዱስ ቁርኣን ምዕራፍ ሁለት አንቀጽ 125 ላይ "ቤቱንም (የአላህን መገገ ቤት፡ ካዕባን) ለሰዎች መመለሻና ጸጥተኛ ባደረግን ጊዜ (አስታውስ) ከኢብራሂም መቆሚያ መስገጃን አድርጉ ወደ ኢብራሄምና ወደ ሂምና ወደ ኢስማኤልም ቤቴን ለዘዋሪዎቹና ለተቀማጮቹም ለአጎንባሾች ሰጋጆቹም አጥሩ ስንል ቃል ኪዳን ገባን።" ተገልጾ ይገኛል።

ቤቱ የሚለውን ጉዳይ ከካዕባ ጋር አዛምጀዋለሁ። ቤቱ የመልካም፣ የንፅህና የሃቅ ቦታ ነው። መጥፎ ነገር የማይፈፀምበት የተቀደሰ ቦታ ነው። ለዚህም ይመስላል ተበዳዮች ቤቱ ይፍታው የሚሉት። ቤቱ የተንኮል፣ የሐሰት፣ የስርቆት በአጠቃላይ የሀራም ነገሮች ማጽጃ ቦታ ነው። በመሆኑም ከዚህ በላይ የቀረቡት ትዕምርቶች መንፈሳዊ አንድምታ አላቸው።

ሌላው በእርቅ ሥርዓቱ ላይ ገዳይ የግዳይ ግዳይ የግድያ አይነት ከፈፀመ የገዳዩ ቤተሰብ ቀይ ኮርማ ጀባ ብሎ ያሳርዳል። ደሙ መፍሰሱ የገዳይ ቤተሰብ የሟች ቤተሰብ ዳግመኛ ወደ በቀል አይገባም፤ መሀላው ይይዝልናል የሚል እምነት አላቸው። ስለዚህ ደም አንዱ የእርቅ ማጽኛ ነው። ደሙ ከፈሰሰ እርቁ እርቅ ሆኗል የሚል እምነት አላቸው። እናም ደም እንደ አንድ የግጭት ወይም የሰይጣን ፈውስ ነው። የደምን ቅዱስነት "ሰውን ከረጋ ደም በፈጠረው (ጌታህ ስም)" በቅዱስ ቁርአን በምዕራፍ 96 ቁጥር 2 ላይ በተጠቀሰው አንድምታ ማስረገጥ ይቻላል። በአጠቃላይ ማኅበረሰቡ እሾህን በሾህ እንደሚባለው ደምን በደም ያጸዳሉ ወይም ያደርቃሉ።

በእርቅ ሥርዓቱ ቁጥሮች የተለያዩ ሀሳቦችን ወክለው እናገኛለን፡፡ በተቋሙ የግጭት መፍቻ ስልት ላይ ገደብ የመወሰኛ ሀሳብን ይዘው ይገኛሉ፡፡ እነዚህም ቁጥሮች ሦስት እና ሰባት ናቸው፡፡ በዳይ ከተቋሙ ጥሪ ደርሶት በጥሪው መሰረት ካልተገኘ ሦስት ጊዜ ጥሪ ከተደረገ በኋላ ነው ውሳኔ የሚሰጠው፡፡ ለምን ሦስት ቁጥርን ተጠቀሙ ስንል ከዚህ በታች ከቀረቡት የቅዱስ ቁርኣን ጥቅሶች ጋር ተዛምዶአዊ ውክልና አላቸው የሚል ሀሳብ አለኝ፡፡ ጥቅሶቹ በምዕራፍ 2፣ አንቀጽ 77፣ 30፣ 228 ላይ የተገለጹ ሲሆን እነዚህም "በቁርኣን ረገርሙ የላም ሱራ (ምዕራፍ) 286 አያት (አንቀፆች) ሲኖረው ከሦስት አያት ያነሰ ሱራ የለም" (መቅድም፣ ገፅ አልተጠቀሰም)፣ "ባለ ሦስት ቅርንጫፎች መደኾነው ጥላ አዝግሙ"፣ "የተፈቱ ሴቶች ሌላ ከማግባታቸው በፊት ሦስት የወር አበባ ይጠበቁ፤ ሦስት የወር አበባ ጥራት ይላል" የሚሉት ናቸው(አጽንኦት የኔ)፡፡ በነዚህ ጥቅሶች ሦስት ቁጥር በተደጋጋሚ ተጠቅሷል፡፡ ስለዚህም የቁጥሩ ጥቅም ላይ መዋል መንፈሳዊ አንድምታ (ተዛምዶ) አለው ወደሚል ማጠቃለያ ይወስደናል፡፡

በእርቁ ሥርዓት ላይ ሌላው የምናገኘው ቁጥር ሰባት ነው፡፡ ይህ ቁጥር በተቋሙ በተደጋጋሚ ጥቅም ላይ ይውላል፡፡ ለምሳሌ ባላንጋራዎች በሌ ሲፈፅሙ እስከ ሰባት ትውልድ ድረስ በሌ የማስገባት ሁኔታ አለ፡፡ እንደዚሁም መሣል የታሰረበት ሰው እስከ ሰባት ትውልድ ድረስ በቤተሰቡ ላይ አደጋ ወይም መዓት ይደርስበታል የሚል እምነት አለ፡፡ በተጨማሪም በዳይ ጥሪ ደርሶት በእለቱ (በውሳኔው) ከቀረ እስከ ረፋዱ ሰባት ሰዓት ድረስ ይጠበቃል፡፡ እስከዚያ ድረስ ካልቀረበ ተበዳይ አስሮ እንዲሄድ ይደረጋል፡፡ ይህ ቁጥር በቅዱስ ቁርኣን በምዕራፍ ሦስት አንቀጽ 14፣ 17፣ 20፣ 30፤ በምዕራፍ አስራ ሁለት አንቀጽ 24፣ 30 እና 43 ላይ ተደጋግሞ ተወስቷል፡፡ በተለይ ከሰባቱ ሰማያት ጋር ተዛምዶ፡፡

ከዚህ ውጪ ከነቢዩ ሙሐመድ የልጆች ቁጥር ጋር ተዛማጅነት አለው፡፡ ነቢዩ ሙሐመድ ልጆቻቸው ሰባት ሲሆኑ ሥድስቱ ሞተዋል (አህመድ 68)፡፡ በመሆኑም የሰባት ቁጥር በተቋሙ በተደጋጋሚ በጥቅም ላይ መዋሉ ከዚህ ጋር ተዛማጅነት አለው የሚል ሀሳብ አለኝ፡፡ እናም ሰባት ቁጥር የነገሮች መቋጫ ወይም የፍፅምና ትርጉም እንዳለው መረዳት ይቻላል፡፡ በአጠቃላይ በባህላዊ ተቋሙ በእርቅ ሥርዓት የሚፈጸሙ ተግባሮች፣ ቁሳቁሶች እና ሀሳቦች የራሳቸው የሆነ ፋይዳ አላቸው፡፡ በተጨማሪም የነዚህ ትዕምርቶች ውክልና ባህላዊ እና መንፈሳዊ ይዘት ያላቸው ናቸው፡፡

6. በባህላዊ የፍትህ ሥርዓት እና በመደበኛው የፍትህ ሥርዓት መካከል ያለ ግንኙነት

በምዕራፍ ሁለት እንደተገለጸው መሣል- ባህላዊ የዕርቅ ሥርዓት መተግበር የጀመረው በአጼ ምኒሊክ ዘመነ መንሥት ቢሆንም ትኩረት ተሰጥቶት ማስታረቅ የተጀመረው በኃይለሥላሴ ዘመነ መንግሥት ጊዜ ነው፡፡ ከዚህ በፊት እርቅ የሚፈጽሙት ጠበኞችን አስማምተው ጋብቻ በመፈጸም ነበር፡፡ በገንዘብ ክህደት የተጋጩትንም ገንዘቡን ከራሳቸው በመክፈል እንዲታረቁ ጥረት ያደረጉ ነበር፡፡ ከጣሊያን ጊዜ ወዲህ እርቁን አጠናከረው በማካሄዳቸው በወቅቱ ለነበሩት ለሸህ ሠይድ መሳል ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ለዚህ ሥራቸው አስጠርተው ሦስት ምንሽር ከመቶ ጥይት ጋር እንደሸለሟቸው አቶ አማከለው አየለ ግንቦት 3፣2003 ገልጸውልኛል፡፡

በማኅበረሰቡ አባላት ዘንድ አንዳንድ ግጭቶችን በመፍታት ከመደበኛው ፍትህ ይልቅ የባህል ሽምግልና (መሣል) የተሻለ ሆኖ የሚገኝበት ጊዜ አለ፡፡ ይህን ሁኔታ ከሁለት አቅጣጫ ማየቱ ተገቢ ነው፡፡ የመጀመሪያው እርቅ ሲሆን ይህም ለማኅበረሰቡ ትልቅ ፋይዳ አለው፡፡ ስለዚህ ጉዳይ በቡድን ውይይት ወቅት እንደሚከተለው ተወስቷል(ግንቦት 10፣2003)፡፡

> መንግሥት የራሱን እርምጃ ይወስዳል፡፡ ሽማግሌ አቃርቦ፣ አባልቶ፣ አጣጥቶ ያኖራል፡፡ ሁለት ጠበኞች ካልታረቁ ቂም አለ፡፡ አንድ ወንጀለኛ የሚቀጣው በወንጀሉ ነው፡፡ ለሟች ወገን ደሙን አልተበቀለለትም መንግሥት ስለቀጣው፡፡ ደሙ ሊደርቅ የሚችለው ረከቦት እና ሽማግሌ ሲያስታርቅ እንጂ መንግሥት ስለቀጣው አይደለም፡፡ ተበዳዩ ቂሙን አይተውም ግጭቱ በእርቅ ካልተደመደመ፡፡ ጠበኛው አልታረቀም ከተባለ እንደገና ሊሸፍት ነው የሚል ሃሳብ ይመጣል፡፡ ባህሉ የሚያምነው በማስታረቅ ነው፡፡ ታርቋል ከተባለ ነገሩ ሁሉ ፈሰደ ማለት ነው፡፡ እርቁ እርቅ ነው፡፡ ሳይታረቅ ግን እቤቱ ከገባ "እኔን ንቆ ነው" የሚለው ይከሰታል፡፡ ይህ ሊቀር የሚችለው በረከቦትና በሽማግሌ ሲታረቅ ብቻ ነው፡፡

በማለት የሽምግልናን አስፈላጊነት ገልፀዋል፡፡ በማኅበረሰቡ ዘንድ እርቅ ትልቅ ነገር ነው፡፡ ሁለት ጠበኞች ታርቀው በሌ ከፈፀሙ የግድያው ደም እንደደረቀ ይቆጠራል፡፡ ሕግ ቅጣቱን ቀጥቶ ቢለቀውም በቀሉ አይቀርም፡፡ ምክንያቱም መንግሥት ሲቀልበው ኖሮ ወጣ እንጂ ተቀጥቶ ወጣ አይሉም፡፡ በመሆኑም መንግሥት ሊያቆም የማይችለውን በቀል ሽማግሌ በማስታረቁ ደሙ እንደደረቀ መቆጠሩ የተሻለ ጠቀሜታ አለው፡፡ መንግሥትም ይህን አምኖ በጋራ በመስራት ላይ ይገኛል፡፡ ገዳይ ከማረሚያ ቤት ፍርዱን ጨርሶ ሲወጣ ከባላንጋራህ ጋር ታረቅ ብሎ ወደ ሽማግሌ ይልካል፡፡ ምክንያቱም ኅብረተሰቡ ፍትህ ብሎ የሚያስበው

በሽማግሌ ሲታረቅ እንጂ በመንግሥት ስለተቀጣለት አይደለም፡፡ ስለዚህ ባህላዊ ተቋሙን መዳገምን ወይም በቀልን ከማስቀረትና ባላጋራዎች ፍጹም የሆነ የሥነ ልቦና ጽዳት እንዲኖራቸው በማስቻል ረገድ የተሻለ ያደርገዋል፡፡

የባህላዊ ተቋሙ ሌላው መልካም ገጽታው መንግሥት ፈልጎ ሊያገኝ ያልቻለውን ገዳይ ፈልጎ ለሽምግልና አቅርቦ ማስታረቁ ነው፡፡ ይህም የረከቦትን እና የሽማግሌን ምስጢር ገላጭነት የሚያሳይ ነው፡፡ ይህንንም ጉዳይ በአብነት (Real case history) አቶ መሃመድ አልዩ ሚያዚያ 28፣2003 ዓ.ም እንደሚከተለው ይገልፃሉ፡፡

> በ2002 ዓ.ም ኢብራሂም ኃይሌ እና መሐመድ ኡስማን ተጋደሉ፡፡ ምክንያቱም ኢብራሂም ኃይሌ የመሐመድ ኡስማንን ልጅ እርሻ ላይ ከብት አታስበሊም በሚል በመምታቱ ነበር፡፡ ልጁ ለአባቷ መታኝ ብላ ስትነግረው ለምን መታሃት ብሎ አባትየው አንድ ሁለት ሲሉ ጥል ውስጥ ገብተው ሁለቱም ወደቁ፡፡ በእለቱ መሐመድ ሳንጃ ይዞ ስነበረ ኢብራሂምን ይወጋዋል፡፡ ከዚያም ተነስቶ ይጠፋል፡፡ የተወጋው አለፈ፡፡ የሟች ወገኖች ወደ ህግ አይሄዱ ገዳዩ እጁን አልሰጠ፡፡ ቀብረው ቁጭ አሉ፡፡ ሽማግሌ የቀሩትን ቤተሰቦች ማስታረቅ ጀመረ፤ ሁለተኛ እንዳይዳገሙ፡፡

በረከቦትና በሽማግሌ በተደረገ ጥረት ገዳይ እጁን እንዲሰጥ አደረጉ፡፡ በብዙ ጥረትና ሽምግልና ገዳይ ቀርቦ እርቁ ተፈጸመ፡፡ ካሳው ተቆረጠ፡፡ ለጊዜው ገዳይ እጁን ለመንግሥት እንዲሰጥ አድርገው እርቁን አጽንተው ገዳዩን ወደ ሥራ አስገቡ፡፡ በዚህም ሁኔታ ባህላዊ የእርቅ ሂደት ሁለቱንም ባላንጋራዎች በማስታረቅ በመካከላቸው ያለውን ቂምና ቅሬታ በመፍታት ረገድ የተሻለ መሆኑን የሚያሳይ አብነት ነው፡፡ በአጠቃላይ ይህ ባህላዊ ተቋም በአንድ በኩል የገዳይ ወገንና የተጎጂ ወገን ያለውጣ ውረድ በማስቀረት እና ወደ ስራቸው በቀላሉ እንዲገቡ በማስቻልና የቀድሞውን ማኅበራዊ ህይወት እንደነበረ በማስቀጠል እረገድ የተሻለ ያደርገዋል፡፡ በዚህም ሕግ ባላንጋራዎች እርቅ እንዲፈጽሙ በማድረግ በጋራ ይሰራሉ፡፡

ሌላው የባህላዊው ተቋሙ የተሻለ ገጽታ ባላጋራዎችን በበሌ እንዲታረቁና ግጭታቸውን እንዲፈቱ የማድረጉ ሁኔታ ነው፡፡ በተለይ የቅድመ ወንጀል የመከላከል ስራን በመስራት ለመንግስትም ሆነ ለማኅበረሰቡ የራሱ የሆነ ፋይዳ አለው፡፡ ተጨባጭ መረጃ ሊገኝባቸው የማይችሉትን የግጭት አይነቶች በመፍታት እና ዳግመኛ እንዳይከሰቱ በማድረጉ በኩል ላቅ ያለ ጠቀሜታ አለው፡፡ በዚህም ከመንግሥት ጋር በጋራ ይሰራሉ፡፡ ይህንንም የወረዳው ጸጥታና ፍትህ ጉዳይ ጽ/ቤት ኃላፊ የሆኑት አቶ ሙሳ አሊ ሚያዚያ 18፣2003 ዓ.ም በምሳሌ እንደሚከተለው ይገልፃሉ፡፡

ይህም ሁለት ባላንጋራዎች ግጭት ውስጥ ሊገቡ ይችላሉ፡፡ ተበዳዩ ቤትም ሆነ ሰብል ተቃጥሎበት ሊሆን ይችላል፡፡ በሰዓቱ ድርጊት ፈጻሚው አካል ላይታወቅ ይችላል፡፡ ነገር ግን ተበዳይ የሚጠረጥረው ግለሰብ ይኖራል፡፡ ተበዳይም ለሽሆቹ እና ለሽማግሌዎች ይኸን ሰውዬ እጠረጥረዋለሁ በሌ አስገቡልኝ ይላል፡፡ ተጠርጣሪውም በቀበሌ ኦፊሰርም ሆነ በሽማግሌ እንዲቀርብ ይደረጋል፡፡ ሽሁም ድርጊቱን መፈጸም አለመፈጸምህን በሌ ትገባለህ ይላሉ፡፡ እሱ ደግሞ ከፈጸመ በሌ አይገባም፡፡ ቃሉን ክዶ በሌ ከገባም ተበዳይ በደሉን ይተዋል፡፡ ከማለለት ወይም በሌ ከገባለት አለመፈጸሙን አምኖ ይቀበላል፡፡ ሁለቱም ዳግመኛ ላይፈላለጉ በሌ ገብተው ይለያያሉ፡፡ በዚህም መሣል የተደበቁ ጉዳዮችን በማውጣጣት እና ዳግመኛ ወደ ወንጀል እንዳይገቡ የቅድመ መከላከል ስራን ይሰራል፡፡ በዚህም አብረን እሰራለን፡፡ ቦታው ላይ ወስደን በሌ በማስገባት፡፡

በአጠቃላይ ባህላዊው ተቋሙ መንግሥት ሊያገኝ ያልቻለውን ወንጀልም ሆነ ተጨባጭ መረጃ ያገኛል፡፡ በሌውን ወይም ባህላዊ እምነቱን በመፍራት ብዙ ወንጀሎች ይቀራሉ፡፡ በግለሰቦቹ ላይ ስነ ልቦናዊ ጫና በመፍጠሩ ጠበኞቹ ቃላቸውን በመስጠት እና ዳግመኛ እንዳይፈላለጉ ያደርጋል፡፡ የወረዳው መደበኛ የፍትህ ሥርዓት ከባህላዊው ተቋሙ ጋር በትብብር የሚሰራው ኅብረተሰብን ያሳተፈ የወንጀል መከላከል ስልት መሰረት በማድረግ ነው፡፡ ይህም የወንጀል ችግሮችንና ስጋቶችን ለማስወገድ ኅብረተሰቡና ፖሊስ የሚሳተፉበት የፖሊስ መዋቅራዊ አደረጃጀት፣ የኦፕሬሽን ስራ አፈፃፀም፣ አስተዳደራዊ ገጽታን የሚያጠቃልል ፖሊሳዊ እስትራቴጂና ፍልስፍና ነው፡፡ በሌላ አገላለጽ ያልተማከለና ወንጀልን ለመቀነስ፣ አለመረጋጋትንና የወንጀል ፍርሀትን፣ ስጋትን ለማስቀረት በፖሊስና በማኅበረሰቡ መካከል የሚፈጠር የወንጀል መከላከል ስትራቴጂ ነው፡፡[27]

መደበኛው የፍትህ ሥርዓት ከባህላዊ የፍትህ ሥርዓት ተሽሎ የሚገኝበት ሁኔታ አለ ወይ? ብዬ የመረጃ አቀባዮቼን[28] በጠየኳቸው መሰረት መደበኛው የፍትህ ሥርዓት በተለይ በካሳ ዙሪያ ያለው ጉዳይ የተሻለ ሆኖ እንደሚገኝ ገልጸውልኛል፡፡ መደበኛው የፍትህ ሥርዓት ለአንድ ግድያ ከሦስት ሺ.ህ ብር ያልበለጠ ያስከፍላል፡፡ ባህላዊው ግን ቢያንስ እስከ አምስት ሺ.ህ ብር እና ከዚያ በላይ እንደ ግድያው ደረጃ ጉማ ያስከፍላል፡፡ በዚህም የገዳይ ቤተሰብን ኢኮኖሚውን ካለመጉዳት እና የሚደርስበትን ጫና ከመቀነስ አንፃር የተሻለ ነው፡፡ በተጨማሪ

---

[27] "በየደረጃው የሚገኙ የኮሚዩኒቲ ፖሊሲንግ አመራሮችንና ኦፊሰሮችን ለማሰልጠን የተዘጋጀ ማንዋል፡፡" ፖሊስ ኮሚሽን፡፡ ባህር ዳር፣ ጥር 2003 ዓ.ም

[28] አቶ ሙሳ አሊ (ሚያዚያ 18፣2003 ዓ.ም) ፣አቶ ሰይድ ይማም (22፣2003 ዓ.ም)

ባህላዊ ተቋሙ በእምነት ማጉደል የተፈጸመ፣ በድብቅ የተከሰቱ ወንጀሎችን በበሌ በማዋጣት እና በማስማማት በኩል ከመደበኛው ፍትህ የተሻለ ነው ማለት ይቻላል፡፡

6.1 የመሣል ፋይዳዎች

መሣል ለማኅበረሰቡም ሆነ ለመንግሥት የተለያዩ ፋይዳዎችን ያስገኛል፡፡ እነዚህም ኢኮኖሚያዊ፣ ማኅበራዊ፣ አስተዳደራዊ እና ስነልቦናዊ ፋይዳዎች ናቸው፡፡ ከኢኮኖሚው አንፃር ብናይ ማኅበረሰቡ ጊዜውን እና ገንዘቡን ተጠቅሞ ወደ መደበኛው ሥራ እንዲገባ ያስችለዋል፡፡ በውጣ ውረድ የስራ ጊዜው እንዳያባክን ያስችለዋል፡፡ በዚህ ጉዳይ የወረዳው ፖሊስ ኅብረተሰብ አቀፍ ዋና የስራ ሂደት ኃላፊ የሆኑት ሰይድ ይማም ሚያዚያ 22፣2003 ዓ.ም የሚከተለውን ይገልፃሉ፡፡

> ሕግን ብቻ እንከተል ብለን እናስፈጽም ብንል ታሳሪው ብዙ ነው፡፡ ማረሚያ ቤት እንኳ አይበቃም፡፡ ታራሚው በዛ ማለት ደግሞ ታራሚው ቤተሰብ አለው፡፡ ቤተሰቡን አስተዳዳሪ ሊሆን ይችላል፡፡ ለልማት የሚውለው ለታራሚው ቀለብና ለተለያዩ የወጪዎች ሊውል ይችላል፡፡ ከዚህ ተቋም ጋር በጋራ መስራቱ ወንጀለኛን ከመቀነስ አንፃር ትልቅ ጠቀሜታ አለው፡፡ ኅብረተሰቡ በህግ መቀጣት አያረካውም፡፡ ድብደባም ከሆነ ያቺኑ ድብደባ፣ ግድያም ከሆነ ያንኑ ግድያ መፈጸም ነው የሚያረካው፡፡ እርቅ እና በሌ መፈጸሙ እነዚህ ድርጊቶች ባሉበት እንዲቆሙ እና ወደ ሌላ ወንጀል እንዳይገቡ ያስችላል፡፡

በማለት የመሣልን አስፈላጊነት ገልጸዋል፡፡ ተቋሙ አንድም ለማኅበረሰቡ አንድም ለመንግሥት ጠቀሜታ አለው፡፡ ከዚያም አልፎ ለአገር ላቅ ያለ ጠቀሜታ አለው፡፡ መንግሥትም ለታራሚ የሚያወጣውን ወጪ ለመሰረተ ልማት በማዋል ለኅብረተሰቡ ጥቅም ላይ እንዲውል ይረዳል፡፡ አንድ ግለሰብም በአጋጣሚ ስህተት ወንጀል ፈጽሞ ወደ ማረሚያ ወርዶ ቤተሰቡን እና እራሱን ከሚጎዳ በባህላዊ ተቋሙ ታርቆ ወደ ልማቱ በመሰማራቱ ራሱን የቻለ ጠቀሜታ አለው፡፡ ቤተሰቡም ከመበተን፣ ከመሰደድ እና ከተለያዩ ማኅበራዊ ችግሮች እንዳይጋለጡ ከማድረግ አንፃር እና ማኅበራዊ ደህንነታቸውን ከማስጠበቅ አንፃር የላቀ ድርሻ አለው፡፡

በተለይ በእርቁ እለት ባላንጋራዎች በሌ ጨብጠው እርቅ ከፈፀሙ እርቁ እርቅ ነው፡፡ ከእርቅ በኋላ ማሸሞር እንኳ አይቻልም እናም በስነ ልቦና ረገድ ጠበኞቹ ዳግመኛ ወደ ጥል እንዳይገቡ የመቆጣጠር ተግባር አለው፡፡ ምክንያቱም ማኅበረሰቡ ባህሉን ከጥንት ያገኙት እና በተጨባጭ በህይወት ገጠመኞቻቸው ያዩት ስለሆነ በዚህ ባህል ጥርጣሬ የላቸውም፡፡ በእርቅ አፍራሽ ላይም ሆነ በቤተሰቡ ላይ አንዳች ችግር እንደሚደርስ እርግጠኛ ስለሆኑ ወደ ማፍረሱ አይነሳሱም፡፡ ስለዚህ በሌው ሁለቱም ወገኖች ከጥርጣሬ እና ከስጋት ጸድተው መደበኛውን

ህይወት እንዲቀጥሉ ያስችላል። ባላንጋራዎች በሌ መግባታቸው በሌው ይይዘናል ሲሉ ዳግመኛ አያገረሹም። በዚህም ተቋሙ በኅብተሰቡ ዘንድ ቂም ወይም ቅሬታ ዳግመኛ እንዳይፈጠር የመቆጣጠር ተግባር አለው። ይህ ደግሞ የፎክሎር አንዱ ተግባሩ ነው። ፎክሎር የሚከተሉትን ይጨምራል። ሚቶች፣ ሌጀንዶች፣ ተረቶች፣ ቀልዶች፣ ምሳሌያዊ ንግግሮች፣ እንጉርጉሮዎች፣ ድግምቶች፣ ምርቃቶች፣ እርግማኖች፣ መሀላዎች፣ ስድቦች፣ ትንኮሳዎች፣ "ለጤናችኖች"፣ ምላስ-ዘውሮች፣ እንጄነህ እና ደህና-ዋሎች…(ፈቃደ 4)።

ከዚህ በተጨማሪ ባህላዊ የፍትህ ሥርዓቱ የአረጋውያንን፣ የሴቶችን እና የህፃናትን መብት የማስተናገድ ሁኔታ አለው ወይ? ብዬ በጠየኳቸው መሰረት ተቋሙ እነዚህን የማኅበረሰብ አባላት መብት የማስጠበቅ ስራ እንደሚሰራ ገልጸውልኛል።[29] ለምሳሌ አንድ ወጣት በአረጋውያን ላይ አላግባብ የሆነ ድርጊት ቢፈጸም እቦታው እንደቀርብ እና የፈጸመው ድርጊት ስውር ከሆነ ቃሉን እንዲሰጥ የማድግ ስራ ይሰራሉ። አረጋውንም አላግባብ የሆነ ድርጊት ከፈጸሙ አረጋዊ ናቸው ተብለው የሚተውበት ምንም ምክንያት የለም። እቦታው ተገኝተው እንዲመከሩ እና የሠሩት ስራ አላግባብ መሆኑን ይሸመግሏቸዋል። ቅጣትም ካለ እንዲቀጡ፣ መሀላም እንዲምሉ ያደርጋሉ።

ህፃናት ደግሞ አንድ ችግር ከደረሰባቸው ችግሩን የማጣራት ስራ ይሰራሉ። ችግሩ ምንግዜም የሚጣራው በእምነት እንጂ በምስክር አይደለም። ልጅና አረጋዊያን ቢጣሉ የተጣሉበት ምክንያት ይጣራል። አረጋዊው ልጁን የሚበድልበት ሁኔታ ካለ መበደሉን ትቶ በጥሩ እንዲያስተናግደው የምክር አገልግሎት ይሰጣቸዋል። እንዲሁም ልጁ የጠየቀው ጥያቄ አባቱን የሚጎዳ ከሆነ "አንተ እኮ ያለ አግባብ ነው። አባትህን መጦር ሲገባህ አላግባብ ጠይቀኸዋል" በማለት አምኖ አባቱን እንዲሰማ የማሳመን ስራ ይሰራሉ።

አንዲት የልጅ እናት ልጇን አዝላ ፍርድ ቤት ለክስ ብትሄድ እና በኂላ በፍርድ ቤቱ ለመርታት ካልቻለች (በተለይ በእምነት ክህደት ላይ ከሆነ) የፍርድ ቤቱን ትታ ወደ ሽሆች መጥታ ችግሯን ተናግራ ዳኙኝ ካለች የመዳኘት ስራ ይሰራሉ። በፍርድ ቤት ጀምረሻል በዚያው ጨርሽ አትባልም። በዳይንም ጠርተው ቃሉን እንዲሰጥና ተስማምተው እንዲኖሩ ያደርጋሉ። በንብረት ጉዳይም ከሆነ እንዲሰጣት መብቷን የማስጠበቅ ሁኔታም እንደሚሰሩ

[29] ሸህ አብዱቃድር ሰይድ (ሚያዚያ 21፣2003 ዓ.ም) ፣አቶ ያሲን ፈለቀ (ግንቦት 18፣2003 ዓ.ም)

ገልጸውልኛል። በዚህም በሴቶች ላይ የሚደርሰውን ጫና በመፍታት፣ ችግሮቻቸውን በመረዳት እና አስፈላጊውን ውሳኔ በመስጠት የራሳቸው ድርሻ አላቸው።

በባልና ሚስትም መፍታት ቢከሰት የህፃናት መብት የማስጠበቅ ሁኔታ አለ። ህፃኑ ከማን ጋር እንዴት እንደሚኖር እናቱ ጋር ከሆነ እንዴት ይኖራል ለአቅመ አዳም እስኪደርስ ድረስ ለአቅም አዳም ከደረሰ በራሱ ምርጫ እንዲኖር ያደርጋሉ። የሚጠባ ከሆነ መጥባቱን እስኪያቆም ድረስ ከእናቱ ጋር እንዲቆይ ያደርጋሉ። በመጨረሻም ተቋሙ የማህበረሰቡን አባላት በእኩል በመዳኘት መደበኛ ኑሮአቸውን እንዲቀጥሉ በማድረግ ላቅ ያለ ፋይዳ አለው። ይህም የተቋሙ መልካም ገጽታ ነው።

6.2 ማጠቃለያ

ይህ ጥናት "መሣል- ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በአንፃኪያ ገምዛ ወረዳ" በሚል ርዕስ የተካሄደ ነው። መሣል የሚለው ቃል በአንድም ሆነ በሌላ መልኩ ከአራት ጉዳዮች ጋር ተዛማጅነት አለው። እነዚህም ጉዳዮች ጎራዴ፣ ጎጥ፣ ሥለት እና ሠዎቹ(ሽሆቹ) ናቸው። ቃሉ ለነዚህ ጉዳዮች በስያሜነት ወይም በመጠሪያነት ያገለግላል። መሣል የሚለው ስያሜ የተገኘው መሳል ተብሎ ከሚጠራ ጎራዴ (ስለቱ የማይበርድ) ነው። ጎራዴው ላለፉት ሁለት መቶ አመታት ተስሎ አያውቅም። ጎራዴውን የሚስለው የሚታረዱት እንስሳት ደም ነው የሚል እምነት ማኅበረሰቡ እንዳለው ጥናቱ አረጋግጧል። በሱ ያልታረደ እርድ የተቀደሰ አይደለም ተብሎ ስለሚታሰብ ያለ ጎራዴው ምንም አይነት እርድ አይከናወንም። የሚያርደውም የመሣል ዘር ያለው ሽህ እንደሆነና አስታራቂዎቹም (ሽሆቹ) በዚህ ስያሜ መሰረት እንደሚጠሩ በጥናቱ ታውቋል። በሽሆቹ እና በቦታው ላይ የተካሄደ እርቅ እርቁ እርቅ ነው። በዚህም ባህላዊ ተቋሙ በማኅበረሰቡ ዘንድ ላቅ ያለ እምነት እና አመለካከት የተሰጠው መሆኑን እና በተቋሙ ከተራ ግጭት እስከ ግድያ ያሉ የግጭት አይነቶች እልባት እንደሚያገኙ ጥናቱ አሳይቷል።

በወረዳው የሚከሰቱት የግጭት አይነቶች ከንብረት ጋር የተያያዙ የሚከሰቱ(መሬት፣ ድንበር፣ የግጦሽ ቦታ፣ የመስኖ ውኃ፣ የከብት ዝርፊያ፣ ቤትና ሰብል ቃጠሎ፣ አትክልትና ሰብል መቁረጥ)፣ የቤተሰብ ጠብ (ከጋብቻ፣ ከልጆች እና ከውርስ)፣ ወንጀል(ግድያ፣ ድብደባና ስድብ)፣ ተራ ወንጀሎች (ስርቆትና ማታለል፣ ቤት ድብደባና ክህደት) እና የቡድን ጠብ (የብሔረሰብ) ናቸው። ከእነዚህ ውስጥ በተደጋጋሚ አጠቃላይ ወንጀሎች(ደንብ መተላለፍ፣ ስድብ፣ ዛቻና ማስፈራራት) ልዩ ልዩ ስርቆቶች፣ አካል መጉደል፣ ግድያ፣ ቤትና ሰብል ቃጠሎ እና እምነት ማጉደል የሚከሰቱ የግጭት አይነቶች ናቸው። የግጭቶቹ ዓይነት በከተማና በገጠር ይለያያሉ። በገጠር የግድያ፣ የቤትና ሰብል ቃጠሎ፣ የድንበርና የቤተሰብ የግጭት አይነቶች ሲከሰቱ፣ በከተማ የእምነት ማጉደል እና ከድግምት ጋር የተያያዙ የግጭት አይነቶች በብዛት እንደሚከሰቱ በጥናቱ ተመልክቷል።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት የግጭት አይነቶች በወሰንና በመጠጥ መንፈስ ዕለታዊ ግጭት መፈጠር፣ በቦታና በንብረት ውርስ ይገባኛል ክርክር ውስጥ መግባት፣ በመስኖ እና በሴት በዋናነት የግጭት መንስኤ መሆናቸው ጥናቱ ያሳያል። ብዙ ጊዜ ለብሔር ግጭት ምክንያት የከብት ስርቆት፣ ድንበር ማለፍ፣ የግጦሽና ክምር ማስበላት ተጠቃሽ ናቸው። ብዙውን ጊዜ

በብሔር የሚነሱ ግጭቶች በድንገት ወይም በዕለታዊ ጠብ የሚነሱ ናቸው፡፡ ለእነዚህ የግጭት አይነቶች የተለያዩ የእርቅ ውሳኔዎች ይሰጣሉ፡፡ ከውሳኔዎቹም በሌ፣ ጉማ እና የመኖሪያ ቦታ መወሰን በዋናነት የሚጠቀሱ መሆናቸውን በጥናቱ ተረጋግጧል፡፡

ከግድያ ጋር ተያይዞ በተቋሙ የግዴታ ጉማ፣ በሌና እርቅ ይፈጸማል፡፡ በተቋሙ ሁለት አይነት ውሳኔዎች ይሰጣሉ፡፡ እነዚህም የቃልና የጽሁፍ ናቸው፡፡ የቃሉ በሌ ሲሆን የጽሁፉ ደግሞ የእርቅ ሰነድ መሆኑን ጥናቱ አሳይቷል፡፡ እርቁም ሥርዓታዊ በሆነ መንገድ ይከናወናል፡፡ ሥርዓታዊውም እርቅ ባላጋራዎች በሙሉ እምነት የሚያከናውኑት በመሆኑ ተፈፃሚነቱ ላቅ ያለ መሆኑን በጥናቱ ታይቷል፡፡ እንደ ግድያው ደረጃ ሦስት የግድያ አይነቶች አሉ፡፡ እነዚህም የግዳይ ግዳይ፣ ግዳይ እና አልሞት ባይ ተጋዳይ ናቸው፡፡ ለእነዚህ የግድያ አይነቶች የሚከፈለው ጉማ ከ5,000 ሺ.ህ ብር እስከ 10,000 ሺ.ህ ብር እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል፡፡ የእርቅ አፈፃፀሙ መዋቅርና ሂደት ከጊዜ ወደ ጊዜ በተወሰነ መልኩ እየተቀየረ በመምጣት ላይ መሆኑን ጥናቱ አመላክቷል፡፡

ነፍስ ያጠፋ ሰው እንደሁኔታው ላልተወሰነ ጊዜ ከአካባቢው እንዲርቅ ይደረጋል፡፡ ከዚህ በተጨማሪም ገዳይ በስውር ተደብቆ ከሽሆቹ (ከመሣሎች) ጋር በመውደቅ የእርቅ ጥያቄ የሚያቀርብበት ሁኔታ እንዳለ ጥናቱ አረጋግጧል፡፡ ሽሆቹም ለሟች ቤተሰብ ሙስበሃ ወይም ምኾራጥ በመላክ ለእርቅ እንዲቀርቡ ያደርጋሉ፡፡ መጥሪያው የደረሳቸው ወገኖች ያለአንዳች ማመንታት ለእርቅ ፈቃደኝነታቸውን መጥሪያውን ከጀባታ ጋር በመመለስ ያሳውቃሉ፡፡ እሳቸውም(የቦታው ሽህ) ከሁለቱም ወገን ሽማግሌ አማርጠው በሌና የዕርቅ ሰነድ አርቅቀው እርቅ ያፀናሉ፡፡ በእርቅ ዕለትም ዱዓ፣ ፋቲሀ እና ሙስበሀ ወይም ምኾራጥ የመጨበጥ ሥርዓት ይከናወናል፡፡ እርቁም ሙስበሃ ወይም ምኾራጥ በመጨበጥ እና ድፎ ዳቦ በመጎራረስ እንደሚጸና ጥናቱ አሳይቷል፡፡

በተቋሙ ሁለት የግጭት መፍቻ ስልቶች እንዳሉ ጥናቱ ይጠቁማል፡፡ እነዚህም በሌ እና ቤቱ ይፍታው ሲሆኑ፣ እነዚህ ዘዴዎች የራሳቸው የሆነ ሂደትና የሚሰጡ ውሳኔዎች እንዳሏቸው ጥናቱ ጠቁሟል፡፡ በእነዚህ ስልቶች የሚፈቱ የግጭት አይነቶች በድብቅና በስውር ምክንያት የሚፈጠሩ ናቸው፡፡ በስልቶቹ የቃልና የፅሁፍ ውሳኔዎች ይሰጥባቸዋል፡፡ በተጨማሪም በተቋሙ እና በዘዴዎቹ የሚተገበሩ የተለያዩ ድርጊቶች ትዕምርታዊ ምንነትና ፋይዳ እንዳላቸው ጥናቱ ያስረዳል፡፡ ያላቸውንም ኃይማኖታዊ ተዛምዶና ፍቺ ለመዳሰስም ተችሏል፡፡

በተቋሙ ለአንድ ግድያ ሁለት ጊዜ እርቅ የሚፈጸምበት ሁኔታ እንዳለ በጥናቱ ታይቷል። ይህም የሚሆነው በአፈር ባረጩት እና በገዳዩ ነው። ነፍስ ገዳይ በመንግሥት ቁጥጥር ስር ከሆነ ሁለት ጊዜ እርቅ ይፈጸማል። በሽማግሌ ከሆነ ግን አንድ ጊዜ እርቅ ይካሄዳል። መጀመሪያ አፈር ያልረጩትን ወደ ሌላ መዳገም እንዳይገቡ ቀድመው ያስታርቃሉ። ገዳይ በህግ ከተያዘ እርምቱን ሲጨርስ መንግሥት ከባላጋራህ ጋር ታረቅ ብሎ በሚሰጠው አቅጣጫ መሰረት ለሁለተኛ ጊዜ እርቅ ይቀመጣሉ። ገዳይም በህግ ካልተያዘ እና በረከቦት ከታረቀ ዳግመኛ መንግሥት አይቀጣውም። ምክንያቱም የተበዳይ ወገን ጉማ ስለሚበሉ እና በሌ ስለሚገቡ ነው። ይህም የተቋሙ መልካም ገፅታ ነው። በህግ ተይዞ ዳግመኛ ቅጣት የሚጣልበት በሽማግሌ ያልቀረበው እንጂ የቀረበው እንዳልሆነ ጥናቱ ያሳያል።

ጥናቱ ባህላዊ ተቋሙና መደበኛው የፍትህ ሥርዓት በሁለት መልክ ግንኙነት እንዳላቸው አሳይቷል። አንደኛው ገዳይ ከእርምት ሲወጣ ህግ ከባላጋራው እንዲታረቅ በሚሰጠው አቅጣጫ ሲሆን፣ ሁለተኛው ደግሞ በበሌ ነው። የባህላዊው የፍትህ ሥርዓት በይቅርታና በእርቅ ማኅበራዊ እሴቶች ላይ የተመሰረተ እንደሆነ እና ማስታረቅ ደግሞ ትልቅ ምንዳ በሆነ እምነትና መርህ ላይ የተመሰረተ መሆኑን፣ ተቋሙ ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ስነ ልቦናዊና አስተዳደራዊ ፋይዳዎች እንዳለው ጥናቱ ያሳያል። እንደዚሁም የአረጋውያንን፣ የሴቶችን፣ የህፃናትን እና የሌሎች ተመሳሳይ የማህበሰቡ ክፍሎች መብት የሚያስተናግድበት ሁኔታ እንዳለና የማኅበረሰቡ አባላት በፍትህ ሥርዓት ሂደት የራሳቸው የሆነ ሚና እንዳላቸው ጥናቱ ይጠቁማል።

በመስክ ቆይታ ወቅት ከንብረት ጋር የተያያዘ የቤተሰብ ጠብ የአውድ እና የግድያ ግጭት በቅንብር ተፈጥሮዊ መቼት ምልከታ፣ ቃለ መጠይቅና የጽሑፍ መረጃዎች በመቅረጸ ድምጽ፣ በፎቶ እና በቪዲዮ በመሰብሰብ በጥናታዊ ጽሁፉ ለመተንተን ተችሏል። በግጭት አፈታት ሂደት ለእርቅ የሚገፋፉ እና የሚያበረታቱ የተለያዩ የስነ ቃል አይነቶች መኖራቸው ጥናቱ አሳይቷል። በአጠቃላይ ባህላዊ ተቋሙ በንድፈ ሀሳብ የተነሱትን እና የታዩትን የአደራዳሪ ሦስተኛ ወገን ጣልቃ ገብነት መሻት፣ ዋስትና መስጠት፣ የዘመድ ዳኛ መፈለግ፣ ይቅርታ እና እርቅ ማድረግ የሚሉትን ያዋሃደ ነው። በተጨማሪም በሌ እና ቤቱ ይፍታው የሚባሉትን ስልቶች ተቋሙ ያካተተ ነው።

6.3 ይሁንታ

ማኅበረሰቡ በዕለት ተዕለት ኑሮው የሚያጋጥሙትን ግጭቶች እና አለመግባባቶችን ፈትቶ ሰላማዊ ህይወት ከሚያገኝበት ተቋሞች ውስጥ መሣል ባህላዊ የፍትህ ሥርዓት ተቋም እና በስሩ ጥቅም ላይ የሚውሉ በሴና ቤቱ ይፍታው የሚባሉ የግጭት መፍቻ ስልቶች እንደሆኑ ከቀረበው ጥናት ለመገንዘብ ተችሏል። ስለሆነም የባህላዊ ተቋሙ የግጭት አፈታት ደንቦችና ሥርዓቶች እንዲዳብሩ ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ስነ ልቦናዊ እና አስተዳደራዊ ፋይዳዎቹ እንዲጎለብቱ ቢጠናከሩ፣ ቢሻሻሉና መልካም ሳይሆኑ አይቀሩም የምላቸውን የይሁንታ ሃሳቦች እንደሚከተለው አቀርባለሁ።

- መንግሥት ባህላዊ ተቋሞች ቀጣይነታቸው አስተማማኝ እንዲሆን በህግ መአቀፍ አካቷቸው በአዲስ መልክ ቢያደራጀቸው፤ መንግሥት እና ማኅበረሰቡ በዚህ ጉዳይ ትኩረት ቢያደርጉ፤
- የባህላዊ ተቋሙ አስታራቂዎች የበለጠ እንዲሰሩ የሞራል ድጋፍ፣ የሽምግልና ማንዋል፣ እውቅና እና ጥቅማጥቅሞች ቢደረግላቸው፤
- ባህላዊ ደንቦች በኢትዮጵያ መደበኛ መተዳደሪያ ህግ ውስጥ እንዲካተቱ ቢደረግ አዋጪ ነው፤ በተለይ የወረዳው የፍትህ አካላት የኮሚዩኒቲ ፖሊሲንግ ስትራቴጂን በመተግበር እያደረጉት ያለው የቅድመ ወንጀል መከላከል ስራ በሌሎችም አካባቢዎች ቢተገበርና የሁለቱ ግንኙነት ሌሎችም እንዲያውቁት የሚያስችል መድረክ ቢመቻች፤ የፖሊሲ አውጭዎች በታዋቂ የእምነት ቦታ ላይ አስታራቂዎች የሚያደርጉዋቸውን የእርቅ እና የበሌ ሥርዓት ቂም በቀልን ከማስቀረት እና ዘላቂ ሰላምን ከማስፈን አንጻር ያላቸውን መልካም ገጽታ አስጠንተው አግባብ ያለው እርምጃ ቢወስዱ፤
- የባህላዊ ተቋሙ አስታራቂዎች ግጭትን ለመፍታት የሚጠቀሙባቸው ተዋረዳዊ እርከኖች የራሳቸው ማኅበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ አስተዳደራዊ እና ስነ ልቦናዊ ፋይዳ ያላቸው በመሆኑ ተገቢ ሁኔታ ቢመቻች። በቦታው ላይ ሽማግሌዎች ዛፍ ስር ነው የሚሸመግሉት። ስለዚህም ችሎት የሚያደርጉበት መጠለያ በቀበሌም ሆነ በወረዳ ደረጃ ቢዘጋጅላቸው፤
- በባህላዊ ተቋሙ ለዕርቅ ማጽኛ እና ለግጭት መፍቻ የሚያገለግሉ የተለያዩ ቁሶች ይገኛሉ። ስለዚህም ስለ ቁሶቹ መረጃ የሚሠጥ መግለጫ ቢዘጋጅ፣ ልዩ እንክብካቤ እና ክትትል ቢደረግ፤ ቦታው በወረዳው ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት በቱሪስት

መስህብነት ተመዝግቧል። እናም ይህ ሁኔታ እና የባህላዊው እና የመደበኛው የፍትህ ሥርዓት የሚያደርጉት ትብብር ተጠናክሮ ቢቀጥል።

የተጠቀሱ ምንጮች

መንበረፀሐይ ታደሰ፡፡ <u>የኢትዮጵያ ሕግና ፍትህ ገፅታዎች፡፡</u> አዲስ አበባ፤ ኢትካና፣ 1999፡፡

መንግስተአብ ጸጋይ፡፡ "ትውፊታዊ የግጭት አፈታት ሥርዓትና ተውኔታዊ አላባዎች በሽሬ አውራጃ" የባችለር ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የትያትር ጥበባት ትምህርት ክፍል፣ 1999፡፡

መንግስቱ ፍስሃ፡፡ "በርቱሳ፡- ባህላዊ የግጭት አፈታት በሸኮ ብሔረሰብ" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የሕብረ ባህልና ልሳነ ብዙ ትምህርት ክፍል፣ 1999፡፡

ሙሉጌታ ነጋሳ፡፡ "በአደአ ሊበን ወረዳ የኦሮሞ ሴረጉማ ከግጭት አፈታት አንፃር" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1997፡፡

ሞላ መኮንን፡፡ "በጉባላፍቶ ወረዳ የሸህ ለጋ ባህላዊ የግጭት ቁጥጥርና አፈታት" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የሕብረ ባህልና ልሳነ ብዙ ትምህርት ክፍል፣ 1999፡፡

ሰለሞን ሳህሌ፡፡ "ባህላዊ የግጭት አፈታት በሲቡ ሲሬ ኦሮሞዎች" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1998፡፡

ሰለሞን ተሾመ፡፡ "የግድያ ግጭት ባህላዊ አፈታት በስሬ ኦሮሞዎችና አማራዎች- ንጽጽራዊ ጥናት" የኤም.ኤ. ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 2002፡፡

ስለሺ አባተ፡፡ "የሽካቾ ብሔረሰብ ባህላዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 2002፡፡

<u>ቅዱስ ቁርኣን</u>፡፡ ሁለተኛ እትም፡፡ አዲስ አበባ፤ ነጃሺ አሣታሚ ድርጅት፣ 1997፡፡

<u>በአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ ባህና ቱሪዝም ጽ/ቤት</u>፡፡ መኮይ፤ የቅርስ ጥበቃና ቱሪዝም ልማት የስራ ሂደት፣ 2003፡፡

<u>በአዲስ አበባ የፍትህ ሚኒስቴርና የኖርዌይ መንግሥት የትብብር ሰነዶች፡፡</u> አዲስ አበባ፤ 1999፡፡

"በየደረጃው የሚገኙ የኮ/ፖሊሲንግ አመራሮችንና ኦፊሰሮችን ለማሰልጠን የተዘጋጀ ማንዋል::" ፖሊስ ኮሚሽን:: ባህር ዳር፣ ጥር 2003::

ብርሃን አሰፋ:: "ባህላዊ የግጭት አፈታት በወግዲ እና በቦረና ወረዳዎች" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ:: አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 2002::

ተመስገን ምንዋጋው:: "ሐገረሰባዊ የግጭት መፍትሄ ሥርዓት በደኮ ጋሞ" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ:: አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1998::

ነጻነት መኮንን:: "አበጋር-ባህላዊ የግጭት አፈታት በተሁለደሬ ወረዳ" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ:: አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1998::

አህመድ ሙነወር ሰይድ:: <u>የእስልምና ድንጋጌ የአመጣጥ ታሪክ</u>:: አዲስ አበባ፤ ሜጋ ማተሚያ ኢንተርፕራይዝ፣ 1992::

አለም እሸቱ:: <u>መሠረታዊ የምርምርና የዘገባ አፃፃፍ</u>:: አዲስ አበባ፤ ቅድስት ማርያም ሊበርታ አርት ፋኩልቲ ህትመት፣1992::

አስማማው ሃይሉ:: "ሾቶ ትውፊታዊ የግጭት አፈታት ሥርዓት በሽካቾ ብሔረሰብ" የባችለር ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ:: አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የትያትር ጥበባት ትምህርት ክፍል፣ 1999::

አበበ ሀይሉ:: "ሀገረሰባዊ የአስተዳደር ሥርዓት የግጭት አፈታት ዘዴዎች በአኙዋ ብሔረሰብ" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ:: አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1999::

አብርሃም ታደለ:: "ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴ በሲዳም ብሔረሰብ" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ:: አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1999::

አብዱልዋሲዕ የሱፍ:: <u>የሸሪዓ ሕግ ለምን</u>? አዲስ አበባ፤ ዲሬ ማተሚያ ቤት፣ 2003::

አየለ ፍቅሬ:: "ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴ በባሕር ዳር ነገዶ (ወይጦ) ህብረተሰብ" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1998::

ዓለሙ ካሳዬ። "ባህላዊ የደም ማድረቅ እርቅ ስርዓት በላሎ-ማማ ምድር ወረዳ" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1999።

"የኮሚኒዩቲ ፖሊሲንግ ማሠልጠኛ ማንዋል" ፖሊስ ኮሚሽን። መስከረም። 2002።

የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ ማስታወቂያ ጽ/ቤት። "ባህል" ፍኖት መጽሔት። ጥቅምት። 2003። ገፅ 19።

የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ አስተዳደር። "መሣል፡ ታሪካዊ የእምነት መንደር" አንፆኪያ ገምዛ የንግድ ትርኢትና ባዛር መጽሔት። ጥር 1-5። 2003፤ 37።

የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ የአምስት ዓመት ስትራቴጂክ እቅድ። መኮይ፤ ልማት እቅድ ዝግጅት ዋና የስራ ሂደት፣ 2003።

የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት። አዲስ አበባ፤ 1980።

የኢትዮጵያ ነጋሪት ጋዜጣ። አዲስ አበባ፤ 1987።

የኢትዮጵያ ፌዴሬላዊ ዲሞክራሲያዊ ሕገ መንግሥት። አዲስ አበባ፤ 1987።

የኢትዮጵያ ፍትሐብሔር ሕግ። አዲስ አበባ፤ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1952።

የወንድወሰን አውላቸው። "የሰባት ቤት ጉራጌ ባህላዊ አስተዳደርና ግጭት አፈታት" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1998።

የወንጀል መቅጫ ደንብ። አዲስ አበባ፤ ብርሃና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1923።

የወንጀል መቅጫ ደንብ። አዲስ አበባ፤ ብርሃና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1948።

የወንጀል መቅጫ ደንብ። አዲስ አበባ፤ ብርሃና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ 1949።

ይልማ ተፈሪ። "የሽምግልናና እርቅ ሥርዓት በወላይታ" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1998።

ይሥሐቅ በየነ። "ሰለባ እና ደም መመለስ በይፋትና ጥሙጋ ወረዳ" የባችለር ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1986።

ዮሴፍ ጌትነት። "ባህላዊ እርቅ በምስራቅ ጎጃም መስተዳድር ዞን በደባይጥላትግን ወረዳ" የኤም. ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ። አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 1998።

ዮናስ ተሾመ፡፡ "በአሚባራ ወረዳ የአፍር ብሔረሰብ ባህላዊ የግጭት አፈታት ዘዴ" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 2002፡፡

ደበበ ዘውዴ፡፡ "በድሬደዋ አስተዳደርና ሽኒሌ ዞን የሚኖሩ ኢሳዎች ባህላዊ የግጭት አፈታት" የኤም.ኤ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ፡፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል፣ 2001፡፡

ፀሐይ ወዳ፡፡ <u>የወንጀል ሕግ መሰረታዊ መርሆዎች</u>፡፡ አዲስ አበባ፤ንግድ ማተሚያ ቤት፣ 1954፡፡

ፈቃደ አዘዘ፡፡ <u>የሥነ ቃል መምሪያ</u>፡፡ ሦስተኛ እትም፡፡ አዲስ አበባ፤ ኢንተርናሽናል ጀርመናዊ የጎልማሶች ትምህርት መረዳጃ ተቋም፣ 2002፡፡

Abiy Zegeye, etal. Compiled. "Introduction to Research Methods." (Preparatory Module for Addis Ababa University Graduate Programs). Graduate Studies and Research Office: Addis Ababa University, 2009.

Abreha Hailezgi. "Melat-Agle: An Indigenous Instituton for Conflict Resolution in Irob, North Eastern Tigrai." MA Thesis. AAU: Department of Multicultural and Multilingual, 2009.

Akmel Mohammed. "The Vitality of Local Institutions of Conflict Resolution among the Afar: The Case of Sams Rob: Galolo Woreda." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2010.

Andargachew Tilahun. "Conflict and Conflict Resolution Institutions among the Dess'a Tigray, North-Eastern Ethiopia." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2009.

Assefa Abebe. "Conflict in Pastoralist Communities." Pastoralists in South Omo: <u>Proceeding of the Workshop Held in Jinka</u>. (South Omo): EparDA, 2001.

. . . , "Indigenous Mechanisms for the Prevention of Conflict the Experience of the Oromo". <u>Proceedings of the Second National Work Shop of the Ethiopian Charter of OSSREA</u>. Addis Ababa: October, 2005, pp50-74.

Assefa Tolera. "Ethnic Integration and Conflict: The Case of Indigenous Oromo and Amhara Settlers in Aaroo Addis Alem Kirammu Area, North Eastern Wellega." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 1995.

Avruch, K. "Conflict Resolution" Encyclopedia of cultural anthropology. New York: Henry Holt Printing press, 1996.

Balew Baye. "The Role of Indigenous Institutions in Resolving Land Related Conflicts: The Case of Fogera Community, South Gonder." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2010.

Bauman, Richard. Verbal Art as Performance. Waveland: Waveland University Press, 1977.

Bartos, J and Wher. Using Conflict Theory. UK: Cambridge University Press, 2002.

Bekele Hailemariam. "Alternative Indigenous Conflict Prevention and Transformation Institution and Mechanisms in Warebabo, South Wollo." MA Thesis. AAU: Department of Multicultural and Multilingual, 2008.

Ben-Amos, Dan. "'Context' in Context" Western Folklore. Vol.52. No 214, Theorizing Folklore: Toward New Perspectives on the Politics of Culture (Apr-Oct.1993): 209-226 pp. Online. http//:www.jstor.org/stable/1500087.

. . . , "Toward a Definition of Folklore in Context." The Journal of American Folklore. Vol.84. No.331 toward New Perspectives in Folklore (Jan-Mar–1971): 3-15pp. Online. http://www.jstor.org/stable/539729.

Bendeman, Hanneli, "Alternative Dispute Resolution in the Work Place: The South Africa Experience: African Journal of Conflict Resolution. Vol.17. No 1. Durban: ACCORD, 2007. 137-160 pp.

Berihun Mebrate. "Spontaneous Settlement and Inter Ethnic Relations in Matakal." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 1996.

Bitew Kassaw. "The Post-1991 Conflict within the Ethiopian Orthodox Church and their Resolution. Case Studies of two Churches in Addis Ababa" MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2008.

Black, Henry C, and the Publisher's Educational Staff. Eds. Black's Law Dictionary, With Guide to Pronunciation. 4th ed, St. Paul: West Publishing Company, 1951.

Bohannan, Paul. Ed. Introduction. Law and Warfare Students in the Anthropology of Conflict. Augtin: University of Texas Press, 1967. Xv-xiv.

Bowman, Prudence K., and Larry Ray. The conflict Resolution training pregame 1st ed. Sanfrancisco, CA: Jossey- Bass, 2002

Burrude, K.O.L., The Structural Study of Myth and Totemism. Ed. Edmund Leach. London: Tavistock Publications Limited 11 New Fetters LAN, 1978.

Burton, John. In Conflict and Communication: The Use of Controlled Communication in International Reflection. New York: The free press, 1969.

Coser, Lewis A. Continuities in the Study of Social Conflict. New York: The Free Press. 1967.

. . . , The Functions of Social Conflict. 1st ed. New York: Free press, 1964.

Daniel Abebe. "Kinship Marriage and Alternative Dispute Resolution among the 'Sab' of the Somali" MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2010.

Dejen, Gemetu. Conflict and Conflict Resolution among the Woliso Oromo of Eastern Macha: The Case of Guma. AAU: Social Anthropology Dissertation Series No.15.2007.

Delessa Gudissa. "The Role of Gada Centers in Conflict Resolution among the Kutaye Oromo of West Shoa: A Specific Reference to Bokku Cittu." MA Thesis. AAU: Department of Multicultural and Multilingual, 2008.

Demeke Argaw. "Cooperation and Conflict Management Mechanisms among the People of Kalu North Eastern Ethiopia." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2005.

Demssie Gudisea. "Social Network, Conflict and Indigenous Conflict Resolution Mechanisms among the Debra Oromo of North Shoa." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2005.

Deusdendit, Nukuranziza, R. K. and Levis. Eds. Developing a Culture of Peace and Human Right in Africa. KAS: June, 2003.

Deutsch, Morton. "Conflic Resolution: Theory and Practice" Political Psychology. Vol.4.No.3 (Sep1983): 431-53pp. Online. http://www.jstor.org/stable/3990868.04/12/2010.

Dorson, Richard. Ed. Folklore and Folk life: An introduction. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1972.

Ember, Carol R., Melvin Ember, and Peter N. Peregrine. 12thed. Anthropology. New Jersey: Upper Sadler River, 2007.

The New Encyclopedia Britannica: Maropeadia. Vol.17. 15th ed. Chicago: The University of Chicago (Encyclopedia Britannica. Inc), 1968

Eskendar Girum. "Traditional Conflict Management Institutions among the Aletu Oromo Community of Northern Shewa, Ethiopia" MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2008.

Fekade Azeze. Comp. "Some Studies on Traditional and Related Methods of Conflict Resolution" AAU: May 2004.

Giday Degefu. "Traditional Mechanisms of Conflict Resolution in Ethiopia" AAU: Ethiopian International Institute for Peace and Development. (ELLPD), 2000.

Goldstein, S. Kenneth. A Guide for Field Workers in Folklore. Pennsylvania: Gola Research Company, 1974.

Gove, Philip B., and the Merriam – Webster Editorial Staff. Webster's Third New International Dictionary. Massachusetts: G. and C. Merriam Company Publishers, 1976.

Grime Hundessa. "Gade, Qallu and Elders: Customary Settings for Dispute Settlement among the Torban Kuttaye Oromo." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2001.

Haberli, Rudolf, et al. Introduction. Proceeding of the Regional Work Shop on Environmental Conflict Management and Sustainable Development. Asmera: EOCMAN, 12-16 pp. Feb. 1996.

Habtamu Wondimu. "Conflict Resolution in the Families of Nine Ethnic Groups in Ethiopian" Journal of Education. Vol.xviii.No.2. Addis Ababa University: Institution of Educational Research, Des.1998.

Habtamu Wondimu. Handbook of Peace and Human Right Education in Ethiopia. Addis Ababa: OSSREA, 2008.

Ibrahim Indris. "Capital Punishment and Blood Money as Options of the Victims' Relatives to the Relatives to the Requite Homicide in the Traditional Ethiopia." Proceedings of the first National Conference of Ethiopia Studies. Addis Ababa: IES, April 11-12. 1990. 29-35 pp.

Imobighe, Thomas A. The OAU (AU) and OAS in Regional Conflict Management: A Comparative Assessment. Ibadan: Spectrum Book Limited, 2003.

Jeong, Ho-won. Peace and Conflict Studies an Introduction. ASHGARE: Institute for Conflict Analysis and Resolution, George Mason University, 2000.

Kelemework Tafere. “Indigenous Institution of Conflict Resolution among the Ab’ala Afar in North Eastern Ethiopia.” MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2000.

Kelemework Tafere. “Inter and Intra Ethnic Conflict and Resolution among the Ab’ala Afar in North Eastern Ethiopia” Proceeding of the xivth International Conference of Ethiopia Studies. Vol.2. Addis Ababa: IES, Nov 6-11, 2002. 876-884 pp.

Kolbo, William L., and Julius. Eds. A Dictionary of the Social Science. Ontario: Collier – Canada, 1964.

Kuper, Adam and Jessica Kuper. Eds. The Social Science Encyclopedia. 2nd ed. London: Rutledge, 1996.

Lariviere, Richard W. “Ordeals in Europe and in India.” Journal of the American Oriental Society 101.3 (1981): 347-349 pp. Online. http://www.jstor.org (stable).

Leslau, Wolf. English-Amharic Context Dictionary. Belgium: OttHarra-Sowitz-Wiesbaden, 1973.

Levinson, David and Melvin Ember. Eds. Encyclopedia of Cultural Anthropology. Vol.2. New York: Henry Holt and Company Inc, 1996.

Lewllen, T. C. Political Anthropology: An introduction. New York: Bergin and Garvey Press, 1983.

Martha, C.Sims and Stephens Martine. Living Folklor: An Introduction to the study of People and their Treadition. Ohio: Utah State University Press, 2005.

Melaku Abebe. “Land Disputes and Disputes Settlement Mechanisms among the Tulema Oromo of Sululta District, Northern Shewa.” MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2009.

Murithi, Tim. “African Approaches to Building Peace and Social Solidarity” African Journal of Conflict Resolution Vol. 6. No 2. Durban: ACCORD, 2006. 9-13 pp.

Nader, L. “Conflict: Anthropological Aspects” International Encyclopedia of the Social Science. Vol.3. New York: Macmillan Company and the Free Press, 1968. 230.241. pp.

Oring, Elliott. “Three Functions of Folklore: Traditional Functionalism as Explanation in Folkloristic.” The Journal of American Folklore. Vol.89. No 351 (Jan-Mar 1976): 67-80 pp. Online. http://www.jstor.org/ stable URL Sici = 0021-8751/.Thu May 18/2006.

Osaghae, Eghosa E."Applying Traditional Methods to Modern Conflict: Possibilities and Limits" Traditional Curs for Modern Conflicts: African Conflict "Medicine". Colorado: Rienner Publisher, Ine, 2000.

Plano, Jack L., et al. Compilers. Political Science Dictionary. Uio: Dryden Press, 1973.

Prendergast, John. Post Conflict Programming. Osterville: Life and Peace Institution, 2004.

Quimby, Lucy G. Rev. of "Symbols and Society in Muslim Africa." ASA Review of Books Publication Info. Vol.2 (1976): 163-174 pp. Online. http://www.jstor.org(stable) 532365.

Roberts, John M. "Oaths, Autonomic Ordeals, and Power." American Anthropologist ns Vol. 67, No 6, Part 2: (1965): 186-212 pp. Online. http://www.jstor.org/stable/668845/

Schellenberg, James A. Conflict Resolution: Theory, Research and Practice. Albany: State University of New York Press, 1968.

Schirch, Lisa. Civilian Peace Keeping: Preventing Violence and Making Space for Democracy. Uppsala Sweden: Life and Peace Institutes, 2006.

Sills, David L. Ed. International Encyclopedia of the Social Science. Vol. 3 and 4. New York: The Macmillan Company and the Free Press, 1968.

Sisay Mengiste. "Ways of Traditional Conflict Transformation Mechanisms in Rayya: Comparative Analysis of Zewold and Tedla." MA Thesis. AAU: Department of Multicultural and Multilingual, 2010.

Tirsit Girshaw. "Indigenous Conflict Resolution Mechanisms in Ethiopia." First National Conference of Federalism, Conflict and Peace Building. By Ministry of Federal Affairs and German Technical Cooperation, 2003.

Tizazu Delelegn. "Inter Ethnic Conflict in South-Western Ethiopia: A Case Study of Resource Based Inter-Ethnic Conflict between Zeise and Derashe Communities and Attempts for Transformation." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2007.

Toelkene, Barre. The Dynamics of Folklore. Longautah: Utah State University Prees, 1996.

Toure, Toumani Amadou. "Conflict Prevention and Management in Africa. "Conflict Management in Africa: A Permanent Change. Development Center of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). 1998. 49-56 pp.

Tsege Endalew. "Conflict Resolution through Tolerance an Analysis of Michu Institution in Metekel." Proceeding of XIVth International Conference of Ethiopian Studies. Vol.1. Addis Ababa: IES, 2002.

Webel, Charles and Johan Galtung. Eds. Handbook of Peace and Conflict Studies. London: Rutledge, 2007.

Webster's: Unabridged Dictionary. 2nd ed. China: Random House, Inc, 2001.

Whitehead, Alfred North. Symbolism: Its Meaning and Effect. New York: Fordham University Press, 1985.

Woodhouse, Tom and Oliver Ramsbotham. Eds. Peace Keeping and Conflict Resolution. New York: Frank Class and Co: Ltd, 2000.

Yihunbelay Teshome. "Conflict and Indigenous Conflict Management Institutions: A Case of the Oromo of Arsi Robe." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2009.

Yohannes Brihanu. "Conflict and Conflict Resolution among the People of Chihera." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2009.

Zelalem Temesgen. "The 2006 Religious Conflict in Didessa and Gomma Woredas of Western Oromia." MA Thesis. AAU: Department of Sociology and Social Anthropology, 2010.

Zertman, William. I and Francis M. Deng. Eds. Conflict Resolution in Africa. Washington Dc: The Brooking Institution, 1991.

አባሪ 1. የመረጃ አቀባዮች ዝርዝር እና መግለጫ

ቁልፍ መረጃ አቀባዮች

ተ.ቁ	ሙሉ ሥም	ዕድሜ	ፆታ	አድራሻ(ቀበሌ)	ሥራ	አስተዋጽኦ
1	ሸህ መሐመድ ሰይድ	50	ወ	መቅደሳ	-	- ስለመሳል ምንነት፣ ጥንተ አመጣጥ፣ የግጭት አይነቶች እና ዘዴዎች - የተቋሙን የግጭት አፈታት ሂደት እና መዋቅር መረጃ በመስጠት
2	አቶ አሰን አባተ	62	ወ	አጥቆ	አርሶ አደር	- ስለ ባህላዊ ተቋሙ መዋቅር ፣ሂደት፣ የግጭት አይነቶች እና ምክንያቶች መረጃ በማቀበል - ከሸህ መሓመድ ሰይድ ጋር በማስተዋወቅ አስተዋጽኦ አድርገዋል
3	ሸህ አብዱቃድር ሰይድ	45	ወ	መቅደሳ	-	- የመሳል ምንነት፣ ስያሜ፣ የአፈታት ሂደት - የግጭት አይነቶች እና የተሰጡ ውሳኔዎችን መረጃ በመስጠት
4	አቶ አህመድ አሰን	75	ወ	መቅደሳ	አርሶ አደር	-ስለመሣል ጥንተ አመጣጥ አፈ ታሪኮችን በመንገር፣ ስነቃል እና ሌሎችንም በመስጠት
5	አቶ የሱፍ ተሰማ	65	ወ	መቅደሳ	አርሶ አደር	- ስለግጭት አፈታት ዘዴዎች ሂደት - አጠቃላይ ስለባህላዊ ተቋሙ መግለጫ በመስጠት - የተሰጡ ውሳኔዎችን (አብነቶችን) መረጃን በመስጠት

ተባባሪ መረጃ አቀባዮች

ተ.ቁ	ሙሉ ሥም	ዕድሜ	ፆታ	አድራሻ(ቀበሌ)	ሥራ	አስተዋጽኦ
1	አቶ መሐመድ አልዩ	56	ወ	አጥቆ (አባሎ ጎጥ)	አርሶ አደር	- ስለተቋሙ የአፈታት ሂደት፣ መዋቅር፣ የግጭት አይነቶች እና ምክንያት፡፡ የተቋሙን ፋይዳ እና ተጠቃሽ አብነቶች
2	አቶ ሙሉ ካሳ	35	ወ	መቅደሳ	የቀበሌ ኦፊሰር	- የግጭት አይነቶችን እና ምክንያቶችን መረጃ በመስጠት - በወረዳው ተሰሚነት ካላቸው ሰዎች ጋር በማስተዋወቅ
3	አቶ ሙሳ አሊ	40	ወ	መኮይ	የአንፆኪ ገምዛ ወረዳ ፀጥታና ፍትህ ጉዳይ ጽ/ቤት ኃላፊ	- የዘመናዊው የፍትህ ስርዓት ከባህላዊው ጋር ያለውን ዝምድና መረጃ በመስጠት፡፡ ከቁልፍ መረጃ አቀባዮች ጋር በማስተዋወቅ
4	አቶ ሰይድ ይማም	45	ወ	መኮይ	የአንፆኪያ ግምዛ ወረዳ ፖሊስ ኅብረተሰብ አቀፍ ዋና የስራ ሂደት	- ከመሣል ባህላዊ ተቋም ጋር በምን መልኩ በጋራ እንደሚሰሩ መረጃ በመስጠት
5	አቶ ሻምበል በቀለ	89	ወ	ወረኢሉ	አርሶአደር	- በመሣል ላይ የተባሉ ቃል ግጥሞች እና አፈ ታሪኮችን በመንገር
6	አቶ በለጠ አባተ	50	ወ	መኮይ	አንፆኪያ ገምዛ ወረዳ አስተዳደር ጽ/ቤት ኃላፊ	- ስለ ወረዳው አጠቃላይ መረጃ በመስጠት
7	አቶ አህመድ አሰን	30	ወ	መኮይ	የወረዳው ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት ባልደረባ	- በመሣል ላይ የተገጠሙ ቃል ግጥሞችን በመንገር
8	ሸህ አሊ ሙሳ	65	ወ	አጥቆ	አርሶ አደር	- የማስታረቂያ ዘዴዎች ሂደት እና የእርቅ ማጽኛዎችን ምንነት በመግለጽ
9	አቶ አማከለው	90	ወ	መቅደሳ	አርሶ አደር	- ስለ ማስታረቂያ መንገዶች፣ የባህላዊ የዕርቅ ሥርዓቱ ጠቀሜታ

	አየለ					እና የዕርቅ ሠነዶችን በመስጠት
10	ወ/ሮ አረጋሽ ቸሩ	50	ሴ	ኮምቦልቻ	ነጋዴ	- ግጭት ውስጥ እንዴት እንደገቡ እና በመሣል ባህላዊ ተቋም እንዴት እንደተፈታላቸው በመንገር
11	አቶ አብዱ ኢብራሂም	30	ወ	መኮይ	የወረዳው ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት ኃላፊ	- ከሸህ አብዱቃድር ሰይድ ጋር በማስተዋወቅ እና የጥናቱን አላማ በመንገር
12	አቶ እጅጉ ሐይሌ	75	ወ	ኮምቦልቻ	ጡረተኛ	- ስለ ተቋሙ የግጭት መፍቻ ዘዴዎች መረጃ በመስጠት
13	አቶ ያሲን መንገሻ	52	ወ	አፍሶ	አርሶ አደር	- ስለ ግጭት አፈታት ሥርዓት፣ ፋይዳ በመንገር
14	አቶ ያሲን ፈለቀ	73	ወ	አጥቆ (በከተማው ዙሪያ)	አርሶ አደር	- ስለ ተቋሙ የግጭት አፈታት፣ ሂደት፣ መዋቅር፣ የግጭት አይነቶች ምክንያት እና የተቋሙን ፋይዳ
15	አቶ ጌታባለው ወርቁ	45	ወ	መኮይ	መኮይ ቀጠና ኮሚኒቲ ፖሊሲንግ አስባባሪ	- የግጭት ምክንያቶች እና አይነቶች የሚገልጽ የሰነድ መረጃ በመስጠት - በቅንብር ተፈጥሯዊ ጊዜ ምድብተኛ ፖሊስ በመመደብ እና በማስተባበር

አባሪ 2፤ ፎቶ ግራፎች

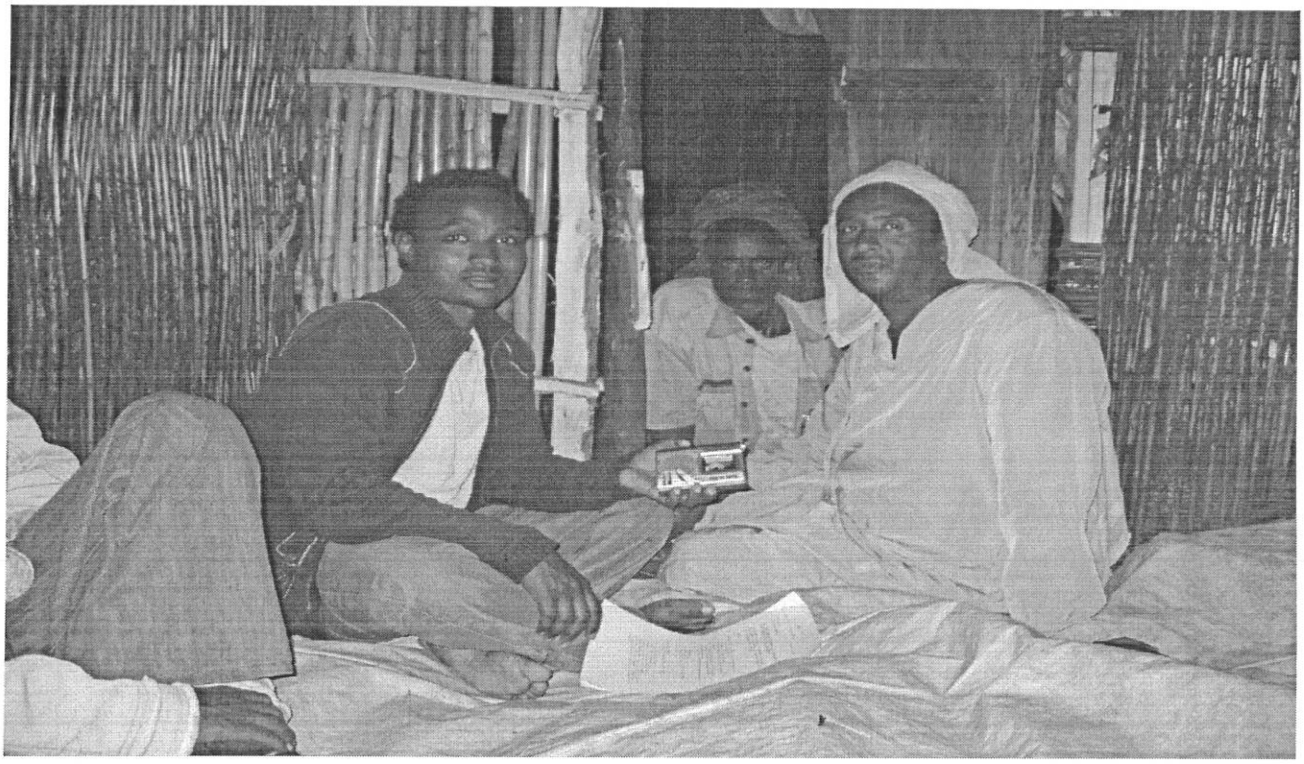

ፎቶ 1፤ አጥኚው በመስክ ቁልፍ መረጃ አቀባይ ከሆኑት ከሸህ አብዱቃድር ሰይድ ጋር ቃለ መጠይቅ ሲያደርግ። ቦታው መቅደሳ ቀበሌ ሲሆን ቀኑም ሚያዝያ 21፣2003 ዓ.ም ነው።

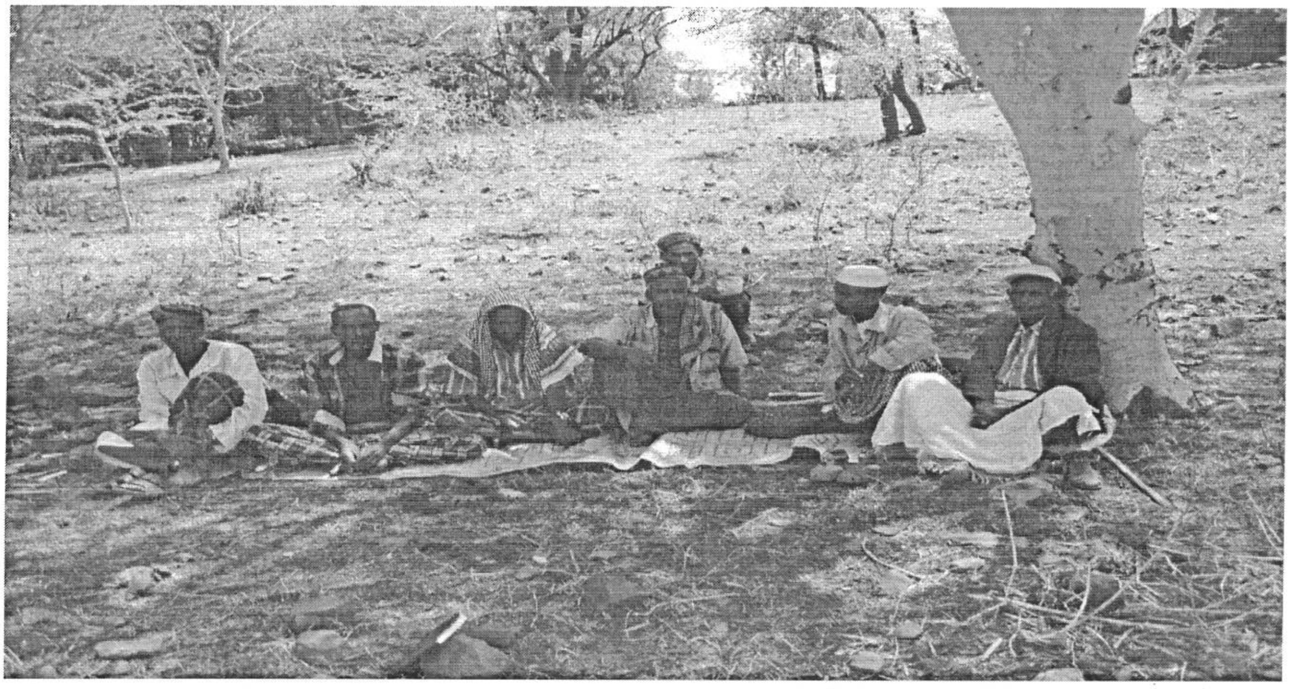

ፎቶ 2፤ሽማግሌዎች በእርቅ ላይ (መቅደሳ ቀበሌ፣ ሚያዝያ 19፣2003 ዓ.ም)

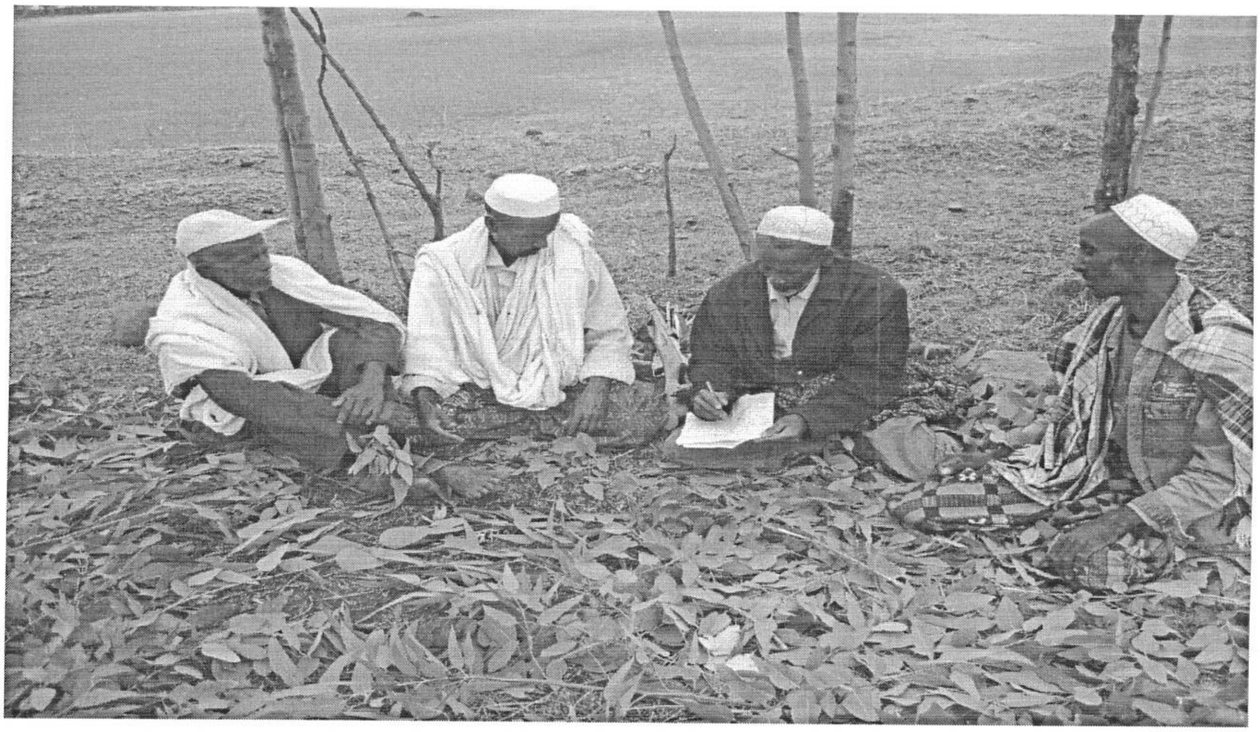

ፎቶ 3፤ ሽማግሌዎች የዕርቅ ሰነድ ሲጽፉ (መኮይ ቀበሌ፣ግንቦት 10፣2003 ዓ.ም)

ፎቶ 4፤ ሽማግሌዎች ዱዓ በማድረግ ላይ (መኮይ ቀበሌ፣ ግንቦት 10፣2003 ዓ.ም)

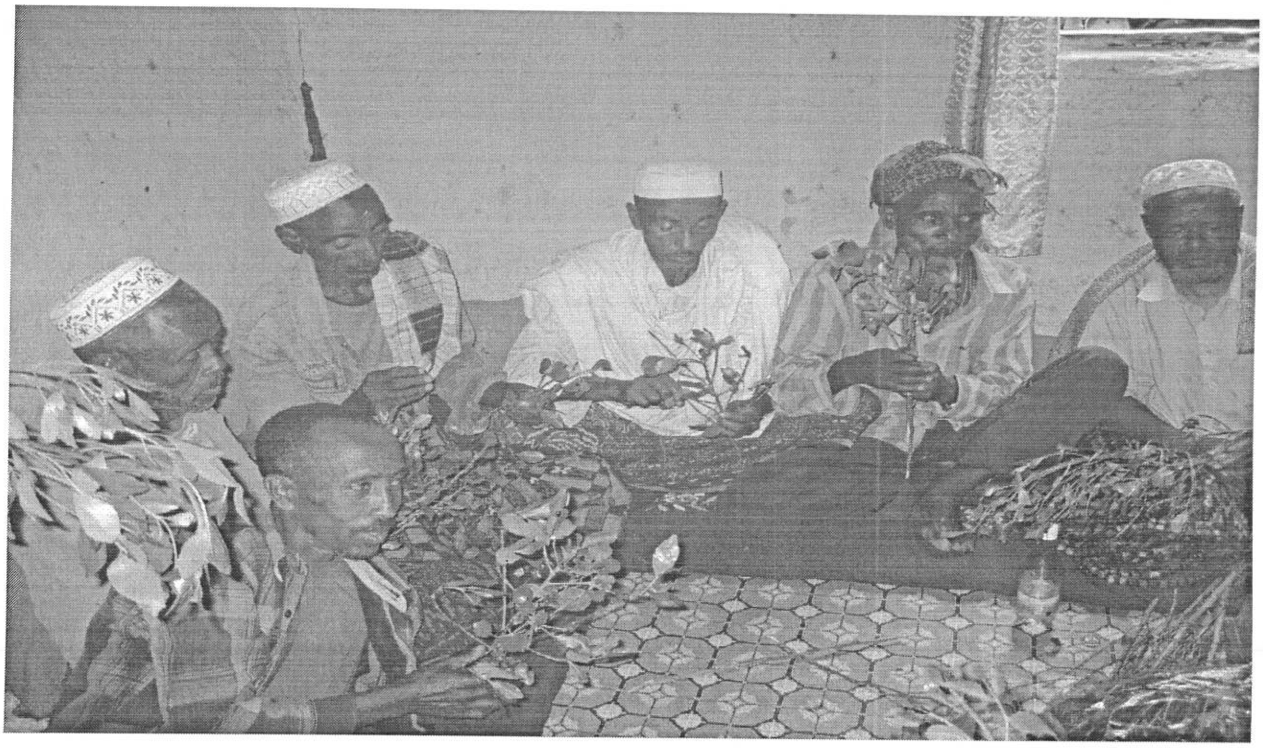

ፎቶ 5፤አስታራቂዎች ጫት በመቃም ላይ (መኮይ፣ ግንቦት 10፣2003 ዓ.ም)

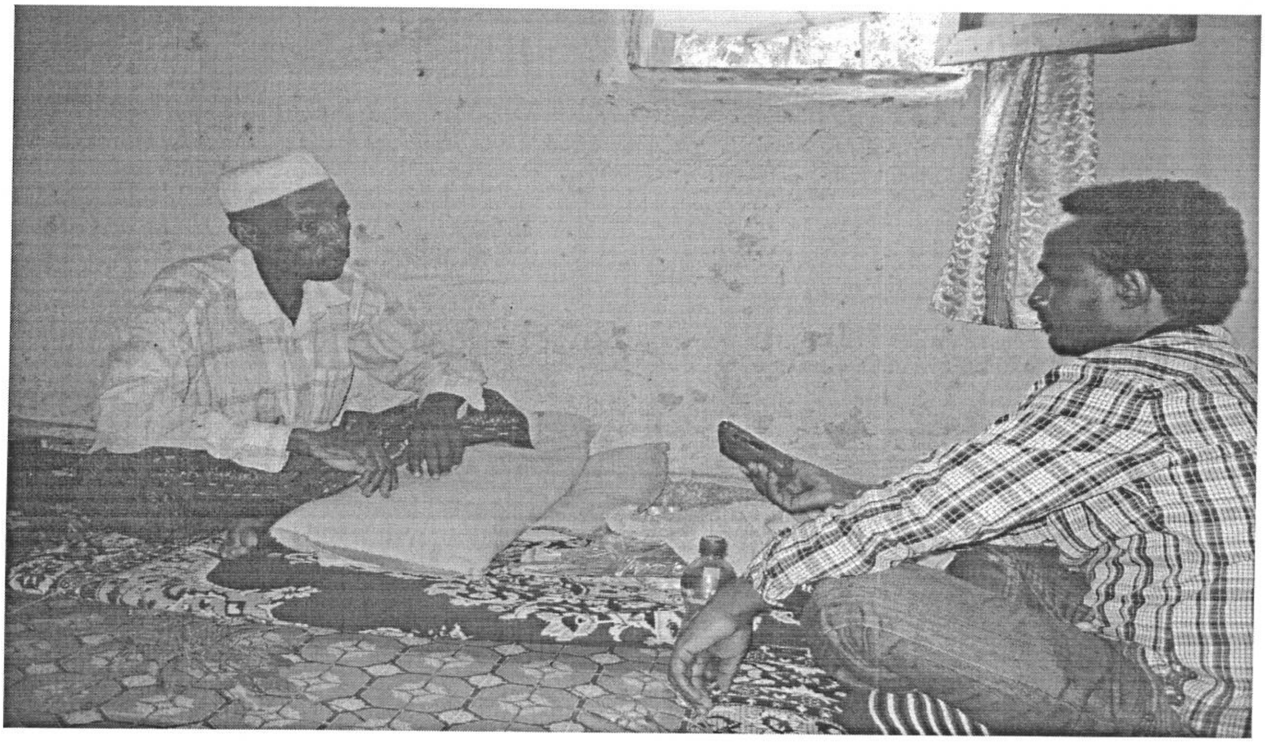

ፎቶ 6፤ የቁልፍ መረጃ አቀባይ ከሆኑት ከአቶ አሰን አባተ ጋር የተደረገ ቃለ መጠይቅ (አፍሶ ቀበሌ፣ ሚያዚያ 25፣2003 ዓ.ም)

ፎቶ 7፤ አሥታራቂዎች ለሟች ግለሰብ ፋቲሃ ሲያደርጉ (መቅደሳ ቀበሌ ሚያዚያ 3፣2003 ዓ.ም)

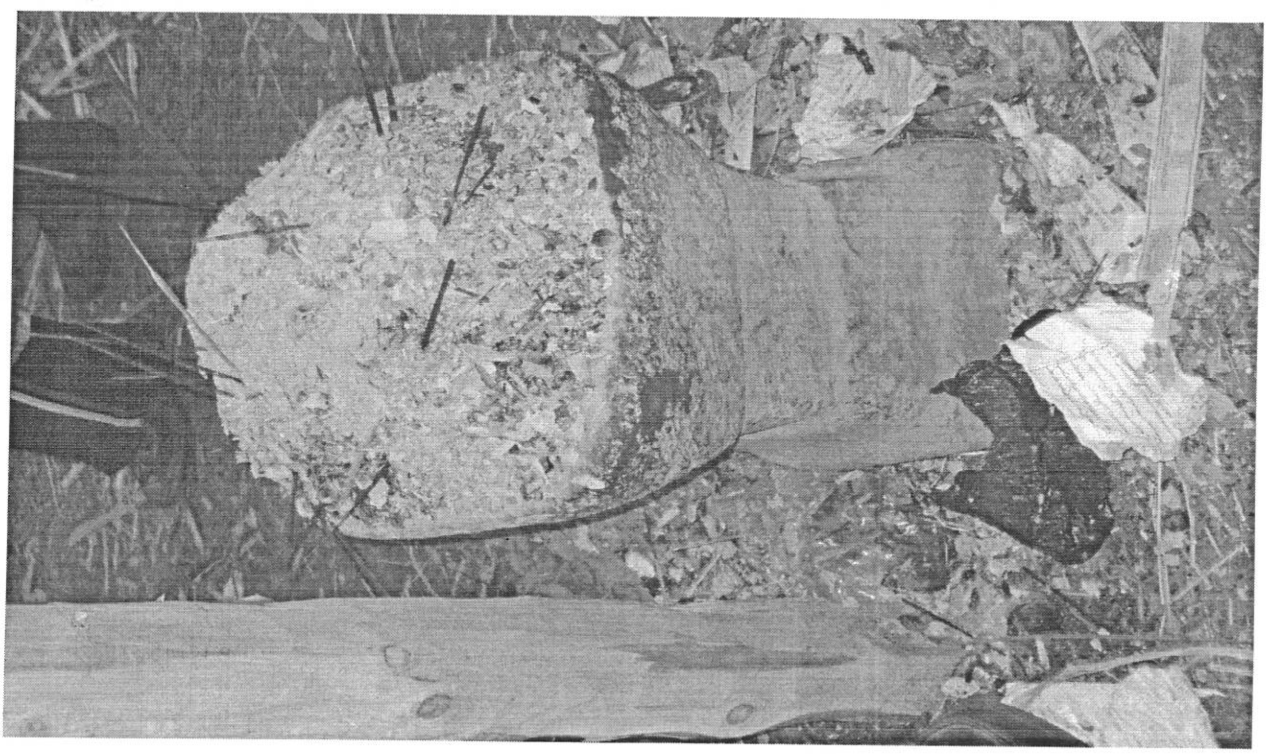

ፎቶ 8፤ ተበዳዮች ቤቱ ይፋታው ብለው የሚያጨሱበት ጋቻ (መቅደሳ ቀበሌ፣ ሚያዚያ 23፣ 2003 ዓ.ም)

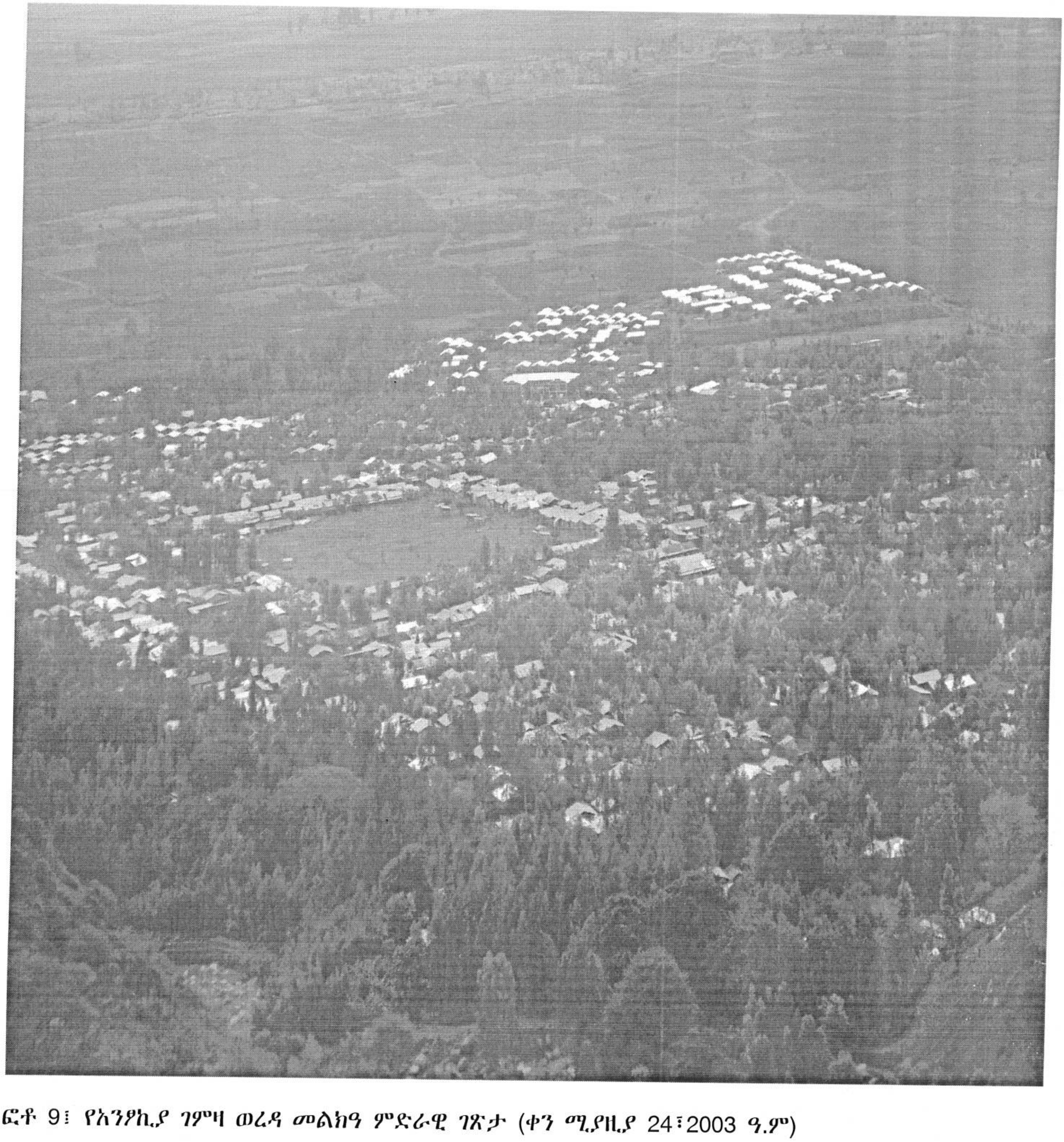

ፎቶ 9፤ የአንፆኪያ ገምዛ ወረዳ መልክዓ ምድራዊ ገጽታ (ቀን ሚያዚያ 24፣2003 ዓ.ም)

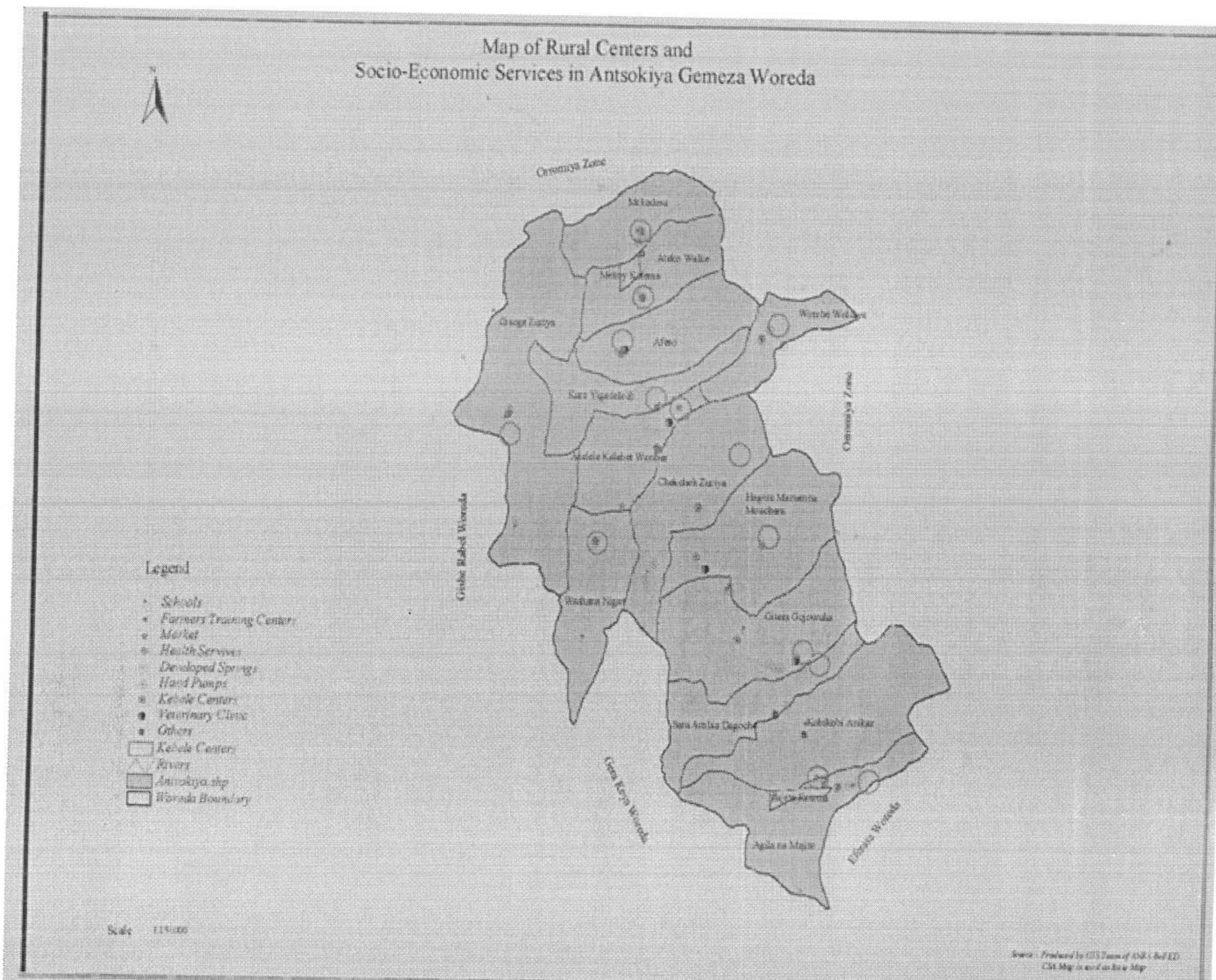
Map of Rural Centers and
Socio-Economic Services in Antsokiya Gemeza Woreda
N
Oromiya Zone
Oromiya Zone
Gishe Rabel Woreda
Legend
Schools
Farmers Training Centers
Market
Health Services
Developed Springs
Hand Pumps
Kebele Centers
Veterinary Clinic
Others
Kebele Centers
Rivers
Antsokiya.shp
Woreda Boundary
Scale

አባሪ 3፤ የካሴት መግለጫ (የቃለ መጠይቅ)

ተ.ቁ	ቃለ መጠይቅ የተደረገላቸው	ቀን
1. ካሴት አንድ	አቶ እጅጉ ኃይሌ	ሚያዝያ 10/2003 ዓ.ም
	አቶ ሙሳ አሊ	18/2003
2. ካሴት ሁለት	አቶ ሙሉ ካሳ	19/2003
	አቶ የሱፍ ተሰማ	21/2003
3. ካሴት ሦስት	አቦ አህመድ አሰን	21/2003
	ሸህ አብዱቃድር ሰይድ	21/2003
4. ካሴት አራት	አቶ ሰይድ ይማም	22/2003
	አቶ ሻምበል በቀል	23/2003
5. ካሴት አምስት	አቶ አሰን አባተ	25/2003
	አቶ ያሲን ፈለቀ	28/2003
6. ካሴት ስድስር	አቶ መሐመድ አልዩ	28/2003
7. ካሴት ሰባት	አቶ አማከለው አየለ	28/2003
	አቶ ያሲን መንደሻ	29/2003
8. ካሴት ስምንት	ሸህ መሐመድ ሰይድ	ግንቦት 3/2003
	ሸህ አሊ ሙሳ	3/2003
9. ካሴት ዘጠኝ	አባ አማከለው አየለ	10/2003
	አቶ ያሲን ፈለቀ	10/2003
10. ካሴት አስር	አቶ አሰን አባተ	10/2003
	ወ/ሮ አልጋነሽ ቸሩ	11/2003

አባሪ ጽሑፍ = የእርቅ ሠነድ

ቀን 25/2/2002 ዓ.ም

የፋ.ቶ ቀበሌ፡ ኗሪ፡ የሀገር ሽማግሌዎች ስብሰባ

ሰብሳቢ፡ ሸህ እንድሪስ፡ ሰዒድ ዐባተራሩ፡ ቀበሌ

2፡ ዩሱፍ፡ ከሪም፡ " " "

3፡ አማከለዉ፡ አያሌ ወደቆ ሸዋ ቀበሌ

4፡ የሱፍ፡ ተሰማ " " "

5፡ ሁሴን፡ አማከለዉ " " "

6፡ ሁሴን፡ አበተ አድቆ ቀበሌ

7፡ ዓሊን፡ ፈረቀ " "

8፡ አሊ መሀመድ ገረበ ገብሬ ቀበሌ በመሆን፡ ሰብሰብ፡
[illegible]፡ የሰብሳቢዎች፡ ሟች፡ አቶ፡ አህመድ፡ አበበ ያተባለው፡ አቶ ሰዒድ
[illegible] ያተባለዉን ገበያል በመበል፡ በሀገ፡ ተሟሂ ተከር፡ ፍርዱን፡ በጋርስ፡ ከመ
[illegible] ከበከጋሬ ጋር፡ አጼ ጁሩ በተሰጠው፡ አቆጣጠር፡ መሠረት፡ ሐሀንን፡ አ.ቶ ከሳሹም
የፋቶ፡ ቀበሌ፡ የሀገር፡ ሽማግሌ፡ ከ57፡ ቀን፡ ያህል፡ መክረ፡ ከፋትፍል፡ በዚህ፡
ርት፡ በዛሬው፡ ቀን፡ መጸመመርያው፡ ሽፍ፡ በመጨረሻ፡ እርቁን፡ ፈፀመናል
ርቁ፡ ሁኔታ፡ በተጠለከተ1 አቶ አህመድ አበበ ያተባለው፡ ከበሀዊን፡ በአሉ፡
አበ ለክ፡ ፀሪት፡ ወጸፍ፡ ካጸሙበ፡ የንጸ ገር ወንዝ፡ ወጸፍ፡ ከምስራቅ፡ ያበርገና
[illegible]፡ በሟቹርብ፡ [illegible]፡ ካለበናል፡ በአጠቃለይ፡ የሀዋሳዩ፡ ቀበሌን፡ ከቆ፡ በአፍሟን
[illegible]ቀለናቸው፡ መሰን፡ መጸየ፡ አፍር፡ ገጸበ፡ አድርገናል=
በ3ኛ፡ ጸሬፍ፡ የገምር አስተዳደሩ፡ ተሰላስበና፡ ተወያይቶ፡ አቆራ፡ ዘገጸንበ፡ አካወጣን፡
[illegible]፡ በካሳው፡ ትዕዛ፡ በሰሬው፡ ካተወያየን፡ ሰሀስ፡ የጸም፡ ካሳ 5000ብር ብር፡ ከዛሬ
[illegible]፡ ለአቶ፡ መርገፍም፡ አጸም፡ አጸደስ፡ ባንድ፡ ጸጎብ፡ ወስደናል.
የገንዘቡ፡ መክፈያ፡ ወቅት= ከህዳር 25 ቀን 2002 ዓ.ም፡ ከዛሬ፡ አበት፡ ለአቶ መርገፍም
[illegible] 5000ብር፡ አቶ፡ አህመድ፡ አበበ፡ አጸፍሎ ባንድ ጸጎብ ወስኗናል
3= መጸሬት፡ በጸፋ፡ ካሟፈስ፡ በመሟል፡ በሰ፡ ገለበ፡ ካናበተሠበቻቸው ሁሉም
[illegible]፡ ሬቦመው፡ አስታርቀናቸዋል፡
— ካካሳ፡ በገከፀናቸው፡ መሠረት፡ ባንድ ፍም፡ ወስነን ሆነን፡ አጸታረቅ
[illegible]. ከመወሰናችን፡ በፊርማችን፡ አናረጋግጣለን

ከሠከም ጋር

የሽማግሌዎች ፊርማ	
ማለበርጊ	[illegible]
ከአንዳ አዩ ገምዛ መለጸ ፀንተ አ/ር	[illegible]
ከጸቀመሩ መረጸ፡ ፀንተ አ/ር	[illegible]
ከመተዳሟ ቀበሌ አካ/ጸ/በት	[illegible]
ከዐባተረሩ ቀበሌ አካ/ጸ/በት	[illegible]
አአጽፍ ቀበሌ አስተጸደር ጸ/በት	[illegible]
ከገረበ ገበሬ ቀበሌ አስ/ጸ/በት	[illegible]

መግለጫ፡ ካሳዉ፡ በገከፀነው መሠረት የወሰነን ስሆን፡ አቶ መርገፍ ምክንያም አርቁ፡ አለተ ቀበለዋ፡ አፈርሰዋናል::

ቀን 17/8/2000

የዳኞ አድርሽ፡ የህግ፡ ጉባኤ፡ [illegible]

ሰብሳቢ፡ 1ኛ፡ ሼህ፡ አደም ከሊል አዳ/ተሬ ቀበሌ

2ኛ፡ አቶ፡ ዩሱፍ ከሊፍ አዳ/ ተሬ ቀበሌ

3ኛ፡ አቶ አመዲን፡ አባከ አዳ/ መቆሚያ

4ኛ፡ አቶ የሱፍ ተከማ አዳ/ "

5ኛ፡ አቶ ቶፊቅ አህመድ አዳ/ "

6ኛ፡ አቶ፡ ሰዒድ አወር አዳ/ "

7ኛ፡ አቶ ኡመር አብዱላሂ አዳ/ "

8ኛ፡ አቶ፡ ከድር፡ ሙሀመድ አዳ/ "

9ኛ፡ አቶ፡ ሁሴን፡ አሊ አዳ/ገር ቀበሌ

10ኛ፡ አቶ፡ የሱፍ አህመድ አዳ/ገር ቀበሌ

11ኛ፡ አቶ አብዱ ተገኝ አዳ/ ገር ቀበሌ

በመሆን፡ ከሰብሳቢ አድርገውት የተሰበሰብን ጉዳዩ፡ በመጀመሪያ አቶ፡ [illegible] ዩሱፍ አሊ [illegible] ተሰብስበን [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ውሳኔ

1ኛ፡ [illegible] በ1984 ዓ.ም [illegible] አቶ ዩሱፍ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

2ኛ፡ [illegible] 2000 ብር [illegible] [illegible] 3000 ብር [illegible] 30 ቀን 2000 3000 [illegible] [illegible]

3ኛ፡ ዛህንን፡ ውሳኔ ከመወሰን፡ የተሰየሙ ሽማ፡ ዳኞች፡ አርጋው፡ በህግ፡ ተፈዘ ተከ የወጣ በመሆኑና በማስሰሪ፡ ጽገባ፡ እንገሰበው ከቀ በሙሄዱ ተሰጥሰፍ መሆኑን ከ ሙሉን በማስገባት፡ ነው፡ ስለዚህ፡ በውሣኔው መሠረት፡ የክፍሉ ቀለ፡ ሣኑ ዳኞመው አርጋውና፡ እኔ፡ ተሰጠ፡ ቀሩ መርተቀል

የክፍሉ ቀለኛ 1ኛ፡ ሽማ አርጋው፡ ሽፃሳ

2ኛ፡ ሽማ ሣህሉ ዳኛ፡ ሽፍተራ

የቀሰኝ ፊርማ፡ [illegible]

[illegible]

የተፋላሚ ወገኖች ፊርማ

አቶ ተሰማ [illegible] ገብታሁ፡ ቀለፋ

[illegible]

[illegible] ሀሰን፡ ናደው

ዋህዳን ሣርቆ የፊርስ ለአኛ 1000 ብር ከሰ[illegible] 1000 ብር በጻዩ 8000 ለሃገሩው ሣርቆ የመሪል ለንቤ በንዳ ዳኞቹ ሙሉን አለተርቀን ተፈፌ ቀ መፍሰ፡

የሽማግሌዎች ፊርማ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

የሾቀ ተሳዉ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

አቶ አሰን፡ ትሩ በሽ

የሸፍ፡ ሽሃሩ

ምስክሮች

ከመምሬ ቀበሌ ገበሬ ማኅበር

ከ ዑመተረፋ ቀበሌ ገበሬ ማኅበር

ከ እር ቀበሌ ገበሬ ማኅበር

ከ [illegible] ገበሬ ማኅበር

ከ [illegible] ገበሬ ማኅበር

ከ [illegible] ማኅበር

ከ [illegible] ማኅበር

ከ [illegible] ማኅበር

ከ [illegible] ማኅበር

[illegible]

[illegible] 2001 [illegible]

[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

7 [illegible]

8 [illegible]

9 [illegible]

[illegible] 1000 [illegible] 500 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

በዚህ ዓይነት የተደረገ የሚሰጠው ስልጠና የፊቅ ስልጠና ተሳታፊዎች

1· መምህራን በስም 2· በቀበሌ ተሳታፊ የአመራሮች ጠቅላላ ብዛት

1· ከሴቶች አመራር 2· ከአባላት አጋዥነት 3 ለወጣቶች አመራር ከተማ

ጋር መሰብሰብ 18/ቀን 01·91 ዓ.ም በአንድ ጊዜ ከመደበኛ ስብሰባ ላይ

ከአመራር በተመቻቸው ቀን የሚሰጡ ሌሎች ስራ እየተመከረበት እንዲ

በሚደረግ የስራ ስልጠናዎች መሰጠት በተመለከተ ስልጠናዎች

1· ስለ አሰራሩ እና 2· ስለ ከመሆኑ ሰፊ 3 ስለ ከወረዳ [illegible]

4 ከዞን መስተዳድር 5 የሰው ሀይልን በማሳተፍ የሚሰጡ ትምህርት

ከዚህ በፊት ተሰጥቶ [illegible]

የስልጠናው ሥራ ከዚህ በፊት በሰፊው የተሰጠ [illegible] ተሳታፊዎች የተመለከቱ [illegible] ከሁሉም በላይ መሰረት [illegible] ከዚህ የሚሰጠው አሰራር [illegible] በእያንዳንዱ [illegible] ጋር ጠን ከዞ መምህራን በተመሳሳይ እንዲሁ ከዚህ መስጠት [illegible] በሰፊው ለሚሰጡ ከሁሉም የሚመለከተው [illegible] በ [illegible] ስልጠና እንደሚሰጥ እንዲሁ እንደ ገለፃ ጋር ተመልክተን [illegible] እንደ ከላ ከመማሪያ 5 [illegible] ከስልጠና 200 [illegible] በተለይ እንዲሁ እርዳታ የሚሰጡ ስለ በአንድ ላይ ተሰጠ [illegible]

ፎ·

የተሳታፊዎች ብዛት

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

የስልጠናው [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

[illegible]

ከዚህ በላይ የተገለፁት በአመራር [illegible] ከዚህ [illegible]

የ [illegible] የተሰጠ አመራር [illegible] ስለ [illegible]

ቀን 10-06-1986 ዓ.ም

የዕርቅ ሠነድ በሕግ ቤት የሚሆን

ታራቂዎች 1ኛ ወ/ሮ ጽጌረዳ አወቀ 2ኛ ወ/ሮ ከተማ ካሣ ሆነን በጽንቶች ሣንጠለ ንብረት ባረቀበት መለያየቱ አሁን በመገናኘት ቀድሞ ሣይደርስ ባረቀበት መለያየቱ በሽማግሌ ሽምግልና ለማስታረቅ ተዋዋይ የዘመድ ዳኛ ከፍ እንደሚወስኑ እንዲሁ መሠረት የሚፈፀም ዐቢይ ውሳኔ አቅርበዋል።

- ጽጌረዳ አወቀ ፋይሉ ላይ የቀረበው ገንዘብ ላይ የተወሰነው ሆኖ ብር ለመግባት ከተጠየቀው ብር መሠረት መለያየቱ በሽማግሌ ከተስማሙ ለቀረበው 800 ብር መዋጮ ማስረከብ ለመስጠት 300 ብር በድምሩ 1100 ብር ጽጌረዳ አወቀ ለከተማ ካሣ እንደሚከፍል ከመስማማት አልቀረበም።

- እኔም ከተማ ካሣ ተጽጌረዳ አወቀ ካለባት የተጠየቀውን 1100 ብር በዕርቅ እንዲፈፀም በሽማግሌ ቤት ተቀብዬ ታርቄ እለሁ መታረቃችን በጽሁፍ አረጋግጣለሁ።

ሽማግሌዎች እርቁ ሲፈጸም ያለ ችግር እንዲፈፀም በማስረጃነት

1ኛ አቶ ዳምጤ
2ኛ መስፍን ታደሰ
3ኛ ከማሊ አብዱ

በተጨማሪ 4ኛ ... ከማሞ ተስፋዬ
5ኛ እንዳለው መኮንን እጅጉ
6ኛ ... ተገኝተው ፊርማቸውን ይሰጣሉ

በዚህ ስምምነት መሠረት የተፈፀመው ዕርቅ በሽማግሌዎች ... ታርቀናል ... በተጨማሪ በሽማግሌ የቀረበው 200 ብር ... ጽጌረዳ አወቀ ከ 1100 ብር ... ተስማምተናል።

ሠላም ለሁሉም

የታራቂዎች ፊርማ
ጽጌረዳ አወቀ

ከተማ ካሣ ...

... ዓ.ም

ፍ፡ በነዚ፡ በሠዊ፡ ሌት፡ የወረጠና፡ ተለቀቃቸ፡ ፲፩፡ ነዐሰከመ፡ ጋንቦቂ

ደ፡ ዥቤ፡ ወየቦ፡ ክደገቸ፡ ተፋሉ፡ ሁለተኛውም፡ የወሰደነው፡

፩ኛ፡ ወገኘ፡ ተፋሉ፡ ነዐሰከመን፡ የእቶ፡ ክሌንገው፡ ወዐደ፡ ጫሪያም፡ የሀቶ፡ ፩ኛ ቶገን፡

ወገኘ፡ መርደ፡ መርቫ፡ የደገገቶ፡ ጠበ፡ ለክገደከበን፡ ክሀን፡ ዥኛ፡ የወዲቶ

ክገቶና፡ ዥናቶ፡ በመሠዐ፡ ዥሌነበቶ፡ ከመቶለቀ፡ ገበተን፡ የዘመዷኛ፡

የወዲቶም፡ ክበቶና፡ ዥናቶ፡ የገጿቶም፡ ነደወደከ፡ ቀርበ፡ ተቐደን፡ ክቶ

ወገነቦመ፡ ክየከን፡ የዘመዷኛ፡ መረጠን፡ የሰገረ፡ ጢ[illegible]ኩ፡ በቀሌጠ፡

በቶን፡ የሰገረ፡ ጢ[illegible]ኩና፡ የዘመዷኛ፡ ነገሩን፡ ከመዘዘበመ፡ ጌዔ፡

፦ ክገደጢ፡ በር፡ ፩ወገኘ፡ መርደ፡ መርቫ፡ ከበተፋከን፡ ገደበ፡ መርደ፡

መርቫ፡ ዥለበ፡ ለለቶ፡ ክመቶ፡ ደለ፡ ነቶዷበረ፡ ወገዘ፡ ወጓ፡ ርክገ፡

ቀመቀ፡ የቶረበ፡ ዘመደ፡ ሰሞገበቶ፡ ደብርም፡ ሆን፡ የቶየም፡ ቀበሮ፡

ደወን፡ ከመከበ፡ ዣበለቶ፡ ክመቶ፡ በዲከ፡ ነቶዷበረ፡ ወገዘ፡ ወኛ

ከመን፡ ገደበ፡ ከኗሣ፡ ዥፋከገበቶ፡ ከቶፈመኛ፡ በዘሁ፡ ወከቶ፡ ለገተሌ፡

ኛ፡ ክቖመ፡ ደክወቂ፡ በከሀወን፡ ደገሌ፡ ፲፩፡ ክቶ፡ ክበፋ፡ ወገደሣገን፡

፦ ክቶ፡ ወገዷ፡ ተደበ፡ ፫፩፡ ክቶ፡ ሣመዐኟ፡ ወገደሣገን፡ የቐርበ

ወዷቶቶገን፡ ደገሌ፡ ቁዘን፡ ጢ[illegible]ኩ፡ የመለነወን፡ ወዷን፡ ተርቆ፡ዐ፡

ም፡ ክበፋ፡ ወገደሣገን፡ ፪፩፡ ወገዷ፡ ተደበ፡ ፫፩፡ ሣመዐኟ፡ ወገደሣገን፡

ን፡ ነሀሁ፡ በኳቁ፡ በቶዷፋወ፡ ዥርቖ፡ ከክቶ፡ ነዐሰከመ፡ ጋንቦቂ፡ ከወየ

ን፡ ተፋሉ፡ ከመገደሣገን፡ ፩ኛ፡ ደገሌ፡ ሁለን፡ ክሁቶርቀዐ፡ ክዐም፡

፡ ክሌገው፡ ወዐደ፡ ጫሪያም፡ የሀቶገ፡ ፩ኛ፡ መርደ፡ መርቫን፡ ለጄግን፡

ሌ፡ ነዐሰከመን፡ ለክገደከ፡ በመሠዐ፡ ዥሌነበቶ፡ ዥና፡ ለተወለበቶ

ር፡ ጢ[illegible]ኩቶቸ፡ የተቐለጠወን፡ 1000ብር፡ ክገደ፡ ጢብር፡ በበቶፋ፡

ሮለቶ፡ ሣበተርቖ፡ ከገገዘበ፡ ነቶፋዷ፡ ቁለ፡ ፲፩፡ ክቶ፡ ክበበ፡ በሰቶ

በር፡ ከክቓበቶ፡ መቶ፡ ብር፡ ነቶፋዷ፡ ፪፩፡ ክቶ፡ ለክመወደ፡ በየደ፡ 5000

በደዓሪ፡ 1000ብር፡ ክገደኛ፡ ብር፡ በቓበቶ፡ ከቶ፡ ዐገቶፋዐ፡ ወገዷ

፡ ክከሁ፡ ከተሁም፡ ቶበገገ፡ ዥርቖ፡ ቓፋሌለ፡ 5000ብር፡ ከዷ፡ 5000

ገሌ፡ ነቶፋክ፡ ዥርቖገ፡ ያመናለ፡ በገዐ፡ ነገበዐገ፡ ሁክቶም፡ ቶሌዷ

፭ዐ፡ ክበቶለቐ፡

በበ፡ በዘ፡ ዥበበለዘ

ሌጄ፡ ክበገ፡ በሌ ጄ ዥበን

ፋ፡ ደከከ፡ ዥበፋደሌከ

ከመደ፡ በየደ፡ ወቶመደደደ

፭፩፡ ተደበ፡ ቁገዘ፡

፮፩፡ ዘመዷኛ፡ ከሣገከወሬከ

- ገደበ
- በለ
- ገወቶ

ወከገደ = ለርቖ ሠገከ ቶቖ የወገቶለ ገዷፋሌ

ቀን 20/08/2008 ዓ/ም

[illegible]

ቀን 04/07/2003 ዓ.ም

ለአንጎለላ ጠራ ወረዳ ፍትሕ ጽ/ቤት

ጫጫ — [illegible]

ጉዳዩ፡- የዕርቅ ስምምነት መቅረቡን ስለማስታወቅ

ከላይ በርዕሱ እንደተገለፀው በወ/ሮ አሰፋ ገብረሚካኤል እና በወ/ሮ ሀብቴ [illegible] መካከል ያለው ንብረት ጉዳይ [illegible] ሀብቴን [illegible] በሽማግሌዎች [illegible]

ረዳ ቁ፡ ሽማግሌዎች 1ኛ አቶ አሰፋ ደምጠው

2 አቶ ማሩ መሀመድ

3፡ አቶ ሠይፉ እንዳሻው

4 አቶ ለገሰ ዋጋዬ

5 አቶ ዘላለም አለማየሁ በመሆን የተጋመዱንን ጉዳይ በመ[illegible] ሀብቴ [illegible] እንዲታረቁ አድርገናል፡፡ [illegible] ወ/ሮ አሰፋ ገብረሚካኤል [illegible] [illegible] ሠርግ [illegible] ዋጋ [illegible] እንዲያ [illegible] ሁሉንም [illegible] [illegible] እንዲከፍሉ [illegible] [illegible] እንዲያ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 5000 /አምስት ሺህ ብር/ [illegible] [illegible] [illegible] ለዚህ [illegible] [illegible] እንገልፃለን፡፡

ከሠላምታ ጋር

[signature]

አሰፋ ደምጠው

ሠብሳቢ

ሌሎች የገቡት ሽማግሌዎች ፊርማ

አቶ ማሩ መሀመድ [signature]

ሠይፉ እንዳሻው [signature]

ለገሰ ዋጋዬ [signature]

ዘላለም አለማየሁ [signature]

የከሳሽ ስምምነት ፊርማ

አሰፋ ገብረ [signature]

የተከሳሽ ወገን

አቶ አለማየሁ ወርቁ ገብረ [signature]

የተከሳሾች ፊርማ

አሰፋ ገብረሚካኤል [signature]

ሀብቴ [illegible] [signature]

ቀን 31/09/2003

የእናቶችና የመቅደስ ደብር አደራጅ ኮሚቴ ስብሰባ

ተሳታፊ

1. አቶ አሰፋ አገኘ ሰብሳቢ አዳማ
2. አቶ አማኑኤል አበበ አባል መቅደስ
3. አቶ መሀመድ አወል አባል አዳማ
4. አቶ ደሳለኝ ፈለቀ ፀሀፊ አዳማ
5. አቶ ሰይፉ ደመቀ አባል መቅደስ

በዚህ ስብሰባ ላይ ተወያይተን ወስነናል። የኮሚቴው አባላት አቶ ... በጋራ ...

... [illegible]

... ...

1. አቶ ደሳለኝ ... 2. አቶ ... 3. አቶ መሀመድ ...

የጋራ ውሳኔ

1. ...

2. ...

[illegible]

... 5000 ... 10,000 ...

... ተስማምተናል።

ቀን 3/09/2003

የእንቁና የመቅደሱ ደብር ድጋፍ ጽሕፈት ቤት ሰብሳቢ
ኮሚቴ

1 አቶ አሰፋ አገቶ ሰብሳቢ አባል ✓
2 አቶ አማኑኤል አቶሌ አባል መቅደሱ ✓
3 አቶ መሐመድ አወቀ አባል አባል ✓
4 አቶ ደሰን ደለቻ ፀሐፊ አባል ✓
5 አቶ ሀይሉ ጁሚሪያ አባል መቅደሱ ✓

በዛሬው ዕለት ስብሰባ አድርገዋል፡፡ የአባላቶችን አሳብ
ሰጥ አቶ ካሴላው መንገሻ ለተገኙ ሰዎች ደብሩ መቀበል ዘለለው የሥራ
ን ለዛሬ ገዳይ ሰዎች ደብሩ ለህዝብ መስጠት ከነ ዛሬ ወደ ሌላ
ትን ስለ አዲስ ጣጣ ለገዳይ ለተሰጡ ለይ ከበፊት ደብሩ እንደመጡ
ሰዎች መሬቱን በአብዛኛው ሕዝብ ለመጠቀም ወደ ሌላ
ከበጣ አለዚያም፡፡ ከአድባራት በኋላ አቦር ደረጃችን ለተለያ
የአገር በአዋጁ ከተደነገገ በኋላ ቃል ገብተዋል፡፡
ሕጉ ተጠያቂ 1, አቶ ደሰን መንገሻ መንደሩ የአገር ወይ
2, አቶ ሰይፉ መንገሻ ✓
3, ወ/ሮ መሐመድ መንገሻ ✓
የገዳይ ለተሰብሳቢ
1, የአገሩ ደብሩ እና
2, እንዳለው ደብሩ እንዲሁ አቦር ደረጃ
ተሰብሳቢ በመመረጣቸው ወደፊት የአገሩ ለደብሩ በደብሩ አውርድ
መሬት አለማመን አስተባባሪዎች ለዚህም የሚያስተዳ
ስራ ለሰራዊት ገዳይ ከመሬት ለት ወደ ሌላ ቦታ
ሁሉ መሠረት እንዲያስተዳድሩ፡፡ እንዲሁም ለመስተዳ
ደርም ተቀበለ፡፡ የሆን እርዳታ ደረሰ መንገድ ለተረፈው ወጪ
000 እና. ~~ለ[illegible]~~ ለሆነ 5000 ብር
ለብር ጠቅላላ ድምር 10,000 ለዚህን እርዳታ የሰጡ የሆኑ
ን የደብሩ እርዳታ አስተባባሪዎች ከአስራ አለቃ ደብሩ ወደፊት
ተረክበዋል፡፡ በዚህ ተጠያቂ ካዛሁ በኋላ ለተዘረዘረው መሠ
ሰማም ባለ ደብሩ ተለያይተዋል፡፡

ርዕስ

ዛሬ ዓም የተበዳዩ ወገን 1ኛ ዳሳን መንገሻ
2ኛ ፀጋው መንገሻ
3 መሃመድ መንገሻ

ከበዳዩ ወገኖች ጋር ሆነን የሟች ደምሴ እህመድ ...ር እድሪስ ካሊመት ከገዳዩ መንደር ጋር ለማስማማት እርቅ ... በገዛቸው ... ከእንቅስቃሴ ... ተከራክረን ለመፈረም ለሽማግሌ ... የተበዳዩ ተወካይ

1 ኛ ዳሳን መንገሻ
2 ኛ ፀጋው መንገሻ
3 ኛ መሃመድ መንገሻ

የበዳዩ ወገኖች

1 የሟች ደምሴ
2 እህመድ ደምሴ

የሽማግሌ ቆዎች ተወካይ

1 ኛ እሸቱ አበበ ...
2 ኛ ...
3 ኛ መሃመድ ...
4 ኛ ዳሳን ...
5 ኛ ... በስምምነታችን ፈርመናል::

እኔ ከዚህ በታች ስሜ የተገለጸው በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ እና ፎክሎር ትምህርት ክፍል ተማሪ የሆንኩ ይህ ጽሑፍ የእኔ ስራ መሆኑንና ጥናቱ ውስጥ የተጠቀምኩባቸውን ምንጮች ባግባቡ የጠቀስኩ መሆኔን በፊርማዬ አረጋግጣለሁ፡፡

ስም ብርሃኑ ቦጋለ

ፊርማ--------------------

በሰብዓዊ ሳይንስ ፋኩልቲ

የኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና ፎክሎር ክፍለ ትምህርት

ቀን ሰኔ-30---/2003 ዓ.ም.